

Ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykäytännöt ja niistä annetut ohjeistukset Kuopion ja Oulun hiippa- kuntien sekä Turun arkkihiippakunnan seurakunnissa

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto

Läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, heinäkuu 2015

Käytännöllinen teologia

Markus Kallatsa

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto		
Tekijät – Author Kallatsa, Markus Juho Petteri				
Työn nimi – Title Ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykäytännöt ja niistä annetut ohjeistukset Kuopion ja Oulun hiippakuntien sekä Turun arkkihiippakunnan seurakunnissa				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level		Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Käytännöllinen teologia	Pro gradu -tutkielma	x	31.7.2015	92 sivua + 5 liitesivua
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkielmani käsittelee ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn tapoja ja ohjeistuksia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa. Tutkimusaineiston keruu toteutettiin sähköisenä kyselytutkimuksena Oulun hiippakunnan, Kuopion hiippakunnan ja Turun arkkihiippakunnan kirkkoherroille alkuvuodesta 2014. Kyselyyn vastasi 86 (49 %) kirkkoherraa. Suurinta vastausaktiivisuus oli Kuopion hiippakunnassa ja alhaisinta Turun arkkihiippakunnassa. Tutkielman taustalla on piispainkokouksen vuonna 2009 hyväksymä Palvelkaa Herraa iloiten - jumalanpalvelusopas, joka antaa ohjeita myös ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä eli siitä, miten tulee toimia, jos ehtoollisen vietosta jää jäljelle siunattuja ehtoollisaineita. Opas neuvoo ensisijaisesti varaamaan ehtoollisaineita siunattavaksi sopivan määrän, mutta jos jotain jää yli, niin ne tulisi nauttia loppuun tai säilyttää erillään myöhemmää käyttöä varten. Tutkimukseni mukaan lähes kaikki seurakunnat pyrkivät noudattamaan ohjetta ottaa käyttöön vain tarvittava määrä ehtoollisaineita. Sen jälkeisiä oppaan varsinaisia jälkikäsitteilyohjeita noudattaa viinin osalta noin puolet seurakunnista ja leivän osalta noin kaksi kolmasosaa. Kuopion ja Oulun hiippakunnissa ohjeistusta noudatetaan laajemmin kuin Turun arkkihiippakunnassa. Palvelkaa Herraa iloiten -oppaan ulkopuolisina jälkikäsitteilytapoina ovat muun muassa viinin kaataminen kirkon kivijalkaan tai viemäriin tai siunattujen ehtoollisaineiden laittaminen takaisin siunaamattomien joukkoon. Suurimman vastuun jälkikäsitteilyn käytännöistä kantavat suntiot. Seurakuntien sisällä jälkikäsitteilytavat ovat varsin yhteneväiset eikä eroja työntekijöiden välillä ole paljoa. Joissain tapauksissa seurakunnan eri kirkkoissa saattaa olla erilaiset jälkikäsitteilytavat. Noin kahdella kolmasosalla tutkimukseni seurakunnista on varsinainen oma ohjeistus ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä. Loput joko vierastavat koko jälkikäsitteilyajatusta tai sitten kokevat, että jälkikäsitteily onnistuu ilman erillistä omaa ohjeistustakin. Viimeisimmän viidentoista vuoden aikana noin puolessa seurakunnista on tapahtunut muutoksia siunattujen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilytavoissa. Erityisesti muutoksia on tapahtunut Kuopion hiippakunnassa, jonka piispoilla on luultavasti ollut merkittävä vaikutus muutoksiin. Seurakuntien omista ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeissa ei sen sijaan ole tapahtunut ihan yhtä laajaa muutosta kuin käytännöissä. Perusteluina käytännöille ja ohjeille vastaajat esittävät muun muassa kirkollisia auktoriteetteja, kuten Martti Lutherin ja piispoja. Perustelut jakaantuvat karkeasti kahtia sen mukaan, koetaanko siunattujen ehtoollisaineiden olevan Kristuksen ruumis ja veri ehtoollisen vielä vieton jälkeen vai ei. Lisäksi perusteluina ovat muun muassa helppous, taloudellisuus, kirkon perinne ja ekumenia. Seurakunnan työntekijäryhmistä innokkaimpia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä kohtaan ovat papit. Osassa seurakunnista on käyty keskustelua jälkikäsitteilyä, kun taas toisissa ei ole käyty. Seurakuntalaiset eivät kovin yleisesti osaa edes ajatella, että siunatuille ehtoollisaineille tulisi tehdä jotain erityistä. Usein ehtoollisaineiden jälkikäsitteily tapahtuu sakastissa, piilossa seurakuntalaisilta. Joissain seurakunnissa kuitenkin on herättänyt ihmetystä, jos pappi juo alttarilla lopun viinin suoraan maljasta. Yhtenä Palvelkaa Herraa iloiten -oppaan mahdollistamana käytäntönä on ylijääneiden konsekratujen ehtoollisaineiden käyttö sairaanehtoollisilla, joita myös diakonian virkaan vihitty voi toimittaa, jos aineet ovat valmiiksi konsekratuita. Tutkimukseni seurakunnista vain noin neljäsosassa tällainen käytäntö on mahdollinen. Yhtenä ongelmana, joka kaipaisi opillista jatkotutkimusta ja -ohjeistusta, on pikarien pohjalle jäävä siunattu ehtoollisviini, joka usein päätyy pesun yhteydessä viemäriin. Jos Kristuksen verta ei saa muuten laittaa viemäriin, niin on epäloogista, että sitä astioiden pesun yhteydessä päätyykin usein viemäriin.</p>				
<p>Avainsanat – Keywords Ehtoollinen, seurakunta, leipä, viini, kirkkoherra, jumalanpalvelus, messu</p>				

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Philosophical faculty		Osasto – School The school of Theology		
Tekijät – Author Kallatsa, Markus Juho Petteri				
Työn nimi – Title The ways to handle the sanctified communion wine and wafer and rules about them in the dioceses of Kuopio and Oulu and in the archdiocese of Turku				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages	
Practical theology	Pro gradu -tutkielma	x	31.7.2015	92 pages + 5 appendix pages
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
Tiivistelmä – Abstract				
<p>This thesis deals with different ways and rules to handle the sanctified communion wine and wafer in the Lutheran church of Finland. Research material has been collected via survey to parsons in the dioceses of Kuopio and Oulu and archdiocese of Turku early in the year 2014. 86 parsons (49 %) answered the questions. There was the biggest answer zeal in the diocese of Kuopio. There was the smallest answer zeal in the archdiocese of Turku.</p> <p>The background to this thesis is Palvelkaa Herraa iloiten (Serve the Lord with joy) -service guide that is accepted by the episcopal conference in 2009. The guide gives instructions also to handling the sanctified communion wine and wafer after the Holy Communion. The guide tells that it must reserve a required amount of communion wine and wafer. If there is anyway something left it must eat and drink up or keep them to the later use separately. Nearly all parishes in this thesis try to comply with the rule about to reserve a required amount of wine and wafer. About half of the parishes comply with the second and third rules to handle the sanctified communion wine. Two thirds of parishes comply with the rules to handle the sanctified communion wafer. Parishes in the dioceses of Kuopio and Oulu follow the rules better than parishes in the archdiocese of Turku. The extraneous ways to handle are among other things to pour the wine to the drain or to the footing of the church or to put the sanctified communion elements together with the unconsecrated communion elements. Most of all vergers are responsible for to handle. Within parishes is it fairly uniform to handle the sanctified communion elements. There are not many differences between the workers. Sometimes there are variations between churches in the parish. About two thirds of parishes have own rules to handle the sanctified communion wine and wafer. The rest of parishes consider odd the handle ideas or say that it succeeds in to handle without own rules.</p> <p>During the latest fifteen years about half of the parishes have experienced changes in their ways to handle the sanctified communion elements. Especially in the diocese of Kuopio have parishes experienced changes because of their bishops. Parishes have not experienced as big changes in the rules of their own as in their ways to handle.</p> <p>Respondents give their reasons for the ways and rules among other things with church authorities, for example Martin Luther and bishops. Reasons polarize accordingly what the respondents think about the communion elements that are left after the communion. Are the elements Christs body and blood or not? The other reasons are among other things easiness, economy, tradition and ecumenism.</p> <p>Priests are the most active worker group towards handling the sanctified communion elements. Workers in some parishes have discussed about the handling but workers in other parishes have not discussed about this. Parishioners cannot often think that workers must especially handle the sanctified communion elements. The handling is performed often in the sacristy. The parishioners cannot normally see this. Anyway in some parishes have parishioners wondered why the priests drink up the wine chalice at the altar.</p> <p>One of the rules in the service guide is to use the sanctified communion elements left over at the communions beside the sickbed. Then also deacons can give communion if elements are ready sanctified. It is possible only in one fourth of the parishes.</p> <p>One of the problems that needs doctrinal additional study and rules is the little amount of communion wine in the communion cups after communion. When the communion cups are washed the little amount of the sanctified communion wine go to the drain. If it is inappropriate to pour Christs blood to the drain it is illogical to pour the sanctified communion wine to the drain when the communion cups are washed.</p>				
Avainsanat – Keywords Communion, parish, wafer, wine, parson, service, Mass				

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofiska fakulteten		Osasto – School Teologiska avdelningen	
Tekijät – Author Kallatsa, Markus Juho Petteri			
Työn nimi – Title Sätt att hantera överblivna nattvardselement och anvisningar för de sätten i församlingarna i Kuopio och Uleåborgs stift samt i Åbo ärkestift			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Praktisk teologi	Pro gradu -tutkielma	x	31.7.2015 92 sidor + bilaga på 5 sidor
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Den här pro-gradu-avhandlingen utforskar olika sätt och regler som tillämpas för att hantera konsekrerade nattvardselement i församlingar i Finlands evangelisk-lutherska kyrka. Jag samlade forskningsmaterialet genom ett elektroniskt frågeformulär till kyrkoherdarna i Uleåborgs stift, Kuopio stift och Åbo ärkestift i början av år 2014. På frågorna svarade 86 (49 %) kyrkoherdar. Svarsaktiviteten var störst i Kuopio stift och minst i Åbo ärkestift.</p> <p>Avhandlingens bakgrund är Tjåna Herren med glädje -handledning för högmässan som biskopsmötet godkände år 2009. Den ger regler också för hanteringen av överblivna konsekrerade nattvardselement, alltså hur man måste göra om det finns konsekrerade nattvardselement kvar efter nattvardsfirandet. I första hand råder handledningen att för konsekreering ta fram endast den mängd som behövs. Om något blir över borde de förtäras efter nattvardsfirandet eller uppbevaras i ett särskilt kärl för senare bruk. Enligt min undersökning lyder nästan alla församlingar regeln att ta i bruk bara den mängd nattvardsämnen som behövs. Handledningens senare hanteringsregler lyder ca hälften av församlingarna för vinets del och ca två tredjedelar för brödets del. I Kuopio och Uleåborgs stift följs reglerna mera än i Åbo ärkestift. Hanteringssätten utanpå handledningen är bl.a. att slå ut vinet vid kyrkans stenfot eller iavloppet, eller att ställa tillbaka de konsekrerade nattvardselementen tillsammans med de okonsekrerade elementen. Kyrkvaktmästare bär det största ansvaret för att hantera de överblivna nattvardselementen. Mellan anställda inom församlingarna förekommer sällan skillnader i att hantera de konsekrerade nattvardsämnena. I vissa fall kan församlingens olika kyrkor ha olika sätt och regler för att hantera överblivna nattvardselement. Ungefär två tredjedelar av församlingarna i den här forskningen har egna anvisningar för att hantera överblivna nattvardselement. Resten av församlingarna tycker att det är underligt att hantera konsekrerade nattvardselement på något speciellt sätt eller att man inte behöver ha särskilda egna anvisningar. Under de senaste 15 åren har ca hälften av församlingarna fått erfara förändringar av sitt sätt att hantera konsekrerade nattvardselement. Speciellt har det skett förändringar i Kuopio stift vars biskopar troligen har haft en stor påverkan på förändringarna. Ändå har det inte skett lika mycket förändringar av församlingarnas egna anvisningar för att hantera de konsekrerade nattvardselementen.</p> <p>Informanterna motiverar sina församlingars vanor och regler bl.a. med kyrkliga auktoriteter, som Martin Luther och biskopar. Motiveringarna fördelar sig beroende på om informanterna tycker att de konsekrerade nattvardselementen är Kristi kropp och blod fortfarande efter nattvardsfirandet eller inte. Andra motiveringar är bl.a. enkelhet, förmånlighet, kyrkans tradition och ekumenik.</p> <p>Präster är den aktivaste gruppen av församlingsanställda då det talas om hanteringen av överblivna nattvardselement. I vissa församlingar har det diskuterats om hanteringen men i andra församlingar har det inte diskuterats om det. Församlingsmedlemmar kan ofta inte ens tänka att konsekrerade nattvardselementen borde hanteras på något särskilt sätt. Hanteringen händer ofta i sakristian, utan att församlingsmedlemmarna ser det. I några församlingar har det väckt förundran om någon präst dricker resten av konsekrerade vinet direkt ur kalken efter nattvardsfirandet.</p> <p>Ett av råden i Tjåna Herren med glädje -handledningen är att en person vigd till diakonämbetet kan dela ut konsekrerad nattvard till en sjuk. Den här vanan är möjlig bara i en fjärdedel av församlingarna i den här forskningen.</p> <p>Ett problem som förekom i svaren och skulle behöva tilläggsforskning och -råd är det konsekrerade vinet som blir kvar i särkalkar och hamnar i avloppet då nattvardskärlen diskas. Om det är fördömligt att kasta Kristi blod i avloppet är det ologiskt att en liten mängd av Kristi blod hamnar i avloppet under diskningen.</p>			
<p>Avainsanat – Keywords Nattvard, församling, bröd, vin, kyrkoherde, gudstjänst, högmässa</p>			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
2	TUTKIELMAN TAUSTA.....	5
2.1	Ehtoollinen.....	5
2.2	Ehtoollinen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa	6
2.3	Ehtoollisteologisia termejä	7
2.3.1	Reaalipreesens	7
2.3.2	Transsubstantiaatio- ja messu-uhrioppi.....	7
2.3.3	Konsekraatio.....	8
2.3.4	In usu -oppi.....	9
2.4	Aiempi tutkimus	9
3	EHTOOLLISAINIEN JÄLKIKÄSITTELY	13
3.1	Historia	13
3.1.1	Varhaiskirkon aika ja keskiaika	13
3.1.2	Reformaatio	14
3.1.3	Ruotsi-Suomen kirkkolaki.....	16
3.2	Nykyistä edeltävät ohjeistukset ehtoollisainien jälkikäsitteystä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa.....	17
3.2.1	Aiemmat jumalanpalvelusten oppaat	17
3.2.2	Päiväjumalanpalveluksen opas 1971.....	17
3.2.3	Jumalanpalveluksen opas 1983	18
3.2.4	Palvelkaa Herraa iloiten 2000	19
3.2.5	Piispa Wille Riekkisen antamat ohjeet.....	20
3.3	Nykyinen ohjeistus ehtoollisainien jälkikäsitteystä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa	22
3.4	Ehtoollisainien jälkikäsitteystä Ruotsin kirkossa.....	24
4	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	26
4.1	Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmä.....	26
4.2	Aineiston keruu.....	28
4.3	Aineiston analyysi	29
4.4	Aineiston esittely	31
4.4.1	Kolme hiippakuntaa	31
4.4.2	Oulun hiippakunta	33
4.4.3	Kuopion hiippakunta	35

4.4.4	Turun arkkihiippakunta	37
5	KONSEKROITUIJEN EHTOOLLISAINOIDEN JÄLKIKÄSITTELYTAVAT SEURAKUNNISSA.....	39
5.1	Ehtoollisviinin jälkikäsitteilytavat	39
5.2	Ehtoollisleipien jälkikäsitteilytavat.....	43
5.3	Jälkikäsitteilyn suorittajat	46
5.4	Muutokset jälkikäsitteilytavoissa.....	48
5.5	Ylijääneiden ehtoollisainoiden käyttö sairaan ehtoollisella.....	50
5.6	Pyrkimys välttää jälkikäsitteilytarve.....	52
6	SEURAKUNTIEN OHJEISTUKSET EHTOOLLISAINOIDEN JÄLKIKÄSITTELYSTÄ	55
6.1	Ohjeistuksen olemassaolo tai olemattomuus	55
6.2	Jälkikäsitteilyohjeiden muuttuminen seurakunnissa.....	62
6.3	Jälkikäsitteilyohjeiden ja -tapojen perustelut.....	66
7	SUHTAUTUMINEN EHTOOLLISAINOIDEN JÄLKIKÄSITTELYYN	73
7.1	Työntekijöiden suhtautuminen	73
7.2	Seurakuntalaisten suhtautuminen	77
8	LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI	80
9	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	84
	LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	87
	LIITE 1: SÄHKÖISEN KYSELYLOMAKKEEN KYSYMYKSET.....	93

1 JOHDANTO

Ehtoollinen on yksi keskeisimmistä asioista kristillisten kirkkojen elämässä. Useimmille kirkkokunnille se on myös sakramentti eli pyhä toimitus. Tästä syystä monet kirkkokuntien väliset ja sisäiset erimielisyydet liittyvät juuri ehtoolliseen. Näkemyksiä on monenlaisia ja ne saattavat jopa nostaa voimakkaita tunteita. Erilaiset näkemykset ehtoollisen luonteesta ja merkityksestä saavat aikaan toisistaan poikkeavia toimintatapoja ja tulkintoja.

Ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä on viime vuosina käyty ajoittain keskustelua monissa yhteyksissä. Aiheesta on kirjoitettu jonkin verran ja aihe on herättänyt mielenkiintoa kirkon työntekijöiden ja teologian opiskelijoiden keskuudessa. Olen lukuisia kertoja keskustellut aiheesta eri ihmisten kanssa ja havainnut, että jälkikäsitteystä on vaihtelevia näkemyksiä ja kokemuksia sekä myös paljon epätietoisuutta. Lisäksi on ollut havaittavissa selkeää kiinnostusta ja toisaalta myös välinpitämättömyyttä aihetta kohtaan.

Tammikuussa 2013 valmistuneessa kandidaatintutkielmassani tutkin ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa annettuja ohjeistuksia. Kyseisessä tutkielmassa käytin lähteinäni piispainkokouksen hyväksymiä jumalanpalvelusten oppaita ja piispainkokouksen pöytäkirjoja. Kandidaatintutkielmaa tehdessäni nousi mieleen usein kysymys, mikä on todellisuus, jos ohjeistus on sellainen kuin se on.¹ *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -opas neuvoo varaamaan ehtoollisaineita konsekroitavaksi sopivan määrän ja pyrkimään siihen, että kaikki tulisi käytetyksi ehtoollisen vieton aikana. Mikäli jotain kuitenkin jää yli, tulisi ne nauttia loppuun tai sitten säilyttää ne erillään myöhempää käyttöä varten. Myöhempi käyttö voi olla seuraavassa messussa tai esimerkiksi sairaan luona vietettävällä ehtoollisella.²

Olen nähnyt jälkikäsitteilykäytäntöjä, jotka eivät ole ohjeistuksen mukaisia. Kuitenkin olen myös nähnyt ohjeistusta tarkasti noudattavia jälkikäsitteilytapoja. Lisäksi olen lukuisia kertoja kuullut ohjeistuksen mukaisista kuin myös vastaisista tapahtumista. Nämä kokemukseni ovat kuitenkin todella hajanaisia, joten niiden pohjalta ei voi oikein tehdä mitään johtopäätöksiä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa val-

¹ Kallatsa 2013.

² *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

litsevasta ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykulttuurista. Sen vuoksi päädyin tähän tutkimusaiheeseen.

Tässä tutkielmassani selvitän, millä tavoin Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa jälkikäsitellään ehtoollisen vietosta yli jääneitä konsekroitua ehtoollisaineita. Selvitän myös, minkälaisia muutoksia jälkikäsitteilytavoissa on tapahtunut, erityisesti viimeisimmän 15 vuoden aikana. Lisäksi etsin seurakuntien erilaisia perusteluita ehtoollisaineiden jälkikäsitteilytavoilleen. Jälkikäsitteilytapojen ohella tutkin myös seurakuntien omia ohjeistuksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilystä sekä niiden perusteluja. Saamiani tutkimustuloksia vertaan piispainkokouksen antamiin ohjeisiin sekä jälkikäsitteilyhistoriaan. Vertaan saamiani tuloksia myös hiippakunnittain. Tutkimuskysymystä ja -tehtävää käsittelem tarkemmin luvussa 4.1. Muuten luvussa neljä kerron tutkimusaineistostani sekä sen keruusta ja analysoinnista.

Kuitenkin ennen lukua neljä käsittelem luvussa kaksi ehtoollisen teologista ja käsitteellistä taustaa sekä aiempaa suomalaista tutkimusta ehtoollisaineiden jälkikäsitteilystä. Luvussa kolme puolestaan käsittelem ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyhistoriallista kehitystä varhaiskirkosta nykyaikaan. Viimeisimpien vuosikymmenten osalta keskityn Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon, mutta otan myös pienen katsauksen Ruotsin kirkon käytäntöihin. Luvuissa viisi, kuusi ja seitsemän käsittelem saamiani kyselytutkimusvastauksia. Luvussa kahdeksan pohdin tutkimuksen luotettavuutta ja luvussa yhdeksän teen yhteenvetoa tutkimuksestani.

2 TUTKIELMAN TAUSTA

2.1 Ehtoollinen

Ehtoollinen on kristillisten kirkkojen sakramentti. Ehtoollinen tunnetaan myös nimillä alttarin sakramentti, Herran aterian tai eukaristia. Eukaristia merkitsee myös kiitosta ja siksi ehtoollista kutsutaan myös kiitosateriaksi.³ Luterilaisissa kirkkoissa ehtoollinen on kasteen ohella toinen kahdesta sakramentista. Niiden perusta on Jumalan antamissa käskyissä. Sakramentit ovat kirkon pyhiä toimituksia, joiden kautta Kristuksen uskotaan olevan läsnä ja jakavan armoaan ihmisille näkyvien merkkien kautta.⁴

Ehtoollisen perusta on Raamatussa ja sitä pidetään Jeesuksen itsensä asettamana. Uuden testamentin evankeliumeissa kerrotaan, että hän asetti sen ristinkuolemaansa edeltäneellä viimeisellä aterialla, jonka hän vietti opetuslastensa kanssa.⁵ Aterian aikana Jeesus otti leivän, jonka hän sitten siunasi ja mursi. Sen jälkeen hän antoi leivän opetuslapsilleen, käski heitä syömään ja sanoi leivän olevan hänen ruumiinsa. Seuraavaksi hän otti viinimaljan ja kiitti Jumalaa. Maljan hän ojensi opetuslapsilleen ja käski heitä juomaan siitä. Hän sanoi sen maljan olevan hänen verensä, uuden liiton veri, joka vuodatettaisiin kaikkien puolesta syntien anteeksiantamiseksi.⁶ Jeesuksen käskyn mukaisesti ja muistaakseen hänen kärsimäänsä uhrikuolemaa kristilliset kirkot viettävät ehtoollista. Alkuseurakunnan elämässä ehtoollista vietettiin joka päivä ja ajan myötä siitä muodostui jumalanpalveluksen keskeisin kohta.⁷

Uuden testamentin kaikki neljä evankeliumia sijoittavat ehtoollisen asettamisen juutalaiselle pääsiäisaterialle. Siinä noin kymmenhenkinen ryhmä valmisti itselleen ruoaksi yhden karitsan. Aterialla tuli syödä karitsa kokonaan eikä mitään saanut jättää jäljelle.⁸ Juutalaiset viettivät pääsiäistä ja siihen kuuluvaa pääsiäisateriaa Egyptin orjuudesta vapautumisen muistoksi.⁹ Kristillisessä perinteessä ehtoollisen on ajateltu

³ Teinonen & Teinonen 1975, 44.

⁴ Tunnustuskirjat 2003, 186. (Augsburgin tunnustuksen puolustus)

⁵ Teinonen & Teinonen 1975, 44.

⁶ Matt. 26: 26–28.

⁷ Teinonen & Teinonen 1975, 44.

⁸ Kotila 2000, 66.

⁹ Kotila 2000, 56.

ennakoivan taivaallista jumalanpalvelusta ja juhla-ateriaa, joita kristityt kokoontuvat viettämään Jeesuksen toisen tulemisen ja viimeisen tuomion jälkeen.¹⁰

Uudessa testamentissa on monia kertomuksia, joiden on katsottu viittaavan ehtoolliseen, vaikka ne tapahtuvat ennen ehtoollisen asettamista. Esimerkiksi ruokkimisihmeissä, joissa Jeesus ruokki tuhansia ihmisiä pienellä ruokamäärällä, on nähty yhtäläisyyksiä ehtoolliseen. Synoptisten¹¹ evankeliumien kertomuksissa Jeesus ottaa leivän, katsoo kohti taivasta sekä siunaa ja murtaa leivän ja jakaa sen lopuksi ihmisille. Johanneksen evankeliumissa sen sijaan ei mainita murtamista eikä taivaaseen katsoamista, mutta muuten siitäkkin löytyvät samat ehtoolliseen viittaavat elementit kuin synoptikoiltakin.¹² Lisäksi evankeliumien kertomuksissa ruokaa jää runsaasti yli sen jälkeen, kun kaikki ovat saaneet syötyä. Ylijäänyttä ruokaa kerätään monta täyttä korillista. Raamattu ei kuitenkaan kerro, mitä koreihin kerätylle ruoalle tehtiin.¹³ On kuitenkin olemassa arvailuja, että ylitse jäänyt ruoka olisi jaettu myöhemmin sitä tarvitseville ihmisille.¹⁴

2.2 Ehtoollinen Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Ehtoollinen on Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa kasteen ohella toinen sakramenteista. Siinä ovat näkyvinä aineina leipä ja viini, joissa Jeesus Kristus on näkymättömällä tavalla todellisesti läsnä, kun aineet on pyhitetty ehtoollisrukouksella. Kirkon uskon mukaan ehtoollinen on lähin mahdollinen yhteys Jeesukseen. Se on syntien anteeksiantamuksen, armon ja sovituksen ateria. Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ehtoolliselle voivat itsenäisesti osallistua kastetut ja konfirmoidut kirkon jäsenet sekä muiden luterilaisten kirkkojen ja Porvoon sopimuksessa¹⁵ mukana olevien kirkkojen jäsenet.¹⁶

¹⁰ Kotila 2000, 37.

¹¹ Synoptisia evankeliumeita ovat Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumit. (Teinonen 1975, 262.)

¹² Kotila 2000, 62.

¹³ Matt. 14:13–21, 15:32–39.

¹⁴ Salomäki 2013.

¹⁵ Porvoon sopimuksen ovat allekirjoittaneet Englannin kirkko, Irlannin kirkko, Walesin kirkko, Skotlannin episkopaalinen kirkko, Norjan kirkko, Tanskan kirkko, Ruotsin kirkko, Viron evankelis-luterilainen kirkko, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Islannin evankelis-luterilainen kirkko, Liettuan evankelis-luterilainen kirkko, Latvian evankelis-luterilainen kirkko ulkomailla, Ison-Britannian luterilainen kirkko sekä Lusitanian kirkko ja Espanjan reformoitu episkopaalinen kirkko. (The Porvoo Communion 2014.)

¹⁶ Nattvard 2014.

Ehtoollisviininä käytetään Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa tavallisimmin viinirypäleistä valmistettua punaviiniä. Myös valkoviinin käyttö on mahdollista, mikäli se on valmistettu viinirypäleistä. Ehtoollisleipänä käytetään yleisimmin öylättejä, jotka ovat valkoisia, pyöreitä ja ohuita leipiä. Niiden halkaisija on noin kolme senttimetriä. Öylätin keskellä on krusifiksi eli kuva ristiinnaulitusta Jeesuksesta. Ehtoollisella on mahdollista myös käyttää hiivalla nostatettua vaaleaa ehtoollisleipää, jonka esimerkiksi joku seurakuntalainen on leiponut. Erillisestä pyynnöstä ehtoollisvieras voi saada ehtoollisella myös alkoholitonta ehtoollisviiniä ja gluteenitonta ehtoollisleipää. Gluteenittomat öylätit on yleensä värjätty saframilla kellertäviksi, jotta ne on helpompi tunnistaa ja erottaa tavallisista öyläteistä, jotka sisältävät gluteenia.¹⁷

2.3 Ehtoollisteologisia termejä

2.3.1 Reaalipreesens

Reaalipreesens on luterilaisen ehtoollisteologian keskeisiä termejä. Sillä tarkoitetaan Kristuksen ruumiin ja veren todellista läsnäoloa leivässä ja viinissä ehtoollisella. Silloin kyseessä ei ole pelkästään menneiden tapahtumien muistelu, vaan pelastus on läsnä myös nykyhetkessä ja messuun osallistuvien ihmisten on mahdollista osallistua siihen. Laajemmin ajatellen reaalipreesensin voi liittää myös koko jumalanpalvelukseen ja kaikkeen, missä Kristus on läsnä uskoviensa keskellä.¹⁸ Kristuksen läsnäolo ei ole sidottu vain pyhitettyyn leipään ja viiniin, vaan reaalipreesens eli Kristuksen läsnäolo jatkuu myös ihmisten arjessa messun jälkeen. Se tuo esiin kirkon sakramenttaalista luonnetta.¹⁹

2.3.2 Transsubstantiaatio- ja messu-uhrioppi

Roomalaiskatolinen kirkko on perinteisesti opettanut transsubstantiaatio-oppia eli sitä, että ehtoollisen asettamisen yhteydessä leipä ja viini muuttuvat konkreettisesti

¹⁷ Brödet och vinet 2014.

¹⁸ Kotila 2000, 30–31.

¹⁹ Kotila 2000, 34–35.

Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Tämän suuntaista ehtoollisaineiden muuttumisoppia opettivat jo kirkkoisät, mutta varsinainen muuttumisoppi muotoiltiin vasta Rooman konsiilissa vuonna 1079. Varsinainen transsubstantiaatio-oppi määriteltiin neljännessä Lateraanikonsiilissa vuonna 1215 ja lopullisen vahvistuksensa se sai vasta Trenton konsiilissa vuonna 1551. Transsubstantiaatio-opin mukaan konsekraatiossa leipä ja viini säilyttävät leivän ja viinin aksidenssit eli muodon, värin ja maun. Sen sijaan leipä ja viini muuttuvat substanssiltaan eli olemukseltaan Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Kyseessä ovat sama ruumis, joka syntyi neitsyt Mariasta ja sama veri, joka vuoti ristiinnaulitun Jeesuksen kyljestä. Myös muuttumisen tarkka ajankohta määriteltiin. Se näkyy edelleen siinä, että roomalaiskatolisessa messussa soitetaan kelloa kohdassa, jossa muuttumisen ajatellaan tapahtuvan.²⁰

Keskiajan roomalaiskatolisessa kirkossa messu nähtiin papin toimittamaksi sovitusuhriksi. Jeesuksen ristinkuoleman ajateltiin olevan ensimmäinen uhri, ja sen jälkeen vietettävien messujen katsottiin olevan saman uhrin toistamista yhä uudelleen ja uudelleen. Syntien sovitusta ja Jeesuksen kuolemaa ristillä ei haluttu irrottaa toisistaan.²¹ Luterilaiset Tunnustuskirjat torjuvat täysin tällaisen messu-uhriajatuksen, mutta ajan myötä vastakkainasettelu on laimentunut puolin ja toisin. Roomalaiskatolinen kirkko myöntää ehtoollisen yhteys- ja aterialuonteen, kun taas luterilaiset tunnustavat Kristuksen uhrin läsnäolon ehtoollisessa ja uhriajatuksen kristinuskon varhaisissa vaiheissa.²²

2.3.3 Konsekraatio

Konsekraatiolla tarkoitetaan messussa käytettäviksi tarkoitettujen ehtoollisaineiden eli leivän ja viinin siunaamista tai pyhittämistä messun ehtoollisrukouksen yhteydessä.²³ Konsekraatio-termi tulee latinan kielen sanasta ”consecrare”, joka tarkoittaa pyhittämistä, vihkimistä ja Jumalalle omistamista.²⁴ Konsekraatiosta puhutaan erityisesti luterilaisten kirkkojen piirissä.²⁵ Olen tässä tutkielmassa käyttänyt konsekraati-

²⁰ Jolkkonen 2004, 49–55.

²¹ Jolkkonen 2004, 56–57.

²² Kotila 2000, 33.

²³ Jussila e.a. 2004, 194.

²⁴ Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 130.

²⁵ Beskow 1975, 78.

on synonyymeinä myös siunaamista ja pyhittämistä, koska niitä käytetään konsekraation synonyymeina yleisesti muuallakin.

2.3.4 In usu -oppi

Usus-sana on latinaa ja tarkoittaa käyttöä.²⁶ Luterilaisissa Tunnustuskirjoissa oleva in usu -oppi suunnattiin alun perin ehtoollisen asetuksen vastaisia tapoja vastaan. Sillä pyrittiin estämään muun muassa konsekroitujen ehtoollisaineiden palvomista ja siunattavilla pelloilla kuljettamista. Jotta ehtoollinen olisi ehtoollinen, siihen kuuluu aina syöminen ja juominen. Nykyisen tulkinnan mukaan in usu -opin avulla ei voi määrittää reaaliapresensin kestoa, vaikka niin on perinteisesti tehty myös Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ajattelemalla, että ehtoollisen vieton jälkeen konsekroidut leipä ja viini palautuvat tavalliseksi leiväksi ja viiniksi.²⁷

2.4 Aiempi tutkimus

Vaikka ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä on käyty keskustelua, ei sen nykytilanteesta ole tehty tutkimusta. Jälkikäsitteilyn historiaa ja sen opillisia perusteita on sen sijaan käsitelty jonkin verran. Esimerkiksi Jari Jolkkonen on tutkinut väitöskirjassaan *Uskon ja rakkauden sakramentti. Opin ja käytännön yhteys Martti Lutherin ehtoollisteologiassa* Martti Lutherin ehtoollisteologiaa ja siinä samalla selvittänyt myös Lutherin kantaa ylijääneiden ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn.²⁸ Jälkikäsitteilyn historiaa sivutaan myös muun muassa Heikki Kotilan kirjassa *Liturgian lähteillä*, joka käsittelee kristillisen jumalanpalveluksen kehitystä alkukirkosta alkaen vuonna 2000 Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa toteutettuun messu-uudistukseen asti.²⁹ Näitä kahta kirjaa olen käyttänyt kirjoittaessani tutkielman taustalukuja ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn historiasta.

Teologisessa Aikakauskirjassa on julkaistu joitakin ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä käsitteleviä kirjoituksia vuosina 1995–1996. Niistä ensimmäinen ja keskustelun aloit-

²⁶ Beskow 1975, 139.

²⁷ Jolkkonen & Peura 1996, 439.

²⁸ Jolkkonen 2004, 319–327.

²⁹ Kotila 2000, 96–97.

tanut oli dosentti Yngvill Martolan katsaus *Koetinkivi*. Siinä hän kysyy, miksi kirkossa jaksetaan jatkuvasti keskustella niinkin vähäpätöisestä ja merkityksettömästä asiasta kuin ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä. Martolan mukaan ehtoollisen asetussanat tulisi lukea jokaisella ehtoollisenviottokerralla yhden kerran, ei enempää eikä vähempää. Hän ajattelee, että ne tulisi lukea koolla olevalle seurakunnalle vakuutuksena Kristuksen läsnäolosta eikä ehtoollisaineiden ylle Kristuksen kutsumistarkoituksessa. Martola tulkitsee Lutherin opetuksia niin, että Kristus on joka tapauksessa läsnä kaikkialla, myös vietettävässä ehtoollisessa ilman, että siihen tarvitaan erityisiä sanoja tai eleitä. Martolan mukaan ei voida määrittää hetkeä, jolloin Kristus saapuu ehtoollisaineisiin tai hetkeä, jolloin hän poistuu niistä. Siksi hänen tulkintansa mukaan Kristus on läsnä siunatuissa ehtoollisaineissa yhtä paljon kuin missä tahansa muuallakin, esimerkiksi omenoissa. Tästä syystä hän näkee keskustelun ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä epäoleellisena.³⁰

Martolan katsaukseen vastasi teologian maisteri Jari Jolkkonen artikkelillaan *Kristuksen verta viemäriin? Jälkikonsekraatio ja ylijääneiden ehtoollisaineiden jälkikäsitteily reformaatioissa*. Jolkkonen esittää reformaation antamia ratkaisuja muun muassa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn. Hän käsittelee pääasiassa samoja asioita kuin myöhemmässä väitöskirjassaan³¹, jota olen käyttänyt kirjallisuutena ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn historiaa käsittelevässä osiossa. Artikkelissaan Jolkkonen nostaa ensimmäisenä esille, että reformaation seurakunnissa oli tarkalleen tiedossa ehtoolliselle osallistuvien määrä, koska kaikkien oli täytynyt ripittäytyä. Näin ollen jälkikäsittelevää ei olisi pitänyt jäädä. Vahinkoja kuitenkin sattui, joten kirjoituksissaan Luther päätyi vastustamaan konsekratujen ja konsekratottomien ehtoollisleipien sekoittamista keskenään. Jolkkosen tekemän tulkinnan mukaan in usu -opista ei voi johtaa sitä, että konsekratut ehtoollisaineet lakkaisivat olemasta Kristuksen ruumis ja veri. Sen sijaan ne ovat Kristuksen ruumis ja veri ehtoollisen vieton jälkeenkin ja siksi ne tulisi nauttia loppuun.³²

Tutkimuksensa pohjalta Jolkkonen esittää artikkelinsa lopussa muutaman vaihtoehdoisen toimintamallin. Ensimmäisessä vaihtoehdossa leivän ja viinin ajateltaisiin olevan ja pysyvän tavallisena leipänä ja viininä, minkä seurauksena lopetettaisiin eku-

³⁰ Martola 1995, 350–352.

³¹ Jolkkonen 2004.

³² Jolkkonen 1996, 18–27.

meeniset keskustelut ja seurakuntalaiset saisivat sunnuntaisin jäädä vapaasti koiteihinsa. Toisessa vaihtoehdossa reaaliapresens eli Kristuksen läsnäolo määriteltäisiin vain tiettyyn hetkeen, mutta se kertoisi, että luterilaisella kirkolla olisi jotain salaista tietoa, jota muilla kirkoilla ei ole. Kolmanneksi ylijääneitä konsekroituja ehtoollisaineita säilytettäisiin erillään konsekroimattomista aineista ja käytettäisiin myöhemmin. Neljänneksi määrättäisiin papit nauttimaan ylijääneet konsekroidut aineet loppuun. Viidentenä vaihtoehtona Jolkkonen esittää, että Kirkkokäsikirjaan lisättäisiin rukous, jossa Kristusta pyydetään ystävällisesti poistumaan konsekroiduista ehtoollisaineista.³³

Jolkkoselle puolestaan vastasi vahtimestari ja teologian ylioppilas Tapio Koivu katsauksellaan *Mitä vikaa viemärissä? Kommentteja teol. maist. Jari Jolkkoselle*. Hän mainitsee olevansa epätieteellisesti kommentoiva oppimaton veli, joka kuitenkin rohkenee kertoa oman kantansa. Hän kummastelee Jolkkosen esittämiä näkemyksiä ja tulkintoja muun muassa reaaliapresensistä. Martolan tavoin hän kysyy, eikö Jeesus ole läsnä vietettävässä jumalanpalveluksessa ja sitä kautta myös ehtoollisleivässä ja -viinissä. Koivu kuitenkin ilmoittaa kannattavansa konsekroitujen aineiden loppuun nauttimista tai käyttämistä sairaan ehtoollisilla, joiden kohdalla hän kuitenkin arvelee aineiden menekin olevan pientä. Hän muistuttaa myös siitä, että yksittäispikareita käytettäessä päätyy pesun yhteydessä pieniä määriä konsekroitua viiniä viemäriin joka tapauksessa. Artikkelinsa lopuksi hän ilmoittaa odottavansa tutkimuksen edistymistä.³⁴

Vuonna 1996 Koivun katsauksen jälkeen julkaistiin Teologisessa Aikakauskirjassa vielä teologian maisteri Jari Jolkkosen ja dosentti Simo Peuran yhteinen artikkeli *Luterilainen ehtoollisteologia ekumeenisessa ja liturgianhistoriallisessa kontekstissa*. Enimmäkseen artikkeli käsittelee ehtoollisen toimittamisen perusteita ja rakennetta sekä kristittyjen yhteistä pappetta ja erityistä pappisvirkaa.³⁵ Kuitenkin artikkelin loppupuolella kirjoittajat käsittelevät myös jälkikonsekraatiota ja pyhitettyjen ehtoollislahjojen säilytystä. Jolkkonen ja Peura muistuttavat, että reformaation seurakunnissa papit nauttivat ehtoollisen viimeisenä, joten pyhitettyjen ehtoollisaineiden käyttäminen loppuun oli yleensä mahdollista. He vaativat myös, että ehtoolliskäytäntöjen

³³ Jolkkonen 1996, 27.

³⁴ Koivu 1996, 392–393.

³⁵ Jolkkonen & Peura 1996, 425–437

tulisi pohjautua ehtoollisoppiin ja että kirkossa tulisi olla yhtenäiset käytännöt, joihin kaikki papit sitoutuisivat. Kirjoittajien mukaan in usu -opilla ei voi perustella reaali-presensin päättymistä. Siksi ihanteena olisi nauttia pyhitetyt ehtoollisaineet loppuun tai vaihtoehtoisesti säilyttää niitä erillisessä sakramenttilippaassa esimerkiksi sairaan ehtoollisia varten.³⁶

Vielä väitöskirjansa jälkeen, vuonna 2005 Jolkkonen on julkaissut artikkelin, jossa hän käsittelee myös ehtoollisaineiden jälkikäsitelyä. Artikkelin otsikko on *Ehtoolliskäytäntö ja sen teologia*. Nimensä mukaisesti siinä käsitellään ehtoolliskäytäntöjen ja opin välisiä yhteyksiä, erityisesti uskonpuhdistuksen näkökulmasta.³⁷ Luterilaisten perinteinen huoleton tapa käsitellä konsekroitua ehtoollisainetta aiheuttaa ekumeenisia ongelmia sekä pahennusta muiden kirkkojen jäsenissä esimerkiksi, kun luterilainen pappi oli Kanadassa syöttänyt yli jääneet konsekroidut ehtoollisleivät linnuille.³⁸ Artikkelin lopussa Jolkkonen tuo esiin samoja asioita kuin jo aiemmissa artikkeleissaan sekä väitöskirjassaan. Hän tulkitsee Lutherin kirjeistä, että ylijääneet konsekroidut ehtoollisaineet tulisi nauttia loppuun. Niihin on varmintä suhtautua sakramenttina myös ehtoollisen vieton jälkeen.³⁹

Ehtoollisaineiden jälkikäsitelyä on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty sekä periaatteelliselta, opilliselta että historialliselta kannalta. Kuitenkaan nykyhetken käytäntöihin liittyvää tutkimusta ei ole tiettävästi tehty. Juuri siihen puutteeseen tämän tutkielmani on tarkoitus vastata antamalla tietoa todellisista ehtoollisaineiden jälkikäsitelykäytännöistä ja -ohjeista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnissa.

³⁶ Jolkkonen & Peura 1996, 437–440.

³⁷ Jolkkonen 2005, 39–61.

³⁸ Jolkkonen 2005, 40–41.

³⁹ Jolkkonen 2005, 57.

3 EHTOOLLISAINOIDEN JÄLKIKÄSITTELY

3.1 Historia

3.1.1 Varhaiskirkon aika ja keskiaika

Varhaiskristillisen liturgian ajatellaan yleisesti edustavan alkuperäistä kristillistä jumalanpalvelusta. Siksi se on innostanut jumalanpalveluksen uudistajia ja kehittäjiä kaikkina aikoina. On ollut halua palata alkuperäiseen. Alkuperäisimmästä jumalanpalveluksen muodosta ei kuitenkaan ole olemassa varmaa ja yksiselitteistä tietoa. Paikalliset erot jumalanpalveluksissa olivat merkittäviä. Ei ole mahdollista rekonstruoida niin sanottua alkuliturgiaa, johon kirkot voisivat palata tai josta ne voisivat suoraan ottaa mallia.⁴⁰

Toisella vuosisadalla eläneiden ja Rooman seurakunnan elämää dokumentoineen Justinus Marttyyrin Apologia -tekstin mukaan diakoni vei jumalanpalveluksen jälkeen ehtoollista niille seurakunnan jäsenille, jotka eivät olleet päässeet mukaan jumalanpalvelukseen. Seurakunta piti tärkeänä, että kaikki yhteisön eli seurakunnan jäsenet saavat osansa yhteisestä ja samasta ehtoollisesta.⁴¹ Kirkkoisien Tertullianuksen ja Cyprianuksen teksteistä kolmannelta vuosisadalta selviää, että messuun osallistuneet toivat kirkkoon leipää ja viiniä pyhitettäväksi ja käytettäväksi ehtoollisella. Messun jälkeen he saivat sitten viedä ehtoolliselta jäänyttä konsekroitua leipää kotiinsa. Siten seurakuntalaiset saattoivat viettää ehtoollista kotonaan seuraavan viikon aikana.⁴² Lisäksi leipää saatettiin säilyttää kirkossa sairaiden ja kuolevien luona vietettäviä ehtoollisia varten valmiiksi konsekroituna. Näin ollen jo varhaiskirkon aikana Kristuksen läsnäolon pyhitetyissä ehtoollisaineissa katsottiin jatkuvan vielä messun jälkeenkin.⁴³

Keskiajalla kuitenkin konsekroidun leivän vieminen messusta kotiin haluttiin estää, jotta ihmiset eivät käyttäisi sitä taikuuksiin tai muuhun sopimattomaan toimintaan.

⁴⁰ Kotila 2000, 48–50.

⁴¹ Kotila 2000, 75.

⁴² Kotila 2000, 79.

⁴³ Kotila 2000, 96.

Yli jääneitä ehtoollisaineita alettiin säilyttää kirkoissa ilman mitään erityisiä järjestelyjä ja kunnioitusta jonkinlaisessa laatikossa tai kaapissa joko sakastissa tai alttarin läheisyydessä. Neljäs lateraanikonsiili (1215) määräsi säilytyspaikan lukituksi. Vasta Trenton konsiilin (1545–63) jälkeen tehtiin säilytystä varten tabernaakkelit alttarin yhteyteen.⁴⁴ Siunatun leivän säilyttäminen kirkossa esti myös leivän loppumisen ehtoollisen jaon aikana, sillä tällöin käytännössä siunattua ehtoollisleipää oli aina kirkossa varastoituna.⁴⁵ Messussa konsekroitua hyvin säilyvää leipää käytettiin yleisesti vietäessä ehtoollista sairaille ja vanhuksille. Tällaista ehtoollista kutsuttiin matkavevääksi. Sairaalle jaettiin käytännön syistä pelkkä leipä.⁴⁶ Myös messuissa 1200-luvulta alkaen maallikoille jaettiin vain leipä, joten viinin jälkikäsitteily ei siten aiheuttanut käytännön ongelmia.⁴⁷

3.1.2 Reformaatio

Uskonpuhdistaja Martti Luther nousi 1500-luvun alkupuolella vastustamaan roomalaiskatolista ehtoollisoppia. Hänen vastustuksensa kohdistui erityisesti messuuhrioppiin eikä niinkään transsubstantiaatioon, jolla roomalaiskatolinen kirkko selitti Kristuksen läsnäolotapaa ehtoollisessa. Lutherin vastustama uhrioppi ilmeni niin, että keskiajalla papit viettivät yleisesti maksullisia yksityismessuja, joilla ihmiset saattoivat saada pyhien esirukouksia tai sovittaa jonkin elävän tai uskossa kuolleen seurakuntalaisen syntejä. Tällaisessa toiminnassa Luther näki selvän yhteyden vanhurskautumiseen omilla teoilla ja itse annettavalla uhrilla eikä enää Kristuksen suorittamalla uhrikuolemalla.⁴⁸

Reformaation liittyneiden seurakuntien kirkkojärjestyksissä oli yleisenä linjana, että ehtoollisaineita pyritään varaamaan juuri tarvittava määrä ja mahdollisesti ylijääneet aineet nautitaan loppuun. Pappi jakaa ne joko itselleen tai viimeisten ehtoollisella kävijöiden kesken. Yleensä aineita osattiin kuitenkin varata juuri sopiva määrä, koska kaikkien ehtoolliselle tulevien oli täytynyt käydä yksityisesti ripittäytymässä pappille. Tällöin konsekroituja ehtoollisaineita ei jäänyt juuri yli. Konsekroituja ja kon-

⁴⁴ Kotila 2000, 96–97.

⁴⁵ Kotila 2000, 221.

⁴⁶ Jolkkonen 2004, 329.

⁴⁷ Jolkkonen 2004, 76.

⁴⁸ Jolkkonen 2004, 56–57.

sekroimattomia aineita keskenään sekoittavaa pappia uhkasi yleisesti viran menettäminen ja ekskommunikaatio eli kirkollisen yhteyden ulkopuolelle sulkeminen. Myös konsekroitujen ehtoollisaineiden maahan kaatamista pidettiin sopimattomana ja kiellettynä menettelytapana.⁴⁹

Lutherin ja Tunnustuskirjojen linjasta poikkeavia käsityksiä reaalipreesensistä alkoi esiintyä jo Lutherin elinaikana. Esimerkiksi ”usus”-termiä alettiin tulkita niin, että se viittaa reaalipreesensin kesto aikaan.⁵⁰ Esimerkiksi eislebeniläinen pappi Simon Wolferinus tulkitsi sitä niin, että sakramentin ulkopuolella pyhitetyt aineet ovat vain tavallisia aineita. Siksi hän pani ehtoollisen vieton jälkeen konsekroituja ehtoollisaineita konsekroimattomien joukkoon. Toimintaansa Wolferinus perusteli toisen uskonpuhdistajan Philipp Melanchtonin in usu -opetuksella, jota hän tulkitsi niin, että ehtoollisen vieton jälkeen ehtoollisaineet eivät ole enää Kristuksen ruumis ja veri, vaan ne ovat tavallista leipää ja viiniä.⁵¹

Wolferinuksen toiminnan seurauksena Luther joutui vuonna 1543 selventämään kantansa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn ja reaalipreesensin kesto on. Luther paheksui Wolferinuksen tapaa ja kehotti häntä toimimaan oman esimerkkinsä mukaan eli nauttimaan ylijääneet ehtoollisaineet loppuun ehtoollisen vieton päätteeksi. Luther tunnusti Melanchtonin opetuksen, mutta tulkitsi sitä eri tavoin kuin Wolferinus.⁵² Hänen mukaansa in usu -käsitys on tarkoitettu vain ehkäisemään väärinkäytöksiä eikä määrittelemään reaalipreesensin kesto. Loppuun nauttimisella ehkäistään Lutherin mukaan konsekroitujen aineiden väärä käyttö ja mahdolliset spekulatiot reaalipreesensin kesto.⁵³

Lutherin mukaan ehtoollisen sakramentti alkaa Isä meidän -rukouksesta ja päättyy siihen, kun kaikki pyhitetyt ehtoollisaineet on nautittu loppuun ja kirkkokansa päätetty pois ehtoolliselta. Lutherin Saksalaisen messun kaavassa oli myös elevaatio-osa eli leivässä ja viinissä olevan Kristuksen palvominen. Siksi Lutherin mukaan Kristus ei voi olla läsnä vain ehtoollisen nauttimisen hetkessä, vaan hän on jatkuvasti ja todellisesti läsnä konsekroiduissa ehtoollisaineissa. Joissain reformaation seurakunnis-

⁴⁹ Jolkkonen 2004, 324–326.

⁵⁰ Vatanen 2010, 2.

⁵¹ Jolkkonen 2004, 320–322.

⁵² Jolkkonen 2004, 320–322.

⁵³ Jolkkonen 2004, 323–324.

sa oltiin vielä Lutheria tarkempia, kun konsekroidusta viinistä tyhjäksi juotu malja vielä huuhdeltiin tavallisella viinillä tai vedellä, joka sitten vielä juotiin.⁵⁴

Luterilainen uskonpuhdistus pyrki palauttamaan messuihin tasapainon sanan ja sakramentin välille. Pyrkimys johti kuitenkin joissakin seurakunnissa siihen, että ehtoollisen vietosta luovuttiin kokonaan, koska ehtoollisella kävijöitä oli niin vähän. Ihmiset, jotka olivat aiemmin seuranneet vain sivusta pappien ehtoollisen viettoa, eivät uskaltaneet ryhtyä käymään itse ehtoollisella. Ehtoollisella käymisen kynnyks oli nostettu korkeaksi. Ehtoollispöytään kutsumisen sijasta ihmisiä peloteltiin ehtoollisen vääränlaisen nauttimisen seurauksilla.⁵⁵ Luonnollisesti se, että ehtoollista ei vietetty, johti myös siihen, että ei ollut enää ehtoollisen vietosta yli jääneitä pyhitettyjä ehtoollisaineita, joita tarvitsisi jälkikäsitellä.

Luther ei ota kirjoituksissaan suoraan kantaa messussa konsekroitujen ehtoollisaineiden käyttöön sairaan ehtoollisella. Hän toteaa, että kyseessä ei ole hänen suuresti vastustamansa yksityismessu, vaan ennemminkin kyseessä on sen vastakohta, koska pappi ei ole siinä ainoa ehtoollisen nauttija ja ehtoollinen jaetaan sairaana olevan henkilökohtaisen uskon vahvistamiseksi. Luther näkee sairaan ehtoollisen lahjana sen saajalle. Se on yksi käytettävissä oleva tapa tukea sairaan uskoa. Myöhemmin toisessa yhteydessä Luther on kirjoittanut hyväksyvänsä keskiajan vallitsevan käytännön eli konsekroidun leivän säilyttämisen monstranssissa eli lippaassa sairaan ehtoollisia varten. Näin hän ilmaisee reaaliapresensin kestäväen myös messun jälkeen määrättömän ajan.⁵⁶

3.1.3 Ruotsi-Suomen kirkkolaki

Ruotsi-Suomen vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä ja vuoden 1686 kirkkolaisissa on ehtoollisaineiden käsittelyä koskevia säädöksiä. Jäljelle jääneistä ehtoollisaineista todetaan seuraavasti: ”...ja mitä ylitze jää pitä tallella pandaman ja sijtä waari pidetämän ettei jotain nijstä Tähteistä taickauxijn tulis käytetyxi.”⁵⁷ Ylijääneisiin ehtoollisaineisiin on Ruotsi-Suomen kirkkolaisissa ja kirkkojärjestyksessä määrätty suhtau-

⁵⁴ Jolkkonen 2004, 323.

⁵⁵ Lehtonen 1973, 26–27.

⁵⁶ Jolkkonen 2004, 328–332.

⁵⁷ Vatanen 2010, 1–2.

tumaan erityisen tarkasti ja huolellisesti. Niitä ei saanut päästää väärään käyttöön eli esimerkiksi taikuuteen, kuten mainitussa tekstissä todetaan. Siunattuja ja siunaamattomia ehtoollisaineita ei myöskään saanut sekoittaa keskenään.

3.2 Nykyistä edeltävät ohjeistukset ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

3.2.1 Aiemmat jumalanpalvelusten oppaat

Vuonna 2009 julkaistua ja nykyisin voimassa olevaa *Palvelkaa Herraa iloiten* -jumalanpalvelusopasta on edeltänyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa kolme virallista, piispainkokouksen hyväksymää jumalanpalveluksen opasta.⁵⁸ Lisäksi piispainkokous on antanut kokouksessaan 12.9.1978 erillisen ohjeistuksen ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä otsikolla: *ohjeet ehtoollisviinistä sekä ehtoollisvälineiden ja jäljelle jääneen viinin käsittelystä*. Se ohjeistus sisältyy vuosien 1983 ja 2000 oppaisiin.⁵⁹ Seuraavaksi esittelen tarkemmin näissä aiemmissa jumalanpalvelusoppaissa olevia ehtoollisaineiden jälkikäsitteysohjeita.

3.2.2 Päiväjumalanpalveluksen opas 1971

Laajennetun piispainkokouksen 12. toukokuuta 1971 hyväksymä *Päiväjumalanpalveluksen opas* ei ota lainkaan kantaa ehtoollisaineiden jälkikäsitteelyyn. Sen ehtoollista käsittelevät osiot keskittyvät ehtoollisen jaon käytäntöihin.⁶⁰ Opas on muutenkin hyvin ohut, niukka ja yleisluonteinen.

⁵⁸ Päiväjumalanpalveluksen opas 1971; Jumalanpalveluksen opas 1983; *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000.

⁵⁹ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 235–236; Jumalanpalveluksen opas 1983, 42; Piispainkokouksen pöytäkirja 1978, 16 §.

⁶⁰ Päiväjumalanpalveluksen opas 1971, 12–16.

3.2.3 Jumalanpalveluksen opas 1983

Piispainkokouksen 15.9.1983⁶¹ hyväksymässä *Jumalanpalveluksen oppaassa* on liitteenä kopio piispainkokouksen viittä vuotta aiemmin, 12.9.1978⁶² antamasta ohjeistuksesta, jonka otsikko on: *ohjeet ehtoollisviinistä sekä ehtoollisvälineiden ja jäljelle jääneen viinin käsittelystä*.⁶³

Koska käytettävien viinien säilymisaika on korkeintaan viikko pullon avaamisesta, viiniä otetaan käyttöön vain sen mukaisesti kuin kulloinkin tarvitaan. - - Ehtoolliskannua saa pitää viinin säilytysastiana vain ehtoollisen vieton ajan. Välittömästi sen jälkeen viini kaadetaan säilytykseen varattuun astiaan tai poistetaan käytöstä. Yhteismaljassa ollutta viiniä ei saa panna takaisin viinikannuun tai säilytykseen, vaan poistetaan käytöstä.

Kirkkoherra vastaa siitä, että viinin jälkikäsittely tapahtuu ehtoollisen arvon mukaisesti.⁶⁴

Oppaan varsinaisessa tekstissä kehoitetaan katsomaan liitettä ja todetaan, että ehtoollisaineita on varattava käyttöön vain tarvittava määrä. Erityisesti kehoitetaan välttämään liian suuren viinimäärän kaatamista maljaan. Käytöstä poistamisen osalta toistetaan liitteessä oleva piispainkokouksen ohjeistus. Oppaan ehtoollista käsittelevät osiot koskevat kuitenkin enimmäkseen jumalanpalveluksen ehtoollisosan käytännön toteutusta.⁶⁵ Liitteen mukaisesti seurakunnan kirkkoherralle annetaan suuri vastuu käytäntöjen luomisesta, sillä liitteen ohjeistuksesta päättäessään syyskuussa 1978 piispainkokous oli poistanut päätösesityksestä kohdan, joka kertoi ehtoollisaineiden jälkikäsittelyn yksityiskohdista. Kokouspöytäkirjasta ei kuitenkaan käy ilmi, kuinka yksityiskohtaisia ohjeita poistetussa kohdassa oli ja olisivatko ne lopulta pienentäneet kirkkoherran valtaa päättää seurakuntansa jälkikäsittelykäytännöistä.⁶⁶

⁶¹ Piispainkokouksen pöytäkirja 1983, 13 §. Pöytäkirjan pykälässä ei erikseen mainita ehtoollisaineiden jälkikäsittelyä, joten ei ole tietoa, keskusteltiinko siitä.

⁶² Piispainkokouksen pöytäkirja 1978, 16 §.

⁶³ Jumalanpalveluksen opas 1983, 41–42.

⁶⁴ Jumalanpalveluksen opas 1983, 42; Piispainkokouksen pöytäkirja 1978, 16 §.

⁶⁵ Jumalanpalveluksen opas 1983, 18–25.

⁶⁶ Piispainkokouksen pöytäkirja 1978, 16 §.

3.2.4 Palvelkaa Herraa iloiten 2000

Piispainkokouksen 12.9.1978⁶⁷ antama ohjeistus löytyy myös vuoden 2000 *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan liitteestä. Se on siinä täsmälleen samassa muodossa kuin *Jumalanpalveluksen oppaassa* vuodelta 1983.⁶⁸ Vaikka vuoden 2000 opas on huomattavasti edeltäjiään laajempi, niin se sisältää edeltäjiänsä verrattuna vain vähän lisäohjeistusta ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä.⁶⁹ Se toistaa liitteessä olevan ohjeistuksen ja kehottaa katsomaan liitettä.⁷⁰ Lisäksi se kuitenkin korostaa kolmessa eri kohdassaan, että ehtoollisaineita tulee varata vain tarvittava määrä eikä tarkoituksella ylimääräistä.⁷¹ Sution tulee ennen jumalanpalvelusta ottaa tarvittava määrä ehtoollisaineita viinikannuun ja leipärasiaan.⁷² Viinikannu ja leipärasia viedään valmiiksi alttarille ennen messua. Ehtoollispöydän kattava pappi, diakoni tai avustaja kaataa viinikannusta viinimaljaan sopivan määrän viiniä ja asettaa ehtoollisleipiä lautaselle ja tarvittaessa myös korporaaliliinalle.⁷³ Opas kehottaa pyrkimään siihen, että konsekroidut ehtoollisaineet käytetään loppuun ja että mahdollisesta jälkikäsitteystä on sovittava kirkkoherran johdolla.⁷⁴

Piispainkokous käsitteli vuoden 2000 oppaan alustavaa, kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskuksen valmistelemaa, versiota kokouksessaan 8–9.2.2000. Se esitti kritiikkiä erityisesti ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä koskevia ohjeita kohtaan. Se näki ohjeistuksen tarpeelliseksi, koska ei olisi oikein, että sution joutuisi ratkaisemaan teologisia linjauksia päättäessään jälkikäsitteystä. Esimerkiksi Porvoon hiippakunnan silloisen piispan Erik Vikströmin mukaan luterilaisen ehtoolliskäsityksen mukaan Kristus on läsnä ehtoollisaineissa vain ”in usu” eli vain käytössä. Siten aineet olisivat hänen mukaansa käytön ulkopuolella ja siten myös ehtoollisen vieton jälkeen vain tavallista leipää ja viiniä.⁷⁵ Monista oppaaseen liittyvistä asioista oli piispoilla jopa täysin päinvastaisia näkemyksiä.⁷⁶

⁶⁷ Piispainkokouksen pöytäkirja 1978, 16 §.

⁶⁸ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 235–236; *Jumalanpalveluksen opas* 1983, 42.

⁶⁹ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000.

⁷⁰ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 46.

⁷¹ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 46, 65, 73.

⁷² *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 65.

⁷³ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 73.

⁷⁴ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 46.

⁷⁵ Piispainkokouksen pöytäkirja 2000a, 7§.

⁷⁶ Piispainkokouksen pöytäkirja 2000b, 10§.

Piispainkokous käsitteli kokouksessaan 12–13.9.2000 seuraavaa kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskuksen esittämää versiota vuoden 2000 oppaaksi. Ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistus katsottiin piispojen yhdessä edellisen, 8-9.2.2000 pidetyn, kokouksen jälkeen neuvotteleman linjan mukaiseksi. Piispainkokous hyväksyi esitetyn oppaan kokonaisuudessaan ja sellaisenaan.⁷⁷

3.2.5 Piispa Wille Riekkisen antamat ohjeet

Edellä esiteltyjen virallisten jumalanpalvelusoppaiden antamien ohjeiden lisäksi piispat ovat antaneet erillisiä jälkikäsitteilyohjeita omien hiippakuntiansa papeille. Esimerkiksi Kuopion hiippakunnan piispa Wille Riekkinen on 4.2.2002 pidetyssä ylimääräisessä synodaalokokouksessa vastannut hiippakuntansa erään pastorin kysymykseen: ”Mikä olisi suosittelemanne yhteinen käytäntö jakamatta jääneiden konsekroitujen ehtoollisaineiden kohdalla?”⁷⁸

Vastauksessaan Riekkinen korostaa ehtoollisaineiden menekin arvioinnin tärkeyttä ja ensisijaisuutta suhteessa siihen, mitä ehtoollisen vieton jälkeen tulisi tehdä. Hän viittaa piispainkokouksen 12.9.1978⁷⁹ antamaan ohjeistukseen, jonka mukaan ehtoollisviiniä otetaan käyttöön ja konsekroitavaksi vain sen verran kuin sillä kerta tarvitaan. Riekkinen laajentaa sen koskemaan myös ehtoollisleipiä. Pyhitetty leipä ja viini on piispan mukaan tarkoitettu nautittavaksi kokonaisuudessaan ehtoollisen vieton aikana. Lisäksi hän viittaa vuonna 1978 annettujen ohjeiden kohtaan, jonka mukaan seurakunnan kirkkoherra vastaa siitä, että konsekroidun viinin jälkikäsitteily tehdään ehtoollisen arvon mukaisesti. Riekkinen muistuttaa kirkkoherroja, että on heidän tehtävänsä antaa seurakunnassaan ohjeet konsekroidun ehtoollisviinin jälkikäsitteilystä eikä jättää sitä muiden pappien, suntioiden ja maallikoiden huoleksi.⁸⁰

Vastauksensa alussa Riekkinen ei tuo esiin mitään uutta, vaan viittaa ainoastaan piispainkokouksen yli kaksikymmentä vuotta aiemmin antamaan ohjeeseen. Kuitenkin vastauksensa jälkimmäisessä puolikkaassa Riekkinen antaa konkreettisia ja tavallaan myös uusia ohjeita. Hän toivoo, että pappien ja ehtoollisella avustavien maallikoiden

⁷⁷ Piispainkokouksen pöytäkirja 2000b, 10§.

⁷⁸ Kuopion synodaalokokous 2002, liite 6.

⁷⁹ Piispainkokouksen pöytäkirja 1978, 16 §.

⁸⁰ Kuopion synodaalokokous 2002, liite 6.

koulutuksissa korostettaisiin sitä, että kaikki konsekroidut ehtoollisaineet tulisi käyttää loppuun ehtoollisen vieton aikana. Tällöin hänen mukaansa vältetään jälkikäsitte-lystä aiheutuvat ongelmat ja epäselvyydet. Hän suosittaa, että ehtoollisen jakajat nauttisivat itse ehtoollisen viimeisinä. Tällöin he voivat nauttia kaikki jäljellä olevat konsekroidut ehtoollisaineet, mikäli he ovat edes suunnilleen onnistuneet arvioimaan tarpeellisen määrän leipää ja viiniä.⁸¹

Riekkinen kehottaa vastauksessaan pappeja varovaisuuteen ehtoollisaineiden annos- telussa. Hän neuvoo, että tarvittaessa ehtoollisleipiä voi murtaa pienemmiksi paloik- si, jotta kaikille ehtoollisvieraille riittää konsekroitua ehtoollisleipää. Toisaalta hän myös ohjeistaa, että viiniä voi lisätä maljaan vähitellen ehtoollisen vieton edetessä. Samoin voi menetellä leipienkin suhteen eli leipiä voi täydentää pateenille myös eh- toollisen vieton aikana.⁸²

Riekkisellä on neuvo myös tilanteeseen, jossa varovaisuus on pettänyt ja konsekroi- tuja ehtoollisaineita on jäänyt jäljelle niin paljon, etteivät ehtoollisen jakajat voi naut- tia niitä alttarilla. Silloin hän käskää ensisijaisesti nauttia viinin loppuun sakastissa. Muistutettuaan taas menekin arvioinnin tärkeydestä hän neuvoo toissijaisesti säilyt- tämään konsekroidut leivät ja viinin myöhempää käyttöä varten erillään konsekroi- mattomista ehtoollisaineista. Yhteismaljassa ollutta viiniä ei sen sijaan saa missään tapauksessa säilyttää, vaan se tulee aina poistaa käytöstä, mieluiten juomalla se lop- puun.⁸³

Messusta yli jääneitä konsekroituja ehtoollisaineita voi Riekkisen mukaan käyttää erityisesti sairaan ehtoollisilla. Niissä tilanteissa Riekkinen käskää lukemaan ehtool- lisen asetussanat, koska on tärkeää, että ehtoollisen vastaanottava potilas kuulee ne. Toisena syynä asetussanojen toistamiselle Riekkinen toteaa: ”Lisäksi ne on hyvä toistaa juuri ehtoollisoppimme (reaali presens) takia. Eiväthän ne miksikään ole muuttuneet.”⁸⁴ Riekkisen kirjallisessa vastauksessa jää ainakin minulle epäselväksi, minkälainen reaalipreesensin tulkinta hänellä itsellään on ja mihin hän viittaa sillä, että jotkin eivät olisi muuttuneet miksikään. Viittaako hän siihen, että ehtoollisaineet eivät ole missään vaiheessa muuttuneet miksikään vai siihen, että konsekroidut eh-

⁸¹ Kuopion synodaalikokous 2002, liite 6.

⁸² Kuopion synodaalikokous 2002, liite 6.

⁸³ Kuopion synodaalikokous 2002, liite 6.

⁸⁴ Kuopion synodaalikokous 2002, liite 6.

toollisaineet eivät ole ehtoollisen vieton jälkeen muuttuneet miksiäkään vai siihen, että asetussanat eivät ole muuttuneet?

Kokonaisuudessaan piispa Riekkisen ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä vuonna 2002 antamat ohjeet ovat linjassa sen aikaisen *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan⁸⁵ kanssa sekä myös ennakoivat jo seuraavaa, vuonna 2009 hyväksyttyä ja käyttöön otettua *Palvelkaa Herraa iloiten* -opasta⁸⁶. Monet Riekkisen antamat voimassa olleita ohjeita täydentävät ohjeet ovat tulleet sellaisenaan uusimpaan jumalanpalvelusten oppaaseen. Esimerkkinä tästä käy konsekroitujen ehtoollisaineiden säilyttäminen erillään konsekroimattomista sekä se, että ohjeistus on kokonaisuudessaan kolmiportainen (1. oikean määrän arviointi, 2. loppuun nauttiminen 3. säilyttäminen erillään).

3.3 Nykyinen ohjeistus ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uusimman ja voimassa olevan jumalanpalveluksen oppaan on piispainkokous hyväksynyt istunnossaan 9.9.2009.⁸⁷ Kirkkohallituksen jumalanpalveluksen ja musiikkitoiminnan yksikkö oli selvittänyt vuosina 2004–2006, onko silloin voimassa ollutta, vuonna 2000 hyväksyttyä *Palvelkaa Herraa iloiten* -jumalanpalvelusten opasta tarvetta päivittää ennen kuin otetaan oppaasta uutta painosta. Selvityksessä tuli ilmi päivitystarvetta ja -halua useissa kohdissa. Oppaassa havaittiin muun muassa ristiriitoja tekstin ja kuvien välillä sekä joidenkin asioiden liian vähäistä tai liian runsasta käsitteystä.⁸⁸ Kokouksessaan 12.2.2008 piispainkokous asetti viisijäsenisen työryhmän valmistelemaan oppaasta päivitettyä versiota hyväksyttäväksi kevään 2009 piispainkokouksen istunnossa. Käydyssä keskustelussa nousi esiin myös ehtoollisaineiden jälkikäsitteysohjeistuksen mahdollinen uudistustarve. Mahdolliset uudistukset ohjeistukseen ja käytäntöihin toivottiin tehtävän avoimesti.⁸⁹

⁸⁵ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000.

⁸⁶ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009.

⁸⁷ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, ii.

⁸⁸ Piispainkokouksen pöytäkirja 2009, 8 §.

⁸⁹ Piispainkokouksen pöytäkirja 2008, 7 §.

Vuosien 2008–2009 vaihteessa Kirkon tutkimuskeskus teki kyselytutkimuksen seurakuntien jumalanpalveluselämän käytännöistä. Vain 40 seurakuntaa vastasi kyselyyn, mutta sen tulokset antoivat silti selkeitä suuntaviivoja jumalanpalvelusten oppaan päivittämiseen. Erityisesti uuteen oppaaseen toivottiin ohjeistusta ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä, koska sen koettiin puuttuvan olemassa olevasta oppaasta.⁹⁰ Todellisuudessa vuoden 2000 oppaassa oli ohjeistusta erillisellä liitteellä kirjan lopussa.⁹¹ Sitä ei kuitenkaan tehdyn tutkimuksen mukaan pidetty seurakunnissa selvästikään riittävänä tai kelvollisena.

Palvelkaa Herraa iloiten -jumalanpalvelusten oppaan vuoden 2009 laitoksessa on erillinen kappale, jonka otsikko on *Ehtoollisaineiden jälkikäsitteily*. Siinä noin puolen sivun tekstipätkässä annetaan menettelytavoista kolmiportainen ohjeistus. Ensisijaisesti papin tulee pyrkiä arvioimaan ehtoollisaineita sopiva määrä konsekroitavaksi, jotta kaikki siunatut ehtoollisaineet saadaan käytettyä ehtoollisen aikana. Mikäli niitä kuitenkin jää pieni määrä yli, ehtoollisen jakajien tulisi nauttia ne heti ehtoollisen jaon jälkeen alttarilla tai messun jälkeen sakastissa. Mikäli ehtoollisaineita jää paljon yli, ne voidaan ottaa talteen ja säilyttää erillisessä astiassa myöhempää käyttöä varten. Silloin ne jaetaan ilman uutta konsekroimista.⁹²

Lisäksi vuoden 2009 oppaassa on ohje käyttää ylijääneitä konsekroituja ehtoollisaineita sairaan ehtoollisella messun jälkeen. Silloin ehtoollisen jakamisen voi toimittaa myös diakonian virkaan vihitty henkilö, koska hän toimii ehtoollisavustajan ominaisuudessa. Hän vie ehtoollisen sairaalle, joka ei ole itse päässyt osallistumaan messuun. Ennen ehtoollisen jakamista hän kertoo tuovansa ehtoollista seurakunnan yhteisestä messusta, lukee harkintansa mukaan synnintunnustuksen ja -päästön, evankeliumin, uskontunnustuksen ja Isä meidän -rukouksen sekä lukee asetussanat evankeliumin julistamisen merkityksessä mutta ei konsekraatiomerkityksessä.⁹³ Tällaiselle toimintatavalle oli ollut jonkin verran kysyntää, mutta aiemmin sen käyttö Suomessa oli ollut vähäistä. Myös useat kirkolliset toimielimet ja työryhmät, muun muassa diakonaattikomitea 1994, virkarakennekomitea 2000, diakonaattityöryhmä 2007 ja kir-

⁹⁰ Piispainkokouksen pöytäkirja 2009, 8 §.

⁹¹ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2000, 235–236.

⁹² *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, 102.

⁹³ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, 102.

kolliskokouksen perustevaliokunta 2003, olivat suhtautuneet myönteisesti ajatukseen diakonista jakamassa sairaalle messussa konsekroitua ehtoollista.⁹⁴

Tosin virkarakennekomitean on tulkittu myös tyrmänneen tällaisen mallin, koska se piti sitä epäluterilaisena. Sen mukaan asetussanojen lukeminen ja siten konsekraatio tulisi tapahtua vähän ennen ehtoollisen jakamista, koska reaali-presens ei säily. Komitea kuitenkin ehdotti diakonianvirkaan vihitylle oikeutta konsekroida. Tällaisista syistä johtuen sairaan ehtoollisia varten on ollut ja on yhä olemassa Kirkkokäsikirjassa erillinen kaava, jonka toimittamiseen tarvitaan pappi, koska perinteisesti vain pappi saa suorittaa ehtoollisen asettamisen eli konsekraation.⁹⁵

Uusimman *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan laatimisen aikana piispainkokouksen pääsihteerinä⁹⁶ toiminut ja myöhemmin Kuopion hiippakunnan piispaksi⁹⁷ siirtynyt Jari Jolkkonen on kertonut, että niin sanottujen uusien jälkikäsitteilyohjeiden oli tarkoitus olla vain aiempien ohjeiden täsmentämistä. Hänen mukaansa ohjeiden päivittämisen taustalla oli halu johdonmukaistaa usko ja teot eli luterilainen ehtoollisoppi ja messukäytännöt vastaamaan paremmin toisiaan. Näin ollen konsekroituja ehtoollisaineita tulisi kunnioittaa ja palvoa vietettävän messun aikana, mutta ei messun ulkopuolella. Sairaan ehtoollisiin liittyen Jolkkonen muistuttaa myös, että kyseessä on alkukirkollinen tapa, joka oli ennen Suomea käytössä jo monessa luterilaisessa kirkossa, muun muassa Yhdysvaltain luterilaisessa kirkossa.⁹⁸

3.4 Ehtoollisaineiden jälkikäsitteily Ruotsin kirkossa

Ainakaan vielä vuonna 2004 Ruotsin kirkko ei ollut antanut papeille ehdottomia sääntöjä ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä. Jälkikäsitteilyä kuitenkin ohjasivat jo silloin muun muassa piispainkokouksen antamat suositukset sekä ekumeeniset sopimukset, kuten esimerkiksi BEM⁹⁹-asiakirja.¹⁰⁰ BEM-asiakirja korostaa kunnioitettavaa

⁹⁴ Piispainkokouksen pöytäkirja 2009, 8 §.

⁹⁵ Jolkkonen 2004, 327–328.

⁹⁶ Teologimatrikkeli 2010, 324.

⁹⁷ Biskop i Kuopio stift 2012.

⁹⁸ Repo 2011, 21–22.

⁹⁹ BEM-asiakirja on Kirkkojen maailmanneuvoston Perun Limassa vuonna 1982 laatima ja hyväksymä ekumeeninen asiakirja, joka käsittelee kastetta, ehtoollista ja kirkon virkaa. BEM on lyhenne englannin sanoista ”Baptism, Eucharist and Ministry” eli suomennettuna ”Kaste, ehtoollinen ja virka”. (BEM 1982.)

suhtautumista ehtoollisaineisiin, mutta ei anna kirkkoille tarkkoja ohjeita.¹⁰¹ Ruotsin kirkossa käytännössä jokainen seurakunta saa omalta osaltaan toimia jälkikäsitellyssä parhaaksi katsomallaan tavalla.¹⁰² Näiltä osin voi siis ajatella, että Ruotsin kirkossa ehtoollisaineiden jälkikäsitellyn ohjeistaminen on varsin samaa tasoa ja samansuuntaista kuin Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossakin. Nykyhetken tilanteesta entosin löytänyt tietoa, sillä löytämäni teksti on vuodelta 2004, jonka jälkeen ainakin Suomessa on tapahtunut ohjeistuksen täsmentämistä.

Ruotsin kirkossa yleisimmin käytettäviä konsekroidun ehtoollisviinin jälkikäsitelytapoja ovat muun muassa loppuun juominen tai piscinaan¹⁰³ kaataminen, mikäli kirkossa on sellainen. Konsekroidut leivät taas saatetaan esimerkiksi laittaa takaisin leipärasiaan. Joissain kirkkoissa on kuitenkin erillinen kaappi konsekroitujen ehtoollisleipien säilytystä varten. Sieltä kaapista sitten pappi voi ottaa leipiä esimerkiksi sairaalassa tai vankilassa vietettävälle ehtoolliselle.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Mattsson 2004.

¹⁰¹ BEM 1982, 15.

¹⁰² Mattsson 2004.

¹⁰³ Beskowin (1975, 110) mukaan piscina on joissain kirkkoissa oleva erityinen viemäri, johon kaadetaan ehtoollisastioiden huuhteluun käytetty vesi. Piscina-sana on latinaa ja tarkoittaa oikeasti kalalammikkoa. Teinosen (1975, 206) mukaan piscina on alttarin eteläpuolella oleva seinäkomero, jossa on vesiallas ehtoollisvälineiden ja papin käsien pesua varten.

¹⁰⁴ Mattsson 2004.

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmenetelmä

Ehtoollisaineiden jälkikäsitteily on mielenkiintoinen tutkimusaihe, koska se on ollut muutoksessa ja sitä kautta muutenkin esillä viime vuosien kirkollisessa keskustelussa Suomessa. Kuitenkaan ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn käytännön toteutumisesta seurakuntatasolla ei ole tehty tutkimusta. Tähän pohjautuen on tutkimukseni tarkoituksena selvittää, minkälaisia käytäntöjä ja ohjeita seurakunnilla on jälkikäsitellä ehtoollisen vietosta ylijääneet siunatut ehtoollisaineet.

Tutkimuskysymys:
Minkälaisia käytäntöjä ja minkälaisia ohjeita seurakunnilla on jälkikäsitellä ehtoollisen vietosta ylijääneet siunatut ehtoollisaineet?

Jotta saisin vastauksen tähän tutkimuskysymykseeni, olen jakanut sen neljään alakysymykseen, joiden avulla etsin vastausta pääasialliseen tutkimuskysymykseeni.

Tutkimuskysymyksen alakysymykset:
1 Onko seurakunnissa selkeää/virallista ohjeistusta ehtoollisen vietosta ylijääneiden ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä?
2 Minkälaisia muutoksia seurakuntien ohjeistuksessa ja käytännöissä on tapahtunut viimeisimmän 15 vuoden aikana?
3 Miten kirkkoherrat ja seurakunnat perustelevat jälkikäsitteilykäytäntönsä ja ohjeensa teologisesti?
4 Minkälaisia ongelmia liittyy ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn?

Kysymykset muotoutuivat kandidaatintutkielmani tulosten pohjalta.¹⁰⁵ Sitä tutkielmaa tehdessä ja piispainkokouksen antamia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeita tutkiessa nousi usein mieleen kysymys, minkälainen on todellisuus ja kuinka tarkasti seurakunnat noudattavat piispainkokouksen antamia ohjeita, joista viimeisimmät on

¹⁰⁵ Kallatsa 2013.

ilmaistu *Palvelkaa Herraan iloiten* -oppaassa vuodelta 2009.¹⁰⁶ Mitä enemmän tutkin aihetta, sitä enemmän se alkoi kiinnostaa ja näyttäytyä yhä monipuolisempana ja erityisen vivahteikkaana.

Haluan luoda kokonaiskuvan siitä, minkälainen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykulttuuri Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa yleisesti vallitsee. Jälkikäsitteilykulttuurilla tarkoitan, miten seurakunnan messuissa tai niiden jälkeen toimitaan, jos ehtoollisen vietosta on jäänyt jäljelle siunattuja ehtoollisaineita. Kysymällä seurakuntien selkeistä/virallisista ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeista haluan saada tietoa, kuinka laajasti seurakunnissa on määritelty ohjeet ja tavat ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn vai vallitseeko niissä villi ja sääntelemätön jälkikäsitteilykulttuuri.

Koska piispainkokouksen antamissa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeissa koetaan tapahtuneen muutoksia 2000-luvun edetessä, kysyn seurakunnilta, onko myös niiden omilla jälkikäsitteilyohjeissa ja -käytännöissä tapahtunut muutoksia. Asettamani viimeisimmän 15 vuoden ajanjakso pohjautuu siihen, että sinä aikana on julkaistu kaksi uutta piispainkokouksen hyväksymää *Palvelkaa Herraan iloiten* -jumalanpalvelusten opasta. Ensimmäinen niistä julkaistiin vuonna 2000¹⁰⁷ ja toinen vuonna 2009¹⁰⁸.

Kaikelle ihmisten toiminnalle on aina jonkinlaiset perustelut, vaikka ne eivät aina kovin syvällisiä tai pitkälle mietittyjä olisikaan. Siksi kysyn myös kirkkoherroilta heidän seurakuntiansa perusteluista käyttämilleen ja ohjeistamilleen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilytavoille. Pyrin löytämään ohjeille ja tavoille opillisia ja teologisia perusteita, mutta myös muunlaiset perustelut ovat tervetulleita. Haluan selvittää, miksi seurakunnat toimivat ja ohjeistavat juuri niin, kuin ne toimivat ja ohjeistavat ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä.

Löytääkseni vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin käytän sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Etsin vastauksia kyselylomakkeella, jossa on sekä avoimia että strukturoituja kysymyksiä. Koska tutkimusaiheestani ei ole ennestään olemassa samantyyppistä tutkimusta, on tutkimukseni pääasiassa aihealuetta kartoittava. Siksi käytän tutkimusmenetelmänäni paljon kvalitatiivista menetelmää.

¹⁰⁶ *Palvelkaa Herraan iloiten* 2009, 102.

¹⁰⁷ *Palvelkaa Herraan iloiten* 2000.

¹⁰⁸ *Palvelkaa Herraan iloiten* 2009.

Vertaan myös saamani vastauksia piispainkokouksen hyväksymän *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009 -oppaan¹⁰⁹ antamiin ohjeisiin ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä.

4.2 Aineiston keruu

Keräsin tutkimusaineistoni e-lomakkeen avulla. Laadin kyselylomaketta huolellisesti usean kuukauden ajan loppuvuoden 2013 ja alkuvuoden 2014 aikana. Sain lomakkeistani useita kertoja palautetta tutkielmaseminaariryhmäni toisilta opiskelijoilta sekä ohjaajilta. Ennen lomakkeen laittamista levitykseen pyysin ja sain palautetta vielä kahdelta tunteiltani kirkkoherralta, jotka edustavat eri sukupolvia, eri sukupuolia ja eri hiippakuntia. Kaiken saamani palautteen pohjalta muokkasinkin, kehitin ja selkeytin lomaketta.

Päätin suunnata kyselyni Kuopion hiippakunnan, Oulun hiippakunnan ja Turun arkkihiippakunnan kirkkoherroille. Nämä kolme hiippakunta kattavat maantieteellisesti eri puolia Suomesta. Seurakuntamäärän ja -rakenteen puolesta nämä kolme hiippakuntaa ovat myös keskenään kohtalaisen samanlaisia ja siten vertailukelpoisia. Näissä hiippakunnissa on sekä pieniä, keskisuuria että myös suuria seurakuntia. Seurakuntia näissä hiippakunnissa oli vuoden 2014 alussa 54–60 kappaletta kussakin.¹¹⁰ Yhteensä näissä kolmessa hiippakunnassa oli 174 seurakuntaa, minkä arvelin olevan sopiva määrä riittävän laajan aineiston saamiseksi. Lopulta sain kaikkiaan 86 vastausta, joten 49 prosenttia valittujen hiippakuntien kirkkoherroista vastasi kyselyyni.

Valitsin kyselyni vastaanottajiksi kirkkoherrat, sillä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkojärjestyksen mukaan kirkkoherra vastaa seurakunnassaan muun muassa jumalanpalvelusten ja pyhien sakramenttien oikeasta hoitamisesta. Kirkkoherran velvollisuutena on valvoa kaikkea seurakunnan elämää ja työtä sekä vastata siitä, että seurakunnan asiat ovat kirkon tunnustuksen ja tehtävän mukaisessa järjestyksessä.¹¹¹ Piispainkokouksen 12.9.1978 antamissa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeissa todetaan: ”Kirkkoherra vastaa siitä, että viinin jälkikäsitteily tapahtuu ehtoollisen arvon

¹⁰⁹ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009.

¹¹⁰ Vuoden 2014 alussa Kuopion hiippakunnassa oli 54 seurakuntaa. Oulun hiippakunnassa ja Turun arkkihiippakunnassa oli tuolloin kummassakin 60 seurakuntaa. (Kuopion hiippakunta 2014. Oulun hiippakunta 2014. Turun arkkihiippakunta 2014.)

¹¹¹ Kirkkojärjestys 1993, 6 luku 13 §.

mukaisesti.”¹¹² Vaikka kirkkoherra ei kaikilta osin olisikaan perillä seurakuntansa jumalanpalveluksissa ja muussa elämässä tapahtuvista asioista, on hänellä kuitenkin muodollisesti vastuu niistä.

Harkitsin myös kyselyn suuntaamista kaikelle papistolle sekä myös suntion tehtävissä toimiville. Nämä vaihtoehdot koin kuitenkin liian hankaliksi ja monimutkaisiksi, sillä papiston määrä seurakunnissa vaihtelee ja osa papin viroista voi olla välillä täyttämättä. Kuitenkin kussakin seurakunnassa on koko ajan selkeästi vain yksi kirkkoherra. Jos seurakunnan kirkkoherran paikka ei ole täytettynä, siihen on kuitenkin määrätty joku pappi hoitamaan sitä tehtävää väliaikaisesti. Näin ollen ei pääse syntymään kirkkoherratonta tilannetta. Suntioiden osalta hankaluudeksi olisi tullut se, että seurakunnissa suntion tehtäviä hoidetaan niin monilla erilaisilla ammattinimikkeillä¹¹³ tai jopa vapaaehtoisvoimin. Tästä syystä on vaikea tietää, kuka missäkin seurakunnassa hoitaa suntion tehtäviä ja kuka ei hoida niitä.

Kyselylomakkeen lähetys valitsemieni hiippakuntien kirkkoherroille tapahtui hiippakuntien tuomiokapitulien kautta. Otin tammikuussa 2014 yhteyttä hiippakuntadekaaneihin ja kysyin, voisivatko he välittää hiippakuntansa kirkkoherroille linkin kyselylomakkeeseeni. Kaikki kolme hiippakuntadekaania suostuivat auttamaan minua, joten pyyntöni vastata kyselyyn toimitettiin heidän kauttaan kirkkoherroille tammi- ja helmikuun 2014 vaihteessa hiippakuntadekaanien oman aikataulun mukaan. Helmikuun puoliväliin mennessä olin saanut noin 55 vastausta. Silloin pyysin vielä hiippakuntadekaaneja lähettämään hiippakuntansa kirkkoherroille muistutusviestin. Sen jälkeen sain vielä noin 30 vastausta.

4.3 Aineiston analyysi

Saamani kyselytutkimusaineiston analysoin käyttämällä sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia menetelmiä, koska kyselyni sisälsi sekä valmiiksi annettuja vastausvaihtoehtoja että avoimia kysymyksiä. Näin ollen nämä kaksi menetelmää tukevat ja täydentävät toisiaan. Valmiilla vastausvaihtoehdoilla tavoittelen tarkkaa lukumäärä-

¹¹² Jumalanpalveluksen opas 1983, 42; Piispainkokouksen pöytäkirja 1978, 16 §.

¹¹³ Seurakunnan messuissa suntion tehtävissä toimivilla saattaa olla ammattinimikkeenä muun muassa seurakuntamestari, vahtimestari, siivooja, emäntä tai suntio. Kuitenkaan kaikki näillä ammattinimikkeillä olevat työntekijät eivät toimi suntuina.

tietoa ja esiintymisosuuksia, kun taas avoimilla vastauksilla etsin muun muassa tarkennusta ja syitä saamilleni numeerisille vastauksille.¹¹⁴ Avointen kysymysten runsaaseen määrään on syynä se, että aiheestani ei ole ennestään tutkimustietoa, joten tutkimukseni on tavallaan aihealuetta kartoittava ja ilmiötä kuvaileva. Tarkoituksena on selvittää, mitä seurakuntakentällä tapahtuu koskien ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä ja dokumentoida sen toiminnan keskeisiä piirteitä.¹¹⁵ Kaikilta osin ei ollut oikein odotettavissa tai arvattavissa, minkälaisia vastauksia tulisi, joten avoimilla kysymyksillä annoin vastaajille mahdollisuuden vastata vapaasti ja kertoa omin sanoin seurakuntansa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykulttuurista. Avoimissa kysymyksissä vastaajat saattoivat myös nostaa esiin omasta näkökulmastaan olennaisia asioita.¹¹⁶

E-lomakkeelta siirsin kyselyyn tulleet vastaukset Microsoft Excel -tiedostoksi, jota sitten lähdin järjestämään ja lajittelemaan. Kuhunkin avoimeen kysymykseen tulleet vastaukset kopioin erilliselle välilehdelle, josta niitä on helpompi lukea sekä tarvittaessa muokata ja täydentää muun muassa ”katso edellinen vastaus” -tyyppisiä vastauksia.

Laskin manuaalisesti strukturoituihin vastausvaihtoehtoihin tulleet vastausmäärät ja kirjasin ne taulukoihin sekä lukumäärinä että prosenttiosuuksina. Taulukoissa jaoin vastaukset kaikkien kolmen hiippakunnan yhteistulosten lisäksi vielä hiippakunnittain. Näin saatoin vertailla hiippakuntia myös keskenään ja löytää niiden vastauksista eroavaisuuksia. Aineiston esittelyluvussa taulukoin vielä vastaajien ja heidän johtamiensa seurakuntien taustatietoja¹¹⁷ hiippakunnittain sekä yhdessä kaikkia vastaajia. Näillä taustatiedoilla ei ollut lopulta mainittavaa vaikutusta strukturoitujen kysymysten vastauksiin, vaikka niin odotin olevan. Kuitenkin taustatekijöillä, kuten papin iällä, kerrottiin avoimissa vastauksissa olevan vaikutusta toimintaan seurakunnissa, mutta kirkkoherrojen strukturoiduissa vastauksissa ei ollut suoraan nähtävissä, että kirkkoherran ikä vaikuttaisi. Lisäksi taustatietojen avulla saa käsityksen siitä, minkälainen vastaajien joukko on ja että se joukko on aineistossani hyvin monipuolinen. Vastaajissa on monen ikäisiä ja molempia sukupuolia edustavia erikokoisten seurakuntien kirkkoherroja, joilla on takanaan vaihteleva määrä vuosia pappisvirassa.

¹¹⁴ Hirsjärvi e.a. 1997, 133

¹¹⁵ Hirsjärvi e.a. 1997, 135–136.

¹¹⁶ Hirsjärvi e.a. 1997, 195–197.

¹¹⁷ Vastaajien taustatietoja ovat sukupuoli, syntymävuosi, pappisvihkimysvuosi sekä palvelusvuodet nykyisen seurakuntansa kirkkoherrana. Seurakuntien taustatietoja ovat jäsenmäärä ja papiston lukumäärä.

Avointen kysymysten osalta pyrin kirjoittamaan tutkimustuloksiin kaikki esiin tulleet näkökulmat. Vaikka jotain näkökulmaa tuli esiin vain yhdessä vastauksessa, otin vastauksen huomioon kirjoittaessani tuloslukuja. Yhdistelin mahdollisuuksien mukaan samansuuntaisia ja lähekkäisiä näkökulmia samaan yhteyteen. Välillä ryhmitte-
lin myös vastakkaisia näkökulmia samaan kappaleeseen. Jotkin näkökulmat kuuluvat yhteen useampien eri näkökulmien kanssa, joten sama asia tulee tuloksissa joskus esille useammassa eri yhteydessä.

4.4 Aineiston esittely

4.4.1 Kolme hiippakuntaa

Mukaan valitsemisiani kolmessa hiippakunnassa eli Kuopion ja Oulun hiippakunnissa sekä Turun arkkihiippakunnassa oli vuoden 2014 alussa yhteensä 174 seurakuntaa.¹¹⁸ Sain kyselyyni kaikkiaan 86 vastausta, joten lähes puolet (49 %) vastasi. Vastaajista miehiä on 73 (85 %) ja naisia 13 (15 %).

Vastaajista enemmistö (83 %) on syntynyt joko 1950- tai 1960-luvulla. (Ks. taulukko 1.) Hajontaa kuitenkin on 1940-luvun puolivälistä 1980-luvun alkuun. Lähes kolme neljäsosaa (72 %) vastaajista on saanut pappisvihkimyksensä joko 1980- tai 1990-luvulla. (Ks. taulukko 2.) Enemmistö jäljelle jäävistä eli viidesosa (20 %) kaikista vastaajista on vihitty papeiksi jo 1970-luvulla. Loput eli vajaa kymmenesosa (8 %) on vasta 2000-luvulla pappisvihkimyksensä saaneita, mutta jo kirkkoherraksi yleneitä.

¹¹⁸ Vuoden 2014 alussa Kuopion hiippakunnassa oli 54 seurakuntaa. Oulun hiippakunnassa ja Turun arkkihiippakunnassa oli tuolloin kummassakin 60 seurakuntaa. Laskemalla seurakuntamäärät yhteen tulee summaksi 174. (Kuopion hiippakunta 2014. Oulun hiippakunta 2014. Turun arkkihiippakunta 2014.)

TAULUKKO 1

Kyselyyn vastanneiden kirkkoherrojen syntymävuosikymmenet. (N=86)

	N	%
1940-luku	4	5
1950-luku	39	45
1960-luku	33	38
1970-luku	7	8
1980-luku	2	2
Ei tietoa	1	1
Yhteensä	86	100

TAULUKKO 2

Kyselyyn vastanneiden kirkkoherrojen papiksivihkimisvuosikymmenet. (N=86)

	N	%
1970-luku	17	20
1980-luku	35	41
1990-luku	27	31
2000-luku	7	8
Yhteensä	86	100

TAULUKKO 3

Kyselyyn vastanneiden seurakuntien jäsenmäärät (N=86)

	N	%
0–4 999	38	44
5 000–9 999	19	22
10 000–14 999	11	13
15 000–19 999	8	9
20 000–29 999	4	5
30 000–39 999	2	2
40 000 tai enemmän	1	1
Ei tietoa	3	3
Yhteensä	86	100

TAULUKKO 4

Kyselyyn vastanneiden seurakuntien papiston lukumäärä (N=86)

	N	%
1	18	21
2	20	23
3	17	20
4–5	9	10
6–7	10	12
8–9	5	6
10 tai enemmän	6	7
Ei tietoa	1	1
Yhteensä	86	100

Mukaan valitsemistani kolmesta hiippakunnasta löytyy sekä pieniä, keskikokoisia että myös suuria seurakuntia. Pääpaino on kuitenkin pienissä seurakunnissa, sillä lähes puolet (44 %) saamistani vastauksista tuli kirkkoherroilta, joiden seurakunnissa on alle 5000 jäsentä. (Ks. taulukko 3.) Toiseksi eniten, noin viidesosa (22 %) on seuraavalta jäsenmääräportaalta. Yli 10 000 jäsenen seurakuntia on yhteensä vajaa kolmasosa (30 %). Siihen joukkoon kuuluu myös yksi yli 40 000 jäsenen seurakunta.

Papiston lukumäärän osalta prosenttiosuudet asettuvat tasaisemmin eri luokkiin. (Ks. taulukko 4.) Kaikista tutkimukseni seurakunnista yksipappisia on noin viidesosa (21 %). Suunnilleen saman verran on myös kaksi- (23 %) ja kolmepappisia (20 %) seurakuntia. Niiden lisäksi seurakuntajoukossa on myös useita monipappisia seurakuntia, joista osassa on jopa yli kymmenen pappia. Näin ollen tutkimuksessani ovat edustettuina hyvin erikokoisia seurakuntia.

4.4.2 Oulun hiippakunta

Pinta-alaltaan Suomen suurimpaan hiippakuntaan, Oulun hiippakuntaan kuului vuoden 2014 alussa yhteensä 60 seurakuntaa.¹¹⁹ Niiden kirkkoherroista hieman yli puolet eli 32 vastasi kyselyyni, joten vastausprosentti on 53.

Oulun hiippakunnasta kyselyyni vastanneista kirkkoherroista miehiä on 29 (91 %) ja naisia 3 (9 %). Vastaajista yhdeksän (28 %) kertoo olleensa seurakuntansa kirkkoherrana enintään viisi vuotta. Samoin yhdeksän vastaajaa (28 %) on ehtinyt toimia seurakuntansa kirkkoherrana yli viisi vuotta mutta enintään kymmenen vuotta. Loput neljätoista vastaajaa (44 %) kertovat olleensa seurakuntansa kirkkoherrana yli kymmenen vuotta.

TAULUKKO 5

Oulun hiippakunnan vastanneiden kirkkoherrojen syntymävuosikymmenet. (N=32)

	N	%
1940-luku	2	6
1950-luku	15	47
1960-luku	12	38
1970-luku	2	6
1980-luku	1	3
Yhteensä	32	100

TAULUKKO 6

Oulun hiippakunnan vastanneiden kirkkoherrojen papiksivihkimisvuosikymmenet. (N=32)

	N	%
1970-luku	7	22
1980-luku	13	41
1990-luku	9	28
2000-luku	3	9
Yhteensä	32	100

¹¹⁹ Oulun hiippakunta 2014

Oulun hiippakunnasta kyselyyni vastanneet kirkkoherrat jakautuvat syntymävuosiltaan laajimmin eri vuosikymmenille. (Ks. taulukko 5.) Vanhimmat vastaajat ovat syntyneet 1940-luvun puolen välin jälkeen ja nuorin vasta 1980-luvun alussa. Kuten muissakin tutkimukseni hiippakunnissa selvä enemmistö (yhteensä 85 %) vastaajista on kuitenkin syntynyt joko 1950- tai 1960-luvulla. Näistä 1950-luku on yleisempi Oulun hiippakunnan vastaajien joukossa. Pappisvihkimysvuosikymmenistä puolestaan 1980-luku on yleisin vajaan puolen (41 %) osuudellaan. (Ks. taulukko 6.) Sitä edeltävä 1970-luku ja sen jälkeinen 1990-luku saavat kumpikin noin neljäsosan (22 % tai 28 %) osuuden.

TAULUKKO 7

Oulun hiippakunnan vastanneiden seurakuntien jäsenmäärät (N=32)

	N	%
0–4 999	14	44
5 000–9 999	10	31
10 000–14 999	2	6
15 000–19 999	1	3
20 000–29 999	2	6
30 000–39 999	1	3
40 000 tai enemmän	1	3
Ei tietoa	1	3
Yhteensä	32	100

TAULUKKO 8

Oulun hiippakunnan vastanneiden seurakuntien papiston lukumäärä (N=32)

	N	%
1	4	13
2	12	38
3	9	28
4–5	1	3
6–7	2	6
8–9	0	0
10 tai enemmän	4	13
Yhteensä	32	100

Oulun hiippakunnan vastaajista kolme neljäsosaa (75 %) on kirkkoherrana alle 10 000 jäsenen seurakunnassa. (Ks. taulukko 7.) Vain seitsemän vastaajaa on yli 10 000 jäsenen seurakunnasta. Näiden muutamien seurakuntien jäsenmäärät hajaantuvat laajalle asteikolle, sillä suurimmassa seurakunnassa on yli 40 000 jäsentä. Sen kanssa samaan suurimpien seurakuntien neljännekseen sijoittuvat myös vähän yli 10 000 jäsenen seurakunnat. Papiston lukumäärän osalta painottuvat kaksi- ja kolmepappiset seurakunnat, joita on yhteensä kaksi kolmasosaa (66 %) Oulun hiippakunnan vastanneista seurakunnista. (Ks. taulukko 8.) Kaksipappisia on noin kaksi viidesosaa (38 %) ja kolmepappisia reilu neljäsosa (28 %). Seuraavana tulevatkin ääripäät eli yksi-

pappiset sekä yli kymmenen papin seurakunnat. Kumpaakin niistä on noin kahdeksasosa (13 %).

4.4.3 Kuopion hiippakunta

Kuopion hiippakunnassa oli vuoden 2014 alussa kaikkiaan 54 seurakunta.¹²⁰ Siellä oli siten tutkimukseen mukaan ottamistani hiippakunnista vähiten seurakuntia, mutta sieltä sain eniten vastauksia. Kuopion hiippakunnan seurakunnista kaksi kolmasosaa eli 36 vastasi kyselyyni, joten vastausprosentti on 67. Tätä selvästi korkeinta vastausprosenttia selittänee se, että Itä-Suomen yliopisto, jossa opiskelen, sijaitsee Kuopion hiippakunnan alueella ja hiippakunta sekä sen seurakunnat tekevät tiivistä yhteistyötä yliopiston kanssa tai ainakin seurakunnissa tiedetään hyvin, että Itä-Suomen yliopistossa on myös läntisen teologian alan koulutusta eikä vain ortodoksista teologiaa.

TAULUKKO 9

Kuopion hiippakunnan vastanneiden kirkkoherrojen syntymävuosikymmenet. (N=36)

	N	%
1950-luku	19	53
1960-luku	11	31
1970-luku	4	11
1980-luku	1	3
Ei tietoa	1	3
Yhteensä	36	100

TAULUKKO 10

Kuopion hiippakunnan vastanneiden kirkkoherrojen papiksivihkimisvuosikymmenet. (N=36)

	N	%
1970-luku	6	17
1980-luku	14	39
1990-luku	12	33
2000-luku	4	11
Yhteensä	36	100

Kuopion hiippakunnasta kyselyyn vastanneista kirkkoherroista miehiä on 31 (86 %) ja naisia 5 (14 %). Kolmetoista vastaajaa (36 %) on ollut seurakuntansa kirkkoherrana enintään viisi vuotta. Yli viisi vuotta mutta enintään kymmenen vuotta seurakuntansa kirkkoherrana on ehtinyt toimia kymmenen vastaajaa (28 %). Kaksitoista vastaajaa (33 %) on ollut seurakuntansa kirkkoherran virassa yli kymmenen vuotta. Yksi

¹²⁰ Kuopion hiippakunta 2014

vastaaja (3 %) ei kertonut, kuinka kauan on jo ehtinyt toimia kirkkoherrana seurakunnassaan.

Kuopion hiippakunnasta kyselyyni vastanneista kirkkoherroista yli puolet (53 %) on syntynyt 1950-luvulla. (Ks. taulukko 9.) Toiseksi yleisin syntymävuosikymmen on 1960-luku. Kuten muissakin tutkimukseni hiippakunnissa selvä enemmistö (yhteensä 84 %) vastaajista on syntynyt näiden vuosikymmenien aikana. Pappisvihkimysvuosikymmenistä puolestaan suurimman osuuden (39 %) saa 1980-luku, mutta sitä seuraava 1990-luvulla saa vain vähän pienemmän, kolmasosan (33 %) osuuden. (Ks. taulukko 10.)

TAULUKKO 11

Kuopion hiippakunnan vastanneiden seurakuntien jäsenmäärät (N=36)

	N	%
0–4 999	18	50
5 000–9 999	7	19
10 000–14 999	4	11
15 000–19 999	5	14
20 000–29 999	1	3
30 000–39 999	0	0
40 000 tai enemmän	0	0
Ei tietoa	1	3
Yhteensä	36	100

TAULUKKO 12

Kuopion hiippakunnan vastanneiden seurakuntien papiston lukumäärä (N=36)

	N	%
1	10	28
2	6	17
3	7	19
4–5	4	11
6–7	6	17
8–9	2	6
10 tai enemmän	1	3
Yhteensä	36	100

Kuopion hiippakunnan vastaajista puolet (50 %) työskentelee kirkkoherrana alle 5 000 jäsenen seurakunnissa. (Ks. taulukko 11.) Sen lisäksi viidesosa (19 %) tulee seuraavalta jäsenmääräportaalta, joka on 5 000–9 999 jäsentä. Näin ollen yli kaksi kolmasosaa (69 %) vastaajista edustaa alle 10 000 jäsenen seurakuntia. Oulun hiippakunnasta poiketen Kuopion hiippakunnan vastaajista neljäsosa (25 %) edustaa seurakuntia, joiden jäsenmäärä on 10 000 ja 20 000 välillä. Sitä suurempia seurakuntia on Kuopion hiippakunnan kyselyvastauksissani vain yksi. Jäsenmäärältään pienten seurakuntien vaikutuksesta kyselyvastauksissa on paljon myös yhden papin seurakuntia. (Ks. taulukko 12.) Niitä on reilu neljäsosa (28 %). Kolmepappiset seurakun-

nat tulevat toisena viidesosan (19 %) osuudellaan. Jaetulla kolmannella sijalla kuudesosan (17 %) osuudella ovat sen sijaan kaksipappiset seurakunnat sekä hieman suuremmat seurakunnat, joissa on 6–7 pappia.

4.4.4 Turun arkkihiippakunta

Turun arkkihiippakunnassa oli vuoden 2014 alussa 60 seurakuntaa eli yhtä paljon kuin Oulun hiippakunnassa.¹²¹ Arkkihiippakunnassa vastausaktiivisuus oli selvästi alhaisin. Vain 18 seurakunnan kirkkoherraa vastasi kyselyyni. Siten vastausprosentti on tasan 30, mikä on kuitenkin aika lähellä tavoitettani saada yksi kolmasosa kirkkoherroista vastaamaan kyselyyni.

Turun arkkihiippakunnasta kyselyyn vastanneista kirkkoherroista miehiä on kolmeitoista (72 %) ja naisia viisi (28 %). Kahdeksan vastaajaa (44 %) on ollut seurakuntansa kirkkoherrana enintään viisi vuotta. Kuusi vastaajaa (33 %) on ollut seurakuntansa kirkkoherrana enintään 10 vuotta mutta kuitenkin enemmän kuin viisi vuotta. Loput neljä vastaajaa (22 %) ovat olleet seurakuntansa kirkkoherrana pidempään kuin kymmenen vuotta.

TAULUKKO 13

Turun arkkihiippakunnan vastanneiden kirkkoherrojen syntymävuosikymmenet. (N=18)

	N	%
1940-luku	2	11
1950-luku	5	28
1960-luku	10	56
1970-luku	1	6
Yhteensä	18	100

TAULUKKO 14

Turun arkkihiippakunnan vastanneiden kirkkoherrojen papiksivihkimisvuosikymmenet. (N=18)

	N	%
1970-luku	4	22
1980-luku	8	44
1990-luku	6	33
Yhteensä	18	100

Kahdesta muusta tutkimukseni hiippakunnasta poiketen Turun arkkihiippakunnan vastanneista kirkkoherroista yli puolet (56 %) on syntynyt 1960-luvulla. Muiden

¹²¹ Turun arkkihiippakunta 2014

hiippakuntien kärkivuosisikymmen 1950-luku tuleekin sitten toisena. (Ks. taulukko 13.) Kuitenkin muiden hiippakuntien tapaan selvä enemmistö (yhteensä 84 %) vastaajista on syntynyt joko 1950- tai 1960-luvulla. Turun arkkihiippakunnan vastaajista vajaa puolet (44 %) on vihitty papiksi 1980-luvulla. (Ks. taulukko 14.) Reilu viidesosa (22 %) on saanut pappisvihkimyksensä jo 1970-luvulla ja kolmasosa (33 %) vasta 1990-luvulla.

TAULUKKO 15

Turun arkkihiippakunnan vastanneiden seurakuntien jäsenmäärät (N=18)

	N	%
0–4 999	6	33
5 000–9 999	2	11
10 000–14 999	5	28
15 000–19 999	2	11
20 000–29 999	1	6
30 000–39 999	1	6
40 000 tai enemmän	0	0
Ei tietoa	1	6
Yhteensä	18	100

TAULUKKO 16

Turun arkkihiippakunnan vastanneiden seurakuntien papiston lukumäärä (N=18)

	N	%
1	4	22
2	2	11
3	1	6
4–5	4	22
6–7	2	11
8–9	3	17
10 tai enemmän	1	6
Ei tietoa	1	6
Yhteensä	18	100

Turun arkkihiippakunnan vastaajista kolmasosa (33 %) tulee alle 5 000 jäsenen seurakunnista. (Ks. taulukko 15.) Toiseksi vahvimpana ryhmänä ovat seurakunnat, joiden jäsenmäärä sijoittuu 10 000 ja 15 000 välille. Tällaisista seurakunnista tulee reilu neljäsosa (28 %) kyselyyni vastanneista Turun arkkihiippakunnan kirkkoherroista. Papiston määrä seurakunnissa jakaantuu sen sijaan melko tasaisesti kaikkiin luokkiin. (Ks. taulukko 16.) Viidesosassa (22 %) seurakuntia on vain yksi pappi eli niissä kyselyyn vastannut kirkkoherra on ainoana pappina. Samoin viidesosa (22 %) vastaajista kertoo seurakunnassaan olevan 4–5 pappia. Yli kymmenen papin seurakuntia on vastanneiden joukossa vain yksi, mutta niukasti alle kymmenen pappia työllistävät seurakunnat ovat huomiota herättävästi edustettuina kuudesosan (17 %) osuudella.

5 KONSEKROITUJEN EHTOOLLISAINEIDEN JÄLKIKÄSITTELYTAVAT SEURAKUNNISSA

5.1 Ehtoollisviinin jälkikäsitteilytavat

Kuten taulukosta 17 käy ilmi, kolmen hiippakunnan yhteistuloksissa yleisin tapa käsitellä ehtoollisenvietosta yli jäänyttä siunattua ehtoollisviiniä on säilyttäminen myöhempää käyttöä varten erillään siunaamattomasta viinistä. Toisena tulee perinteinen tapa kaataa ylijäänyt viini kirkon kivijalkaan. Kolmantena ja neljäntenä tulevat siunattun viinin kaataminen takaisin siunaamattoman viinin joukkoon sekä lopun viinin juominen sakastissa messun jälkeen. Jos siunattun viinin loppuun juomista alttarilla ja sakastissa osoittavat vastaukset lasketaan yhteen, saadaan summaksi 19 osumaa. Sitten siunattun viinin loppuun juominen nousee toiseksi yleisimmäksi viinin jälkikäsitteilytavaksi niukasti ohi kirkon kivijalkaan kaatamisen.

TAULUKKO 17: Seurakuntien tavat käsitellä ehtoollisen vietosta yli jäänyttä siunattua ehtoollisviiniä. (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Säilytetään myöhempää käyttöä varten erillisessä astiassa	21	24	12	33	4	13	5	28
Kaadetaan kirkon kivijalkaan	18	21	4	11	11	34	3	17
Kaadetaan takaisin siunaamattoman viinin sekaan ja käytetään myöhemmin	14	16	7	19	1	3	6	33
Juodaan loput sakastissa messun jälkeen	13	15	6	17	6	19	1	6
Juodaan loput alttarilla ehtoollisen vieton päätteeksi	6	7	3	8	3	9	0	0
Kaadetaan viemäriin	3	3	1	3	1	3	1	6
Jotenkin muuten, miten?	11	13	3	8	6	19	2	11
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Hiippakuntakohtaisesti tarkasteltuna myöhempää käyttöä varten säilyttämistä esiintyy eniten Kuopion hiippakunnassa. Puolestaan kivijalkaan kaatamista esiintyy eniten

ten Oulun hiippakunnassa. Nämä tavat ovat näissä hiippakunnissa myös yleisimmät jälkikäsitteilytavat. Kuopion hiippakunnan yleisimmän käytännön taustalla on luultavasti hiippakunnan piispojen Wille Riekkisen ja Jari Jolkkosen antama opetus siunatun viinin säilyttämisestä. Oulun hiippakunnan yleisimmän käytännön taustalla on ehkä vanhojen kirkkojen puutteelliset mahdollisuudet säilyttää siunattua viiniä sekä messun jälkeiset pitkät autoilumatkat, joita ennen ei voi juoda paljoa alkoholillista viiniä. Turun arkkihiippakunnassa yleisimmät jälkikäsitteilytavat ovat siunatun viinin kaataminen takaisin siunaamattoman viinin joukkoon sekä siunatun viinin säilyttäminen erillisessä astiassa myöhempää käyttöä varten.

Merkille pantavaa vastauksissa on se, että Turun arkkihiippakunnassa jäljelle jääneen siunatun ehtoollisviinin loppuun juomista tapahtuu vain harvassa seurakunnassa. Kyselyyni vastanneista kirkkoherroista vain yksi kertoi, että hänen seurakunnassaan jäljelle jäänyt viini juodaan messun jälkeen sakastissa eikä yksikään vastannut, että se juotaisiin alttarilla. Tosin loppuun juominen ei ole kovin yleistä Kuopion ja Oulun hiippakunnissakaan, mutta niissä sentään noin neljäsosassa seurakunnista ylijäänyt siunattu viini juodaan loppuun joko sakastissa tai alttarilla.

Merkille pantavaa vastauksissa on myös se, että Oulun hiippakunnassa kaadetaan siunattua viiniä siunaamattoman joukkoon vain hyvin harvoissa seurakunnissa. Kyselyyni vastanneista kirkkoherroista vain yksi kertoi hänen seurakunnassaan tehtävän niin. Tällainen menettelytapa on puolestaan Turun arkkihiippakunnan seurakuntien yleisin jälkikäsitteilytapa ja Kuopion hiippakunnassakin toiseksi yleisin jälkikäsitteilytapa.

Valmiiksi esitettyjen vastausvaihtojen lisäksi tuli esiin oikeastaan vain kaksi siunatun ehtoollisviinin jälkikäsitteilytapaa. Selkeästi omana jälkikäsitteilytapana tuli ilmi yhden seurakunnan tapa kaataa ylitse jäänyt siunattu viini kirkon vieressä olevan pihlajan juurelle. Toisessa seurakunnassa puolestaan kaadetaan yli jäänyt siunattu viini piscinaan¹²². Useammassa vastauksessa tuli myös ilmi, että viimeisille ehtoollisen

¹²² Beskowin (1975, 110) mukaan piscina on joissain kirkoissa oleva erityinen viemäri, johon kaadetaan ehtoollisastioiden huuhteluun käytetty vesi. Piscina-sana on latinaa ja tarkoittaa oikeasti kalalammikkoa. Teinosen (1975, 206) mukaan piscina on alttarin eteläpuolella oleva seinäkomero, jossa on vesiallas ehtoollisvälineiden ja papin käsien pesua varten.

Lienee mahdollista, että joissain muissakin seurakunnissa on käytössä piscina, mutta niiden osalta vastaajat ovat saattaneet vastata, että heidän seurakunnissaan viini kaadetaan kirkon kivijalkaan. Ruotsissa kesällä 2014 näkemieni piscinoiden putket johtivat kirkon alle eli tavallaan kirkon kivijalkaan.

nauttijoille annetaan viiniä sen verran paljon, ettei sitä jää lainkaan yli eikä siten jää lainkaan jälkikäsiteltävää. Muut vastaukset sisälsivät yhdistelmiä valmiiksi antamistani vastausvaihtoehtoista sekä kertomuksia käytäntöjen vaihtelusta ja käytäntöjen luomisen keskeneräisyydestä. Vaihtelu käytännöissä johtuu esimerkiksi jäljelle jääneen viinin määrästä sekä ehtoollisen viettoapaikasta. Seurakunnan eri jumalanpalveluspaikoissa saatetaan jälkikäsitellä siunattua viiniä eri tavoin. Tähän on luultavasti syynä se, että kaikissa kirkoissa ei ole mahdollisuutta säilyttää siunattuja ehtoollisaineita, joten ne pitää jälkikäsitellä muilla tavoin. Toisena mahdollisena syynä nousee mieleeni, että jos messun viettoa sijaitsi haja-asutusalueella, on sieltä useimmiten autoiltava pois. Siinä tapauksessa siunattua alkoholillista viiniä ei voi juoda kovin suurta määrää ilman heikentävää vaikutusta ajokykyyn. Vastajat kertovatkin, että jäljelle jääneen viinin määrä vaikuttaa joissain seurakunnissa siihen, nautitaanko se loppuun vai kaadetaanko kirkon kivijalkaan.

Kun lasketaan yhteen konsekroidun viinin myöhempää käyttöä varten säilyttäminen sekä loppuun juomiset joko alttarilla tai sakastissa, saadaan tulokseksi 40. Se on vajaa puolet (47 %) kaikista vastauksista. Kun siihen vielä lisätään muutama vapaan sanan kohdassa esiin tullut vastaus eri käytäntöjen vaihtelusta, päästään ehkä noin puoleen. Kuopion hiippakunnan 21 vastausta on yli puolet (58 %) sieltä tulleista vastauksista, joten konsekroidun viinin osalta siellä *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -oppaan ohjeita noudatetaan laajimmin. Oulun hiippakunnassa ainakin 13 seurakuntaa (41 %) noudattaa oppaan ohjeita. Turun arkkihiippakunnassa jäädään kuuteen vastaukseen eli kolmasosaan (33 %) sen vastauksista.¹²³

Alkoholittoman konsekroidun ehtoollisviinin jälkikäsitteilyn kohdalla monet vastaajat näkevät ongelmia. Se tulee ilmi muun muassa kyselyn vapaan sanan osiossa. Alkoholittoman ehtoollisviinin menekki on seurakunnissa useimmiten varsin pientä eikä koko isoa pullollista viiniä saada käytettyä yhdellä kertaa eikä pienempiä pullokokoja ole saatavilla. Alkoholiton viini ei säily avatussa pullossa kovin kauaa, joten ei ole yleensä mahdollista säilyttää siunattua alkoholitonta viiniä myöhempää käyttöä varten. Toisaalta ainakin yhdessä seurakunnassa on onnistuttu säilyttämään avattua alkoholittoman ehtoollisviinin pulloa käyttökelpoisena jääkaapissa jopa parin viikon ajan.

¹²³ *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

Joissain seurakunnissa alkoholittoman viinin pullo avataan vain, jos tiedetään ennalta, että ehtoolliselle osallistuu joku, joka haluaa alkoholittoman ehtoollisen. Toisaalla taas alkoholiton vaihtoehto on tarjolla vain tietyissä erityistilanteissa. Osa seurakunnista ei käytä lainkaan alkoholitonta ehtoollisviiniä, kun taas joissain käytetään pelkästään alkoholitonta. Jotkut seurakunnat kertovat käyttävänsä alkoholittomana vaihtoehtona mehua, joka säilyy viiniä paremmin. Mehun käyttäminen ei kuitenkaan ole ehtoollisviinistä annetun ohjeistuksen mukaista, sillä käytettävän viinin tulisi olla viiniköynnöksen antia. Saman säännön pohjalta myöskään marjaviinit eivät ole sopivia ehtoollisviiniksi.¹²⁴ Varsinaisina jälkikäsitteilytapoina vastaajat kertovat, että alkoholiton viini jälkikäsitellään samoin kuin alkoholillinenkin viini. Esimerkiksi se saatetaan nauttia aina loppuun, joko erikseen tai sitten sekoitettuna ensin alkoholillisen joukkoon.

Alkoholittoman viinin ongelmien lisäksi osa vastaajista näkee ongelmia myös kaikenlaisen siunatun viinin jälkikäsitteilyssä. Käytettäessä yksittäispikareita, jää pikariin pohjalle aina vähän viiniä, joka sitten pesun yhteydessä päätyy viemäriin. Samoin käy myös viinimaljan osalta, jos ensimmäistä huuhteluvettä ei juoda ja maljaa kuivata sen jälkeen. Tästä nouseekin joillain kysymys, onko vaarallista ja epäloogista, jos pieni määrä Kristuksen verta joutuu viemäriin samalla, kun suurin osa kuitenkin esimerkiksi juodaan. Tästä johdetaan kysymys, mikä on riittävän pieni määrä siunattua ehtoollisviiniä, että se voidaan kaataa viemäriin. Tämä problematiikka on nostettu esiin ainakin jo vuonna 1996 Teologisessa Aikakauskirjassa.¹²⁵ Pohdintaa herättää myös se, mitä tulisi tehdä silloin, kun esimerkiksi joku ei sairautensa vuoksi pysty nielemään suuhun jo päätynyttä viiniä. Vaikka hän sylkisi sen takaisin pikariin, ei ole terveyssyistä oikein soveliasta, että joku muu joisi sen.

Alkoholillisen viinin jälkikäsitteilyssä on vielä se ongelma, että papit ja muut ihmiset lähtevät usein autoilemaan pian ehtoollisen vieton jälkeen eivätkä siksi voi juoda loppuun kovin suurta määrää alkoholillista ehtoollisviiniä. Erityisesti vastaajat kertovat tämän korostuvan sairaala- ja laitosehtoollisilla, joilla pappi on usein ainoana työntekijänä toimittamassa ehtoollista eikä loppuun juotavaa osuutta voi jakaa use-

¹²⁴ Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 97. ”Piispainkokouksen vuonna 1978 antaman ja vuonna 1999 uudelleen vahvistaman päätöksen mukaan viinin tulee olla ’viiniköynnöksen antia’ (Matt. 26:29): ’Ehtoollisviininä käytetään kirkkojen tradition ja yleisen käytännön mukaisesti viinirypäleistä valmistettua viiniä.’ Se voi olla joko puna- tai valkoviiniä, ja sitä voidaan laimentaa vedellä. Viininä voidaan käyttää myös alkoholitonta viiniä, mutta senkin tulee olla rypäleistä valmistettua.”

¹²⁵ Koivu 1996, 393.

ammalle ihmiselle. Lisäksi vastaajat kertovat, että osalla papeista on alkoholiongelma, mikä nousee ajoittain esille myös mediassa¹²⁶. Heille siunatun alkoholillisen ehtoollisviinin loppuun nauttiminen voisi olla erityisen riskialtista.

5.2 Ehtoollisleipien jälkikäsitteilytavat

Kuten taulukosta 18 käy ilmi, kolmen hiippakunnan yhteistuloksissa selkeästi yleisin tapa jälkikäsitellä ehtoollisen vietosta jäljelle jääneitä siunattuja ehtoollisleipiä on niiden säilyttäminen myöhempää käyttöä varten erillään siunaamattomista ehtoollisleivistä. Lähes puolet (49 %) kyselyyni vastanneista kirkkoherroista kertoi seurakunnassaan tehtävän niin. Hiippakuntakohtaisesti tarkasteltuna tällainen käytäntö on yleisin sekä Kuopion että Oulun hiippakunnissa. Sen sijaan Turun arkkihiippakunnassa se jää niukasti toiseksi yleisimmäksi käytännöksi.

TAULUKKO 18: Seurakuntien tavat käsitellä ehtoollisen vietosta yli jääneitä siunattuja ehtoollisleipiä. (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Säilytetään myöhempää käyttöä varten erillisessä astiassa, erillään siunaamattomista ehtoollisleivistä	42	49	17	47	18	56	7	39
Laitetaan takaisin siunaamattomien leipien joukkoon ja käytetään myöhemmin	23	27	12	33	3	9	8	44
Syödään loput alttarilla ehtoollisen vieton päätteeksi	10	12	4	11	5	16	1	6
Syödään loput sakastissa messun jälkeen	5	6	0	0	5	16	0	0
Jotenkin muuten, miten?	6	7	3	8	1	3	2	11
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Toiseksi yleisin jäljelle jääneiden siunattujen ehtoollisleipien jälkikäsitteilytapa on laittaa ne takaisin siunaamattomien leipien joukkoon. Turun arkkihiippakunnassa se

¹²⁶ Bratt Lejring 2013.

on niukasti yleisin jälkikäsitteilytapa. Kuopion hiippakunnassa se on puolestaan toiseksi yleisin jälkikäsitteilytapa, mutta Oulun hiippakunnassa se on vähiten esiintyvä, vasta neljänneksi yleisin ja melko harvinainen jälkikäsitteilytapa. Siunatun leivän osalta pätee Oulun hiippakunnassa sama kuin siunatun viinin kohdalla. Hyvin harvassa Oulun hiippakunnan seurakunnassa sekoitetaan siunattuja ja siunaamattomia ehtoollisaineista keskenään.

Oulun hiippakunnassa toiseksi yleisimmäksi käytännöksi nousee jäljelle jääneiden siunattujen leipien syöminen joko alttarilla ehtoollisen vieton jälkeen tai sakastissa messun jälkeen. Kuopion hiippakunnassa ja Turun arkkihiippakunnassa tällainen on harvinaista ja niissäkin harvoissa tapauksissa syöminen tapahtuu alttarilla ehtoollisen vieton jälkeen eikä sakastissa messun jälkeen. Vain Oulun hiippakunnassa harjoitetaan siunattujen ehtoollisleipien sakastissa syömistä.

Valmiiksi asettamieni vastausvaihtoehtojen lisäksi ei tullut yhtään uutta siunattujen ehtoollisleipien jälkikäsitteilytapaa. Samoin kuin yli jääneen siunatun viinin kohdalla, myös siunattujen leipien kohdalla vastaukset sisälsivät antamieni valmiiden vastausvaihtoehtojen yhdistelmiä sekä kertomuksia käytäntöjen vaihtelusta ja käytäntöjen luomisen keskeneräisyydestä. Käytäntöjen vaihtelusta on konkreettisenä esimerkkinä, että eräässä seurakunnassa siunatut öylättimuotoiset ehtoollisleivät säilytetään erillisessä astiassa myöhempää käyttöä varten, mutta seurakunnassa leivottu ehtoollisleipä syödään messun jälkeen loppuun sakastissa. Tähän on luultavasti luonnollisena syynä se, että öylätit säilyvät hyvin, mutta kohotettu, niin sanottu tavallinen leipä kuivuu ja homehtuu jo muutamassa päivässä. Lisäksi siunattuihin ehtoollisleipiin pätee myös sama kuin jo viinin kohdalla tuli ilmi, että osa seurakunnista jakaa viimeisille ehtoollisvieraille ehtoollisaineita niin reilusti, että mitään ei jää yli. Tällöin ei myöskään jää lainkaan jälkikäsiteltävää.

Kun lasketaan yhteen siunattujen leipien säilyttäminen erillään myöhempään käyttöön sekä loppuun syömiset joko sakastissa tai alttarilla, saadaan tulokseksi 57 vastausta. Se on kaksi kolmasosaa (66 %) kaikista saamistani vastauksista. Siihen voi ehkä vielä lisätä muutaman vastauksen, jotka kertoivat käytäntöjen vaihtelusta. Siunattujen leipien osalta *Palvelkaa Herraan iloiten 2009* -oppaan jälkikäsitteilyohjeita noudatetaan laajimmin Oulun hiippakunnassa, jossa 28 seurakuntaa (88 %) noudattaa jotain näistä oppaan antamista vaihtoehdoista. Yli puoleen (58 %) päästään myös 21

vastauksen Kuopion hiippakunnassa, kun taas Turun arkkihiippakunta jää kahdeksalla vastauksellaan alle puoleen (44 %).¹²⁷ Luultavasti Kuopion hiippakunnassa oppaan ohjeistuksia noudatetaan laajasti, koska ne ovat yhtäläiset piispa Riekkisen jo vuonna 2002 antamien ohjeiden¹²⁸ kanssa. Myös Kuopion hiippakunnan nykyinen piispa Jolkkonen aktiivisesti ottanut osaa jälkikäsitteilyohjeistuskeskusteluun ja varmaankin ohjeistanut hiippakuntansa seurakuntia niihin tekemiensä vierailujen yhteydessä.¹²⁹

Siunattujen ehtoollisleipien jälkikäsitteilyn yhteydessä nousee esiin myös kysymys, jälkikäsitelläänkö gluteenittomat leivät samalla tavoin kuin tavalliset vehnää sisältävät leivät. Monet vastaajat nostivat tämän asian esiin kyselylomakkeen lopussa olleessa vapaan sanan osiossa luultavasti siksi, että olin antanut sen yhtenä esimerkkinä aiheista, joista vastaajat voisivat halutessaan vielä kirjoittaa. Gluteenittomien siunattujen ehtoollisleipien osalta tulee selkeästi esiin muutamia jälkikäsitteily- ja toimintatapoja. Moni seurakunta käyttää pelkästään gluteenittomia öylättejä, jolloin ei tule ongelmia kahdenlaisten leipien jälkikäsitteilyä. Toisissa seurakunnissa puolestaan konsekkroidaan kerralla gluteenittomia ehtoollisleipiä pitemmän ajan tarpeeksi. Niitä sitten säilytetään erillisessä astiassa ja jaetaan niin kauan, kuin niitä riittää. Niiden loputtua konsekkroidaan jossain messussa taas lisää. Muutamissa seurakunnissa ehtoollista jakava pappi konsekkroi gluteenittomia leipiä yksitellen ehtoollisen vieton edetessä menekin mukaan. Tällöin ei jää gluteenitonta jälkikäsiteltävää. Neljäntenä esiin tulevana vaihtoehtona on laittaa siunatut gluteenittomat öylätit tavallisten siunattujen leipien säilytysastiaan. Siitä ne sitten jaetaan myöhemmin samaan tapaan kuin tavallisetkin ehtoollisleivät, sillä normaaleille ehtoollisvieraille ei ole mikään ongelma syödä gluteenitonta leipää. Sen sijaan keliaakikoille ei jaeta sellaisia gluteenittomia leipiä, joita on jo säilytetty normaalien leipien kanssa.

Siunattujen ehtoollisleipien jälkikäsitteilyyn ei liity läheskään niin paljoa ongelmia kuin siunatun ehtoollisviinin jälkikäsitteilyyn. Kuten viinin osalta jo tuli ilmi, niin myös leivän osalta aiheuttaa pohdintaa, mitä tulisi tehdä niille ehtoollisaineille, jotka ovat jo käyneet ihmisen suussa, mutta joita hän ei pystykään nielemään esimerkiksi sairautensa takia. Tällaista ehtoollisleipää ei ole järkevää syöttää kenellekään toiselle.

¹²⁷ Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 102.

¹²⁸ Kuopion synodaalikokous 2002, liite 6.

¹²⁹ mm. Repo 2011, 21–22.

5.3 Jälkikäsitteilyn suorittajat

Lähes puolessa (45 %) seurakunnista ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn suorittaa messun suntio. Erityisesti suntioiden osuus jälkikäsitteilyssä on korostuneena Turun arkkihiippakunnassa, jossa yli 70 prosenttia kyselyyni vastanneista kirkkoherroista ilmoitti suntion suorittavan jälkikäsitteilyn. Myös Oulun ja Kuopion hiippakunnissa suntio on yleisin jälkikäsitteilyn suorittaja vajaan 40 prosentin osuudella. Niissä kuitenkin myös esiintyy mallia, jossa liturgi suorittaa jälkikäsitteilyn tai jossa jumalanpalveluksen toimittajat yhdessä suorittavat jälkikäsitteilyn. (Ks. taulukko 19.)

TAULUKKO 19: Jälkikäsitteilyn suorittajat (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Suntio	39	45	14	39	12	38	13	72
Liturgi	21	24	7	19	10	31	4	22
Jumalanpalveluksen toimittajat yhdessä	20	23	11	31	9	28	0	0
Joku muu, kuka?	6	7	4	11	1	3	1	6
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Kysymykseni neljännen kohdan kautta ei tullut ilmi muita jälkikäsitteilyn suorittajia kuin jo valmiissa vaihtoehdoissa olleet liturgi, suntio ja jumalanpalveluksen toimittajien yhteistyö. Neljännen kohdan valinneet olivat valinnallaan halunneet selittää tarkemmin jälkikäsitteilyn työnjakoa. Yleisimpänä vastauksena oli, että jälkikäsitteily on liturgin ja suntion sekä mahdollisesti myös muiden messun toimittajien yhteistyötä. Esimerkkinä työnjaosta on, että liturgi vastaa leipien jälkikäsitteilyä laittamalla ne siunattujen leipien rasiaan tai takaisin siunaamattomien leipien joukkoon riippuen seurakunnan käytännöstä. Tällaisessa työnjaossa suntio puolestaan vastaa viinin jälkikäsitteilyä laittamalla sen siunatun viinin säilytysastiaan tai takaisin siunaamattoman viinin sekaan, taaskin riippuen seurakunnan käytännöstä. Toinen esiin tullut esimerkki työnjaosta on, että messun toimittajat kokoontuvat rinkiin, jossa liturgi jakaa kaikille siunattua leipää ja liturgin johdolla kierrätetään siunatun viinin maljaa

niin kauan, että se on tyhjä. Sellainen malli on tavallaan messun toimittajien yhteistyötä, mutta toisaalta se on myös liturgin suorittamaa jälkikäsitteilyä.

Se, että Oulun hiippakunnassa messujen liturgit joko yksin tai muiden jumalanpalveluksen toimittajien kanssa suorittavat varsin usein ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä, johtunee siitä, että Oulun hiippakunnassa on yleisenä käytäntönä nauttia ylijääneet siunatut ehtoollisaineet loppuun ehtoollisen vieton tai messun jälkeen. Sama ilmiö on nähtävissä myös Kuopion hiippakunnan vastauksissa. Kuitenkin Kuopiossa on hieman enemmän korostuneena jumalanpalveluksen toimittajien yhteistyö jälkikäsitteilyssä, kun taas Oulun hiippakunnassa on hieman korostuneempaa, että liturgi yksin suorittaa jälkikäsitteilyn eli yleisimmin varmaankin loppuun nauttimisen.

TAULUKKO 20: Ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä on eroja eri työnteekijöiden välillä. (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kyllä	14	16	6	17	5	16	3	17
Ei	72	84	30	83	27	84	15	83
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Selvästi suurimmalla osalla vastaajista on käsitys, että heidän seurakunnissaan ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn tapa ei vaihtele riippuen jälkikäsitteilyn suorittavasta työnteekijästä. Tällainen käsitys on tasaisesti edustettuna kaikissa kolmessa hiippakunnassa, kuten taulukosta 20 voi huomata. Kaikissa kolmessa hiippakunnassa noin kuudesosa (16–17 %) vastaajista ilmoitti, että heidän seurakunnissaan on työnteekijöiden välillä eroavaisuuksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykäytännöissä. Eroksi eri työnteekijöiden välillä mainittiin yleisimmin, että toiset kaatavat ylijääneen siunatun viinin kirkon kivijalkaan, kun taas toiset juovat sen. Toisena keskeisenä erona esiin nousi, että kaikki työnteekijät eivät muista tai halua noudattaa sovittua jälkikäsitteilytapaa. Lisäksi mainittiin erään papin jättävän jälkikäsitteilyn kokonaan suntion tehtäväksi, vaikka muulloin jumalanpalveluksen toimittajat suorittavat jälkikäsitteilyn yhdessä.

Suurimpana syynä työntekijöiden välisiin erilaisiin jälkikäsitteilytapoihin ovat työntekijöiden erilaiset näkemykset ja mieltymykset jälkikäsitteilystä. Esimerkiksi toisten mielestä viini tulisi kaataa kirkon kivijalkaan, kun taas toisten mielestä se on juotava. Tässä asiassa on myös kyse sukupolvien välisestä erosta. Monet vanhemman sukupolven papit ja varmasti muutkin työntekijät haluavat toimia työuransa loppuun asti aiemmin omaksumiensa käytäntöjen mukaisesti ja sekoittaa siunatut sekä siunaamattomat ehtoollisaineet keskenään. Uusien käytäntöjen omaksuminen ja käytäntöön ottaminen koetaan usein vaikeaksi ja siksi muutoksia ei ole kaikkialla haluttu tehdä nopeasti ja pakottavasti. Joissain seurakunnissa on haluttu antaa työntekijöille mahdollisuus valita käyttämänsä jälkikäsitteilytapa tietyissä puitteissa, jotka on erikseen määritelty tai jätetty kokonaan määrittelemättä.

5.4 Muutokset jälkikäsitteilytavoissa

Kuten taulukosta 21 voi nähdä, niukasti yli puolet (51 %) kyselyyni vastanneista kirkkoherroista ilmoitti, että heidän seurakunnissaan ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykäytäntö on muuttunut viimeisimmän 15 vuoden aikana. Kuitenkin ainoastaan Kuopion hiippakunnassa yli puolessa seurakunnista on tapahtunut muutosta. Siellä kaksi kolmasosaa (67 %) kyselyyni vastanneista seurakunnista on kohdannut muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykäytännöissä. Turun arkkihiippakunnassa hieman alle puolessa (44 %) vastanneista seurakunnista on tapahtunut muutoksia jälkikäsitteilykäytännöissä. Vähiten muutoksia on tapahtunut Oulun hiippakunnassa, sillä siellä vain 38 prosenttia seurakuntien kirkkoherroista ilmoitti seurakunnassaan tapahtuneen muutoksia jälkikäsitteilykäytännöissä.

TAULUKKO 21: Jälkikäsitteilykäytännön muuttuminen seurakunnassa viimeisimmän 15 vuoden aikana. (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kyllä	44	51	24	67	12	38	8	44
Ei	42	49	12	33	20	62	10	56
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Jos kirkkoherra vastasi muutoksia tapahtuneen, pyysin selittämään tarkemmin, min-kälaisia muutoksia on tapahtunut ja mistä syistä ne tapahtuivat. Yleisin muutos, joka vastauksista nousee esiin, on siunattujen ehtoollisleipien säilyttäminen myöhempää käyttöä varten erillään siunaamattomista. Moni vastaaja kertoo seurakuntansa hankineen erillisiä säilytysastioita siunatuille ehtoollisaineille, erityisesti leiville mutta myös viinille. Monet vastaajat kertovat, että ennen siunatut ehtoollisaineet laitettiin takaisin siunaamattomien joukkoon, mutta vähitellen on siirrytty erillisiin säilytysastioihin tai alettu nauttia loppuun ylijääneet siunatut ehtoollisaineet, erityisesti viini mutta joissain seurakunnissa myös leivät.

Merkittävimpana syynä muutoksiin on ollut uusi, vuonna 2009 ilmestynyt *Palvelkaa Herraan iloiten* -opas¹³⁰ sekä sen välityksellä annetut piispainkokouksen laatimat ohjeet ehtoollisaineiden jälkikäsittelemisestä. Oppaan jälkeen seuraavaksi merkittävimpiä syitä muutokseen ovat olleet seurakuntaan tullut uusi, vastavalmistunut papisto sekä seurakunnan kirkkoherran vaihtuminen. Useiden vastaajien mukaan nuori papisto on saanut aiheesta enemmän tietoa ja toisenlaista opetusta ja ohjausta kuin vanhemmat pappissukupolvet. He ovat joissain seurakunnissa vaatineet muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsittelemiseen. Myöskin muutamat kirkkoherrat kertovat itse saaneensa aikaan muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsittelemiseen seurakunnassaan. Pääsääntöisesti tällaista on tapahtunut, kun he ovat aloittaneet kirkkoherran virassa.

Harvinaisempia, muutamia kertoja esiin nousevia syitä ehtoollisaineiden jälkikäsittelemiskäytäntöjen muuttumiseen seurakunnissa ovat olleet jumalanpalveluselämän koulutukset, erilaiset teologiset syyt sekä käytäntöjen yhtenäistys saman seurakunnan sisällä, esimerkiksi seurakuntaliitoksen jälkeen. Myös Kuopion hiippakunnan vuonna 2012¹³¹ virassaan aloittanut piispa Jari Jolkkonen saa kaksi mainintaa vaikutuksestaan jälkikäsittelemiskäytäntöjen muuttumiseen.

Yleisin ajankohta muutoksille on ollut uusimman *Palvelkaa Herraan iloiten* -jumalanpalvelusten oppaan uudistetun version ilmestymistä seurannut aika eli aika vuodesta 2009 eteenpäin.¹³² Toinen havaittavissa oleva muutosajankohta on ollut suunnilleen vuosina 2002–2003, jolloin muun muassa Kuopion piispa Wille Rieki-

¹³⁰ *Palvelkaa Herraan iloiten* 2009.

¹³¹ Biskop i Kuopio stift 2012.

¹³² *Palvelkaa Herraan iloiten* 2009.

nen oli antanut synodaalokokouksessa 4.2.2002 hiippakuntansa papistolle ohjeistusta ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä.¹³³ Tuolle ajanjaksolle sijoittuu myös eräässä Kuopion hiippakunnan seurakunnassa vietetty piispanmessu, jonka jälkeen jälkikäsitteilykäytännöt muuttuivat.

Kuten taulukosta 21 näkee, on viimeisimmän 15 vuoden aikana tapahtunut muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilytavoissa eniten Kuopion hiippakunnassa. Sen piispoilla on siten todennäköisesti ollut merkittävä vaikutus. Piispa on hiippakunnassaan merkittävä esikuva ja opastaja. Jotain hiippakunnan papiston suhtautumisesta jälkikäsitteilyyn kertoo myös se, että yksi hiippakunnan papeista on erikseen kysynyt asiaa piispa Riekkiseltä synodaalokokouksessa.¹³⁴ Piispan vaikutusta on ehkä nähtävissä myös Oulun hiippakunnan tuloksissa, sillä yksi vastaaja kertoo emerituspiispa Olavi Rimpiläisen ohjeistaneen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä yhdessä (ja ehkä useammassakin) seurakunnassa jo 1990-luvulla. Tällöin mahdolliset muutokset jälkikäsitteilykäytännöissä olisivat tapahtuneet monissa Oulun hiippakunnan seurakunnissa jo ennen kysymääni 15 vuoden ajanjaksoa, mikä sitten näkyy tuloksissa suurena ei-vastausten osuutena.

5.5 Ylijääneiden ehtoollisaineiden käyttö sairaan ehtoollisella

Noin neljäsosassa (24 %) kyselyyni vastanneista seurakunnista on käytössä tapa, että diakoniatyöntekijä voi messun jälkeen viedä sairaille ja vanhuksille messussa siunattua ja ylitsejäänyttä ehtoollista. (Ks. taulukko 22.) Kuopion ja Oulun hiippakunnissa noin 30 prosentissa seurakunnista on mahdollista menetellä tällä tavoin. En kuitenkaan kysynyt, kuinka yleistä näissä seurakunnissa on se, että diakoniatyöntekijä jakaa valmiiksi konsektroitua ehtoollista. Selvitin vain, kuinka monessa seurakunnassa tällainen menettely on tarvittaessa mahdollinen.

Tässäkin asiassa Turun arkkihiippakunta eroaa Kuopion ja Oulun hiippakunnista. Arkkihiippakunnan seurakunnista vain yksi (6 %) vastasi myöntävästi kysymykseeni. Muiden arkkihiippakunnan seurakuntien kirkkoherrat vastasivat, että heidän seura-

¹³³ Kuopion synodaalokokous 2002, liite 6.

¹³⁴ Kuopion synodaalokokous 2002, liite 6.

kunnissaan diakoniatyöntekijä ei voi viedä messusta jäänyttä ehtoollista sairaille ja vanhuksille, jotka eivät ole itse päässeet osallistumaan messuun.

TAULUKKO 22: Seurakunnassa diakoniatyöntekijä voi messun jälkeen viedä sairaille ja vanhuksille ehtoollista, joka on jäänyt ylitse messussa. (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kyllä	21	24	11	31	9	28	1	6
Ei	65	76	25	69	23	72	17	94
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Kysyin myös, miten ylijääneiden ehtoollisaineiden käyttö sairaan ehtoollisella on seurakunnissa käytännössä toiminut. Lähes poikkeuksetta kirkkoherrojen kokemukset ovat olleet myönteisiä, jopa erittäin positiivisia. Kuitenkin moni kirkkoherra kertoo olevan hyvin harvinaista, että diakoniatyöntekijä veisi sairaalle messusta jäänyttä ehtoollista. Kyseessä on vielä uusi asia ja käytännöt ovat vasta muotoutumassa. Esimerkiksi joissain seurakunnissa on diakoniatyöntekijöitä ohjeistettu ja kannustettu tähän, mutta vielä ei ole koskaan tullut todellista tilannetta noudattaa ohjeita. Toisaalla puolestaan käytäntö on laajentunut sairaan ehtoollisista myös muihin yksityisehtoollisiin. Esimerkiksi diakoniatyöntekijöiden suorittamalla kotikäynneillä saatetaan viettää ehtoollista. Tosin nämäkin voidaan varmasti tulkita sairaan ehtoollisiksi, sillä monilla vanhuksilla, joiden luona diakoniatyöntekijät käyvät, on enemmän tai vähemmän erilaisia sairauksia.

Muutamien kirkkoherrojen vastauksista kuultaa varovaisuus ja jonkinasteinen haluttomuus antaa diakoniatyöntekijöille mahdollisuutta jakaa sairaalle tai vanhukselle messusta yli jäänyttä ehtoollista. He pitävät pappia ensisijaisena ehtoollisen jakajana ja toimittajana myös sairaan ehtoollisilla. Diakoniatyöntekijät tulevat selkeästi toisena, jonkinlaisena vähempiarvoisena varavaihtoehtona. Vastauksista poimin muun muassa maininnat, että diakoniatyöntekijä voi jakaa sairaalle ehtoollista, jos seurakunnan toinen papinvirka on väliaikaisesti täyttämättä tai kun papit ovat lomalla tai muuten kiireisiä. Keskeisenä syynä papin ensisijaisuuteen nähdään myös seurakuntalaisten suhtautuminen. Seurakuntalaiset ovat perinteisesti tottuneet, että pappi jakaa ehtoollista eivätkä ole tottuneet tai ole tietoisia, että myös diakoniatyöntekijä voi

jakaa ehtoollista ilman papin läsnäoloa. Tämän kuitenkin uskotaan muuttuvan vähitellen. Ainakin yhdessä seurakunnassa seurakuntalaisia on myös erikseen tiedotettu mahdollisuudesta saada ehtoollista diakoniatyöntekijältäkin. Tiedotus on ollut kirjoitettuna muun muassa jonkin tilaisuuden (mahdollisesti jumalanpalveluksen) käsiohjelmassa.

Ainakin yhdessä seurakunnassa ehtoollisleipiä siunataan nimenomaan diakoniatyöntekijöiden asiakaskäyntejä varten myös erikseen eli seurakunnan messujen ulkopuolella. Kuitenkin messu on siellä selkeästi ensisijainen tilanne siunata ehtoollisaineita ja erillisiä ehtoollisaineiden siunaamisia järjestetään vain poikkeustapauksissa, jos messusta jääneitä ehtoollisaineita ei ole. Toinen kirkkoherra puolestaan kertoo, että siunattuja ehtoollisaineita säilytetään kaapissa kirkon sakastissa ja sieltä diakoniatyöntekijä voi tarvittaessa käydä ottamassa niitä mukaansa asiakaskäynnille.

Palvelkaa Herraa iloiten 2009 -oppaan antama ohje ja siitä nouseva käytäntö on vielä varsin tuore.¹³⁵ Luultavasti siksi sen käyttö ei ole vielä mahdollista kovinkaan monissa seurakunnissa. Vuosien myötä kuitenkin nähdään, yleistyykö tällainen käytäntö, joka nousee alkuseurakunnan ja varhaiskirkon toiminnasta.¹³⁶ Kirkollisessa elämissä muutokset tapahtuvat usein hitaasti.

5.6 Pyrkimys välttää jälkikäsitteilytarve

Yhtenä ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn erityistapauksena on pyrkimys välttää tilanne, jossa tarvitsisi suorittaa jälkikäsitteilyä eli pyrkimys välttää tilanne, jossa ehtoolliselta jää konsekroituja ehtoollisaineita käyttämättä. Kysyin kirkkoherroilta, pyritäänkö heidän seurakunnissaan välttämään konsekroitujen ehtoollisaineiden ylijäämistä ja jos pyritään, niin miten. Tulos on aika itsestään selvä eli yli 90 prosentissa kyselyyni vastanneista seurakunnista pyritään välttämään konsekroitujen ehtoollisaineiden jäämistä yli. (Ks. taulukko 23.) Oulun hiippakunnassa jopa kaikissa (100 %) kyselyyni vastanneissa seurakunnissa pyritään käyttämään kaikki konsekroidut ehtoollisaineet ehtoollisen vieton aikana.

¹³⁵ *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

¹³⁶ Kotila 2000, 75.

Selkeästi yleisimpänä tapana välttää konsekroitujen ehtoollisaineiden jäämistä yli on tarvittavan ehtoollisainemäärän huolellinen arviointi. Yleisesti papit pyrkivät parhaansa mukaan arvioimaan, kuinka paljon leipää ja viiniä tulee kulumaan ehtoollisen vieton aikana. Tällöin papit konsekroivat ehtoollisaineita vain sen verran kuin he luulevat tarvittavan sille määrälle seurakuntalaisia, jotka sillä kertaa osallistuvat messuun. Toisinaan ja toisilla papeilla arviointi onnistuu, toisinaan ja toisilla taas ei onnistu. Asiaan vaikuttavia tekijöitä on niin monia.

TAULUKKO 23: Seurakunnassa pyritään tietoisesti välttämään siunattujen ehtoollisaineiden ylijäämistä. (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kyllä	78	91	32	89	32	100	14	78
Ei	8	9	4	11	0	0	4	22
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Ehtoollisaineiden menekin arviointiin liittyy myös se, että joissain seurakunnissa ehtoollisella kävijöiden määrä on melko vakio messusta toiseen ja seurakunnan papeille on kertynyt aikojen saatossa kokemusta seurakuntansa ehtoolliskulttuurista. Sen pohjalta he voivat tietää melko tarkasti, kuinka monet ja ketkä messun osallistujista osallistuvat ehtoolliselle sekä sitä kautta, kuinka paljon leipää ja viiniä pitää konsekroida sellaiselle väkimäärälle.

Useat vastaajat kertovat seurakuntansa messuissa konsekroitavan ehtoollisaineita mieluummin liian vähän kuin liikaa. Tällaisissa tapauksissa ehtoollisen vieton edetessä arvioidaan, kuinka moni olisi vielä tulossa ehtoolliselle ja otetaan tarvittaessa käyttöön lisää ehtoollisaineita. Ehtoollisen vieton edetessä lisättävät ehtoollisaineet konsekroidaan erikseen lukemalla asetussanat, luotetaan kosketuskonsekraatioon¹³⁷ tai otetaan vaan käyttöön konsekroimatta. En käsittele tätä jälkikonsekraatiokysymystä tässä tutkielmassa, vaikka se tuli pieneltä osin esille kyselyvastauksissa. Ehtoollisen vieton edetessä tapahtuvaa arviointia ja ehtoollisaineiden lisäämistä tehdään erityisesti ehtoollisen vieton loppuvaiheessa, viimeisimpien ehtoollispöydällisten

¹³⁷ Kosketuskonsekraatiolla tarkoitetaan sitä, että konsekroimattomat ehtoollisaineet konsekroituvat, kun ne koskettavat konsekroituja ehtoollisaineita. Yleisemmin tämän ajatellaan toimivan viinin kohdalla.

kohdalla. Viimeisten ehtoollisen saajien kohdalla myös katsotaan pateenilla olevaa leipämäärää ja kalkissa olevaa viinimäärää ja arvioidaan niiden riittävyttä. Sen pohjalta tarvittaessa suurennetaan tai pienennetään yksittäiselle seurakuntalaiselle jaettavaa ehtoollisannosta eli annetaan esimerkiksi vain puolikas leipä tai sitten useita leipiä. Joissain paikoin ehtoollisen jakajille, jotka saavat ehtoollisen viimeisenä, jaetaan kaikki jäljellä olevat aineet. Nämä tavat välttää jälkikäsitteilytarve tulivat esille jo varsinaisten jälkikäsitteilytapojen yhteydessä luvuissa 5.1 ja 5.2.

Kaksi vastaajaa kertoo seurakunnassaan kyllä arvioitavan tarvittavaa ehtoollisainemäärää mutta ilman paineita onnistua siinä. Heidän mukaansa oikean määrän arviointiin ei saa kiinnittää liiaksi huomiota tai alkaa kikkailemaan. Myöskään useamman leivän jakaminen viimeisille ehtoollisvieraille ei aina toimi. Yhden vastaajan mukaan se toimii silloin, jos ehtoollisvieras on seurakunnan työntekijä tai muuten asiaa tunteva ihminen, joka ei hämmenny saadessaan useamman leivän. Kuten useampi vastaaja toteaa, ihan viimeiset ehtoollisen nauttijat ovat tavallisesti ehtoollisen jakajia. Kuitenkin ennen heitä saattaa ehtoollisvieraana olla melkein kuka tahansa.

Tarvittavan ehtoollisainemäärän arviointi on tärkeässä roolissa myös kirkon virallisissa ohjeistuksissa. *Palvelkaa Herraä iloiten 2009* -oppaan kolmiportaisessa ohjeistuksessa se on ensimmäisenä portaana eli suositeltavimpana ja ensisijaisena vaihtoehtona.¹³⁸ Myös Kuopion hiippakunnan emerituspiispa Riekkisen vuonna 2002 hiippakuntansa papistolle antamissa ohjeissa se on keskeisessä asemassa. Kirjallisessa vastauksessaan erään pastorin kysymykseen hän korostaa useita kertoja, että ensisijaisena pyrkimyksenä on arvioida sopiva määrä ehtoollisaineita ja konsekroida mieluummin liian vähän kuin liikaa. Niitä voi sitten ehtoollisen vieton edetessä konsekroida lisää.¹³⁹ Tältä osin kirkkoherrat ja seurakunnat ovat oikein hyvin sisäistäneet kirkon ohjeet ehtoollisaineiden jälkikäsitteilystä. Kun ohjeistuksen ensimmäinen ja ensisijainen porras on hallussa, se lienee jo hyvä alku muidenkin portaiden sisäistämiseksi ja käyttöön ottamiselle.

¹³⁸ *Palvelkaa Herraä iloiten 2009*, 102.

¹³⁹ Kuopion synodaalikokous 2002, liite 6.

6 SEURAKUNTIEN OHJEISTUKSET EHTOOLLISAINOIDEN JÄLKIKÄSITTELYSTÄ

6.1 Ohjeistuksen olemassaolo tai olemattomuus

Kaikista tutkimukseeni vastanneista kirkkoherroista lähes kaksi kolmasosaa (64 %) vastasi, että heidän seurakunnissaan on voimassa oleva ohjeistus ehtoollisainoiden jälkikäsitteystä. (Ks. taulukko 24.) Oulun ja Kuopion hiippakunnissa noin kahdella kolmasosalla (67–69 %) kyselyyni vastanneista seurakunnista on ohjeistus siunattujen ehtoollisainoiden jälkikäsitteystä. Sen sijaan Turun arkkihiippakunnassa ohjeistus löytyy vain puolessa (50 %) kyselyyn vastanneista seurakunnista. Tarkempi vastausten jakautuminen on luettavissa taulukosta 24.

TAULUKKO 24: Seurakunnasta löytyy ohjeet ehtoollisen vietosta yli jääneen siunatun ehtoollisviinin ja ehtoollisleipien jälkikäsitteystä?
(N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kyllä	55	64	24	67	22	69	9	50
Ei	31	36	12	33	10	31	9	50
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Kirkkoherroilta, joiden seurakunnissa on olemassa ohjeistus ehtoollisainoiden jälkikäsitteystä, kysyin vielä, milloin ohjeistus on laadittu ja kuka sen on laatinut. Pyysin heitä myös lähettämään mahdollisen kirjallisen ohjeistuksen kopion minulle joko kirjepostilla tai sähköpostilla. Lopulta sain postia vain neljältä kirkkoherralta. Muut kirjoittivat vastauksen kyselylomakkeessa olleeseen ruutuun.

Ohjeistuksen laatija ja laadinta-ajankohta

Selkeästi yleisimmin paikallisen jälkikäsitteysohjeistuksen on laatinut seurakunnan edellinen kirkkoherra tai kyselyyni vastannut nykyinen kirkkoherra. Sain siten monta kertaa tietoa seurakunnissa olevista ehtoollisainoiden jälkikäsitteysohjeistuksista suo-

raan niiden laatijoilta eli nykyisiltä kirkkoherroilta. Joissain yksittäisissä tapauksissa laatijana on ollut seurakuntapastori tai seurakuntamestari. Kuitenkin niissä tapauksissa laatija on tehnyt yhteistyötä muiden asiantuntijoiden ja työntekijöiden kanssa.

Seurakuntien työyhteisöt ovatkin toinen selkeästi erottuva ohjeistuksen laatijoiden ryhmä. Niissä tapauksissa on kirkkoherran lisäksi ollut muitakin, jotka ovat osallistuneet ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä koskevien ohjeiden laatimiseen. Joissain seurakunnissa on laadittu jälkikäsitteilyohjeet papiston tai teologien kesken. Toisaalla taas ohjeistus on laadittu moniammatillisena, eri ammattiryhmien ja mahdollisesti myös luottamushenkilöiden yhteistyönä. Ammattiryhmistä on papiston ohella ollut yleisimmin edustettuina suntion tehtäviä hoitavat työntekijät.

Monissa seurakunnissa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistus on laadittu seurakunnan ulkopuolelta tulleiden ohjeiden ja neuvojen pohjalta. Yleisimmin pohjaa laadinnalle ovat antaneet kirkkohallituksen ja piispainkokouksen antamat ohjeet sekä piispainkokouksen hyväksymät jumalanpalvelusten oppaat¹⁴⁰. Ainoana paikallisseurakuntien ulkopuolisena nimenä mainitaan Oulun hiippakunnan emerituspiispa¹⁴¹ Olavi Rimpiläinen, joka oli 1990-luvulla antanut ohjeistusta eräälle hiippakuntansa seurakunnalle.

Tyypillinen ajankohta ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksen laatimiselle tai päivittämiselle on kirkkoherran vaihtumisen jälkeinen aika. Uusi kirkkoherra tuo aina mukanaan jotain uutta johtamaansa seurakuntaan ja kirkkoherran vaihtuminen merkitsee eräänlaista taitekohta seurakunnan elämässä. Vanhat kirkkoherrat taas mielellään pitäytyvät vanhoissa ohjeissa ja tavoissa, vaikka aivan yhtä hyvin pitkään virassaan ollut kirkkoherrakin voi laatia erilaisia ohjeita, kun niille ilmenee tarvetta ja halua. Toinen esiin tuleva seurakunnan elämän taitekohta, jolloin jälkikäsitteilyohjeita laaditaan, on seurakuntaliitos. Liitoksen jälkeen on ainakin yhdessä seurakunnassa laadittu kaikkiin seurakunnan osiin yhtenäinen ohjeistus ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä.

¹⁴⁰ Palvelkaa Herraa iloiten 2009 sekä sen edeltäjät: Palvelkaa Herraa iloiten 2000; Jumalanpalveluksen opas 1983.

¹⁴¹ Teologimatrikkeli 2010, 844.

Läheskään kaikki kirkkoherrat eivät ilmoita, milloin heidän seurakunnissaan voimassa olevat ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistukset on laadittu. Osalla syynä on se, että ohjeistus on niin vanha, että sen laatimisajankohdasta ei ole tietoa. Niissä seurakunnissa, joiden kirkkoherrat kertovat jälkikäsitteilyohjeistuksen laatimisajankohdan, on ohjeistus laadittu 2000-luvulla, melko tasaisesti vuosien 2000 ja 2013 välillä. Kolmessa Oulun hiippakunnan seurakunnassa nykyinen ohjeistus on kuitenkin laadittu jo 1990-luvun alkupuolella tai puolessa välissä. Tietysti on mahdollista, että muissakin seurakunnissa on laadittu ohjeistuksia jo 1990-luvulla tai aiemmin, mutta uudet 2000-luvulla laaditut tai päivitetty ohjeet ovat kumonnet vanhat.

Eräs vastikään virassaan aloittanut kirkkoherra kertoo, että hän ei tiedä edeltäjiensä antamista ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeista. En tiedä, kuinka yleistä tällainen tietämättömyys ja tiedon siirtymättömyys lopulta on. Kuitenkin tässä tapauksessa se lienee ymmärrettävää, koska kirkkoherra on ollut virassaan vasta vähän aikaa eikä ole luonnollisestikaan vielä ehtinyt perehtyä kaikkeen. Tiedon siirtymättömyys voi johtaa siihen, että jokainen uusi kirkkoherra luo oman järjestelmänsä ja omat tapansa, jos edellinen kirkkoherra ja muut työntekijät eivät siirrä tietoa uudelle kirkkoherralle. Toisaalta kirkkoherran vaihtuminen on myös seurakunnalle hyvä tilaisuus aloittaa melko puhtaalta pöydältä ja tarkistaa sekä ohjeita että käytäntöjä, jos siihen löytyy tarvetta ja halua.

Muutamit kirkkoherrat toivovat, että ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä käytäisiin keskustelua enemmän. He toivovat, että Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon luotaisiin sellaiset selkeät jälkikäsitteilykäytännöt, jotka kaikki voisivat hyväksyä. Osa myös toivoo, että seurakuntiin ylhäältä päin annetut ohjeet perusteltaisiin paremmin. Todellisuudessa käytäntöjen ja ohjeiden kenttä on niin kirjava, että yksimielisyyttä ja halua noudattaa yhtenäisiä tapoja en usko löytyvän kovin helposti. Toisaalta osa kirkkoherroista näkee rikkautena, että on olemassa erilaisia ohjeita ja tapoja niin ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä kuin myös muissa kirkollisissa asioissa.

Laadittu ohjeistus

Suurin osa kyselyyni vastanneista kirkkoherroista selosti kyselylomakkeessani olevaan ruutuun seurakunnassaan annetun ohjeistuksen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä. Vain kolme kirkkoherraa lähetti minulle sähköpostitse seurakuntansa kirjallisen

ohjeistuksen ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä. Lisäksi yhdeltä kirkkoherralta sain kirjallisen ohjeistuksen kirjeenä postin välityksellä. Kyselylomakkeelle kirjoitettuja vastauksia lukiessa nousi mieleen, että osa vastaajista oli ehkä ymmärtänyt kysymyksen väärin. Monissa vastauksissa oli selostettu, miten seurakunnassa toimitaan, kun ehtoolliselta jää siunattuja ehtoollisaineita. Tietysti se on hyvin lähellä sitä, miten ohjeistetaan. Ihannetilanne on luonnollisesti se, että on olemassa ohjeistus, jonka mukaisesti toimitaan. Joissain vastauksissa oli myös selostettu seurakunnan käyttämiä ehtoollisenjakotapoja tai jälkikonsekraatiota eli sitä, miten ohjeistetaan toimimaan, jos siunatut ehtoollisaineet loppuvat kesken ehtoollisen vieton. Nämä aiheet eivät kuitenkaan kuulu tämän tutkielmani piiriin, vaikka ovatkin varmasti tutkimisen arvoisia.

Yleisesti seurakuntien ohjeistus ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä lähtee siitä, että ehtoollisaineita siunataan vain sillä kertaa tarvittava määrä. Näin pyritään siihen, että kaikki siunatut ehtoollisaineet tulisivat käytetyiksi ehtoollisen vieton aikana, jolloin ei jäisi lainkaan jälkikäsiteltävää. Tästä samasta periaatteesta lähtee myös *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -jumalanpalvelusten opas. Myös muilta osin seurakunnissa annettu ohjeistus seuraa usein oppaan antamia toimintaohjeita joko kokonaan tai soveltuvin osin. Joidenkin seurakuntien ohjeistus on jopa suora kopiota jumalanpalvelusten oppaasta tai että seurakunnalla ei ole omaa ohjeistusta, koska jumalanpalvelusten opas ohjeistaa riittävästi.¹⁴²

Juuri oikean ehtoollisainemäärän siunaaminen on kuitenkin ihanne, johon ei aina päästä. Ehtoollisaineiden menekin arviointi voi usein olla vaikeaa, erityisesti silloin, kun messussa on paljon osallistujia. Lisäksi eräs kirkkoherra kertoo kokevansa vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi arvioida gluteenittoman leivän ja alkoholittoman viinin menekkiä, sillä se vaihtelee paljon.

Ohjeistukset siunatun ehtoollisviinin jälkikäsitteystä jakaantuvat kolmeen ryhmään. Joissain seurakunnissa ylijäänyt viini kehoitetaan juomaan loppuun joko alttarilla tai sakastissa. Toisaalla taas ohjeistetaan kaatamaan se erilliseen säilytysastiaan. Kolmantena ryhmänä on kaataminen kirkon kivijalkaan, mitä ei kuitenkaan mainita *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan suosituksissa.¹⁴³ Lisäksi on yksittäisiä sellaisia ohjeis-

¹⁴² *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

¹⁴³ *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

tuksia, jotka eivät sovi mihinkään näistä kolmesta ryhmästä. Esimerkiksi yhdessä seurakunnassa ohjeistetaan kaatamaan siunattu viini luontoon, kirkon pihalla olevan pyhän pihlajan juureen.

Merkillepantavaa on, että yksikään seurakunta ei ohjeista kaatamaan siunattua viiniä viemäriin, vaikka kysymykseni käytännöistä antoi muutamia vastauksia viemäriin kaatamisesta. Myöskään yhdestäkään vastauksesta ei tule suoraan ilmi, että siunattu viini ohjeistettaisiin kaatamaan siunaamattoman joukkoon, vaikka sellaistaakin käytäntöä tuli toisaalla ilmi useista seurakunnista. Yksi kirkkoherra kuitenkin kertoo, että hänen seurakunnassaan ei ohjeisteta lainkaan jälkikäsittelemään ja toinen kertoi jälkikäsitteilyn olevan teologisesti vierasta hänen ikäluokalleen. Näistä voi kuitenkin päätellä, että epäsuorasti ohjeistetaan olemaan jälkikäsittelemättä, vaikka sekin on tavallaan yhdenlaista jälkikäsitteilyä.

Ohjeistukset siunatun ehtoollisviinin loppuun nauttimisesta jakaantuvat vielä kahtia. Joissain seurakunnissa liturgia ja muita ehtoollisen jakajia ohjeistetaan nauttimaan viini loppuun alttarilla. Toisissa seurakunnissa puolestaan ohjeistetaan suorittamaan loppuun juominen sakastissa. Loppuun nauttiminen joko alttarilla tai sakastissa on yksi *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -oppaan suosittelemista jälkikäsitteilytavoista.¹⁴⁴

Palvelkaa Herraa iloiten 2009 -oppaan suositusten mukaista on myös joidenkin seurakuntien ohjeistus säilyttää siunattu ehtoollisviini erillisessä astiassa myöhempää käyttöä varten.¹⁴⁵ Yksi kirkkoherra kertoo, että siunattu viini ohjeistetaan laittamaan tyhjään tai tarvittaessa jo puolillaan olevaan pulloon. Lisäksi ainakin yhdessä seurakunnassa tulee säilytyspullon kylkeen kirjoittaa viinin siunaamispäivämäärä. Eräs toinen kirkkoherra kertoo, että seuraavassa messussa valmiiksi siunattu viini kaadetaan muun viinin joukkoon sitten, kun muukin viini on siunattu. Useiden seurakuntien ohjeistuksissa on myös mahdollista käyttää messussa siunattua viiniä kodeissa ja laitoksissa toimitettavilla ehtoollisilla.

Useissa seurakunnissa siunatun ehtoollisviinin jälkikäsitteilyohjeistus on jätetty väljäksi, jotta kullakin kerralla voitaisiin käyttää tilanteeseen ja messun viettopaikkaan sopivaa sekä työntekijöille mahdollisimman luontevaa jälkikäsitteilytapaa. Esimer-

¹⁴⁴ *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

¹⁴⁵ *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

kiksi saatetaan ohjeistaa, että siunattu viini tulee joko juoda loppuun tai kaataa kirkon kivijalkaan. Loppuun juomisen koetaan toimivan luonnollisesti pienen viinimäärän kanssa, kun taas ison viinimäärän kohdalla kirkon kivijalka koetaan arvokkaammaksi ja käytännöllisemmäksi. Tällaisessa tapauksessa seurakunta noudattaa *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan antamaa ohjetta hieman soveltaen, sillä oppaan mukaan pieni määrä siunattua viiniä tulisi nauttia loppuun ja suurempi määrä tulisi säilyttää myöhempää käyttöä varten.¹⁴⁶ Joissain seurakunnissa siunatun viinin kaataminen kirkon kivijalkaan voi olla tilanteesta riippuen vaihtoehtona säilyttämiselle myöhempään käyttöön.

Seurakunnissa laaditut ohjeistukset siunattujen ehtoollisleipien jälkikäsitteystä ja kaantuvat karkeasti kahteen osaan. Yleisintä on ohjeistaa syömään ne loppuun. Seurakunnasta riippuen loppuun syöminen ohjeistetaan tekemään alttarilla tai sakastissa, kuten myös *Palvelkaa Herraa iloiten* -opas ohjeistaa.¹⁴⁷ Joissain seurakunnissa myös ohjeistetaan jakamaan viimeisille ehtoollisvieraille useampi leipä, jotta siunatut leivät saadaan loppumaan tai ainakin mahdollisimman vähiin ehtoollisen vieton aikana.

Toinen yleisesti ohjeistettava siunattujen ehtoollisleipien jälkikäsitteytystapa on niiden säilyttäminen erillisessä astiassa myöhempää käyttöä varten, mikä myös on *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan mukainen tapa.¹⁴⁸ Myöhempi käyttö voi olla seurakunnan seuraavassa messussa tai yksityisehtoollisella esimerkiksi sairaan luona. Yksi kirkkoherra kertoo säilytysastian olevan hopeinen rasia. Toinen kirkkoherra puolestaan kertoo, että seuraavassa messussa edellisestä messusta jääneet siunatut leivät laiteetaan pateenille ehtoollisen asettamisen jälkeen, jotta jo siunattuja leipiä ei siunattaisi toista kertaa.

Seurakuntien ohjeistukset siunattujen ehtoollisleipien jälkikäsitteystä eivät ole yhtä väljiä kuin ohjeistukset siunatun ehtoollisviinin jälkikäsitteystä. Leipien jälkikäsitteilyä ei nähdä yhtä ongelmallisena kuin viinin jälkikäsitteilyä ja siksi leiville riittää yleensä yksi mahdollinen jälkikäsitteytystapa yhtä seurakuntaa kohden. Oikeastaan ainoana valinnanvarana on, jaetaanko viimeisille ehtoollisvieraille useampi leipä vai säilytetäänkö siunatut leivät erillisessä astiassa myöhempää käyttöä varten.

¹⁴⁶ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, 102.

¹⁴⁷ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, 102.

¹⁴⁸ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, 102.

Syitä ohjeistuksen puuttumiseen

Niiltä kirkkoherroilta, jotka vastasivat, että heidän seurakunnissaan ei ole ohjeistusta ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä, kysyin syitä ohjeistuksen puuttumiseen. Yleisin syy ohjeistuksen puuttumiseen on seurakunnan yksipappisuus. Kirkkoherrat, jotka ovat seurakuntiansa ainoita pappeja, kokevat tarpeettomaksi ohjeistaa itseään kovin erikoisesti. Yksi kirkkoherra kertoo, että hänen vasen kätensä ohjeistaa hänen oikeaa kättään eikä siihen tarvita muuta. Yksipappisten seurakuntien kirkkoherroilla on vapaus toimia oman teologisen ymmärryksensä mukaisesti. Luultavasti muut papit tulevat neuvomaan heitä selvästi harvemmin kuin useampipappisissa seurakunnissa.

Yksipappisissa seurakunnissa joudutaan papin lomien ja vapaiden viikonloppujen aikana käyttämään sijaisia jumalanpalvelusten toimittajina. Yleensä niissä seurakunnissa, joissa ei ole erillistä ohjeistusta ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä, suntio ohjeistaa messun toimittavaa sijaista ehtoollisaineiden jälkikäsitteydessä. Ilmeisesti tällaisissa tapauksissa suntio vain kertoo sijaiselle, miten seurakunnan vakituinen pappi toimii ja kehottaa toimimaan samalla tavalla. Eräs kirkkoherroista puolestaan kertoo jättävänsä tällaiset tilanteet sijaisen oman harkinnan ja totumuksen varaan eikä halua sitoa sijaista mihinkään tiettyyn toimintamalliin niin kauan kuin sijaisen toiminnasta ei tule valituksia.

Toinen keskeinen syy jälkikäsitteilyohjeistuksen puuttumiseen on se, että jälkikäsitteilykäytännöistä on sovittu työntekijöiden kesken suullisesti miettimättä ja laatimatta sen ”virallisempaa” ohjeistusta. Joissain seurakunnissa taas jälkikäsitteilykulttuuri siirtyy perimätietona itsestään työntekijältä toiselle. Tällaisen suullisen sopimisen ja perimätietona siirtämisen koetaan onnistuvan pienissä työyhteisöissä, joissa työntekijät ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään. Eräs kirkkoherra toteaa, että pieni seurakunta ei tarvitse kuorisääntöä, mutta jos hän olisi suuremman seurakunnan kirkkoherra, hän laatisi kuorisäännön, joka sisältäisi myös ohjeet ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä.

Erilliseen jälkikäsitteilyohjeistukseen ei ole seurakunnissa välttämättä ilmennyt tarvetta tai kukaan ei ole huomannut vaatia sellaista. ”Näin meillä on aina tehty” -ajattelu ei kaipaa rinnalleen erikseen mietittyä ja laadittua ohjeistusta. Kuitenkin jos-

kus ilmenee tarvetta laatia kuorisääntö ja muita ohjeita. Eräs kirkkoherra kertoo, että hänen seurakunnassaan on päätetty laatia vuonna 2014 kuorisääntö, jossa aiotaan ottaa kantaa myös ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn.

Muita syitä ohjeistuksen puuttumiseen ovat muun muassa käytännöllisyys, taloudellisuus, aikaansaamattomuus laatia ohjeet sekä piispainkokouksen antamat ohjeet, joiden lisäksi ei tarvita muita ohjeita. Seurakuntien työntekijät saattavat olla mukavuuden haluisia ja haluavat siksi toimia mahdollisimman helpolla tavalla myös jälkikäsitteilyssä miettimättä sen tarkemmin mitään ohjeita tai teologisia perusteita. Taloudelliset näkökohdat liittyvät siihen, että pyritään pitämään viinin ja leipien kulutus mahdollisimman pienenä, joten yli jääneet siunatut ehtoollisaineet palautetaan siunaamattomien joukkoon eikä heitetä niin sanotusti hukkaan. Ehtoollisleipien ja -viinin hankkimisesta koituu seurakunnalle kuluja, joten niiden säästävällisellä käytöllä voidaan saada aikaan pientä säästöä seurakunnan rahallisiin menoihin.

Käytännössä kaikissa seurakunnissa on olemassa jonkinlainen ohjeistus ehtoollisaineiden jälkikäsitteilystä, vaikka sitä ei mielletä varsinaiseksi ohjeistukseksi. Suullinen sopiminen tai kirjoittamaton perinne ovat myös eräänlaisia ohjeistuksia. Myös sekin on ohjeistamista, että seurakunnassa on vakiintunut tapa, ettei siunattuja ehtoollisaineita jätetä lainkaan jäljelle, vaan liturgi nauttii loput alttarilla ehtoollisen vieton päätteeksi. Vakiintunutta, taloudellisesti perusteltua käytäntöä palauttaa siunatut ehtoollisaineet siunaamattomien joukkoon voi myös pitää ohjeistuksena.

6.2 Jälkikäsitteilyohjeiden muuttuminen seurakunnissa

Kysyin kirkkoherroilta, onko heidän seurakunnissaan tapahtunut muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksissa viimeisimmän 15 vuoden aikana. Kolme kirkkoherraa (3 %) ei vastannut lainkaan tähän kysymykseen. Hieman alle puolessa (43 %) tähän kysymykseeni vastanneista seurakunnista on viimeisimmän 15 vuoden aikana tapahtunut muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksessa. (Ks. taulukko 25.)

Ainoa hiippakunta, jonka seurakuntien enemmistössä on tapahtunut muutoksia, on Kuopion hiippakunta. Siellä vähän yli puolessa (56 %) kysymykseeni vastanneista

seurakunnista on tapahtunut muutoksia. Näiden muutosten takana lienevät merkittävältä osin Kuopion hiippakunnan piispojen, Wille Riekkisen ja Jari Jolkkosen, toimet. Riekkinen on vuonna 2002 vastannut synodaalikokouksessa yhden papin kysymykseen.¹⁴⁹ Jolkkonen puolestaan on muuten ollut aktiivinen keskustelija ja tutkija ehtoollisteologisissa kysymyksissä, erityisesti jälkikäsitteilyä koskien.¹⁵⁰

TAULUKKO 25: Ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistus on muuttunut viimeisimmän 15 vuoden aikana. (N=86)

	Kaikki		Kuopio		Oulu		Turku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kyllä	36	42	19	53	9	28	8	44
Ei	47	55	15	42	22	69	10	56
Ei vastausta	3	3	2	6	1	3	0	0
Yhteensä	86	100	36	100	32	100	18	100

Vähiten muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksessa on tapahtunut Oulun hiippakunnan seurakunnissa. (Ks. taulukko 25.) Siellä alle kolmasosa (29 %) kysymykseeni vastanneista kirkkoherroista kertoo muutoksia tapahtuneen viimeisimmän 15 vuoden aikana. Siellä vähäistä muutosmäärää selittänee muun muassa se, että hiippakunnan piispa Olavi Rimpiläinen on jo 1990-luvulla ohjeistanut ainakin yhtä ja ehkä jopa useampaakin hiippakuntansa seurakuntaa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä koskevissa asioissa ja siten saanut muutoksia aikaan. Nämä tapahtumat eivät kuitenkaan sijoitu kysymälleni viimeisimmän 15 vuoden ajalle. Toisaalta Oulun hiippakunnan monissa seurakunnissa on konsekroidun ehtoollisviinin osalta vallalla perinteisenä pidetty jälkikäsitteilytapa eli kaataminen kirkon kivijalkaan. Niissä on luultavasti menetelty niin jo vuosikymmenten ajan.

Turun arkkihiippakunta sijoittuu tämän kysymyksen osalta Kuopion ja Oulun hiippakuntien väliin. Siellä hieman alle puolessa (44 %) seurakunnista on viimeisimmän 15 vuoden aikana tapahtunut muutoksia ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksessa.

¹⁴⁹ Kuopion synodaalikokous 2002, liite 6.

¹⁵⁰ mm. Repo 2011, 21–22; Jolkkonen 1996, 18–27.

Pyysin vielä tarkempaa vastausta niiltä kirkkoherroilta, jotka vastasivat, että ohjeistus on muuttunut. Monissa vastauksissa toistuivat samat asiat kuin muissakin avoimissa kysymyksissä, sillä osa vastaajista oli luultavasti mieltänyt ohjeet ja käytännön samaksi asiaksi. Ihannetilanne tietysti olisi sellainen, jossa olisi olemassa ohjeet, joita sitten käytännössä noudatettaisiin. Useimmissa seurakunnissa tilanne varmasti onkin niin, mikä näkyy siten myös saamissani kyselyvastauksissa.

Muutamissa seurakunnissa seurakuntaliitos on saanut aikaan sen, että ohjeistusta ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä on päätetty muuttaa. Seurakunnilla, jotka liittyvät yhteen, on saattanut olla hyvinkin paljon toisistaan poikkeavia ohjeita ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä. Tästä syystä seurakuntaliitosten jälkeen on usein nähty tarpeelliseksi yhtenäistää ohjeistus.

Osa kyselyyni vastanneista kirkkoherroista kertoo, että he eivät osaa kunnolla vastata kysymykseeni, koska eivät tunne seurakuntansa elämää koko 15 vuoden ajanjaksolta, jota kysyin. Esimerkiksi eräs vastaaja kertoo, että hänen seurakunnassaan on viimeisimmän 15 vuoden aikana ollut kaikkiaan viisi eri kirkkoherraa, joten vaihtuvuus on ollut suurta eikä läheskään kaikki tieto ole siirtynyt eteenpäin vastaajalle asti. Näissä tapauksissa vastaajat saattoivat kertoa vain oman kirkkoherrakautensa aikaisista muutoksista. Tosin melko yleinen ajankohta jälkikäsitteilyohjeistusten muuttamiselle on juuri kirkkoherran vaihtuminen. Uusi kirkkoherra tuo seurakuntaan aina mukanaan jotain uutta. Uuden kirkkoherran aloittaessa voidaan myös tarkistaa olemassa olevia ohjeita ja päivittää niitä vastaamaan piispainkokouksen päätöksiä ja oman piispan antamia ohjeita.

Kirkkoherran vaihtumisen ohella toinen merkittävä ajankohta ja syy jälkikäsitteilyohjeiden muuttamiselle ja päivittämiselle on muun uuden papiston tulo seurakunnan palvelukseen. Muutamat kirkkoherrat kertovat, että nuori ja viime vuosina opiskellut papisto on saanut ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä erilaista opetusta kuin vanhemmat ja aiemmin opiskelleet pappissukupolvet. Useiden seurakuntien työyhteisöissä nuori papisto on nostanut esille tarpeen päivittää ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistusta. Kuitenkin myös osa vanhemmasta papistosta on osallistunut viime aikoina jumalanpalvelusta käsitteleviin koulutuksiin ja saanut niistä inspiraatiota alkaa ajamaan muutosta omassa työyhteisössään.

Ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksen muutoksessa on keskeisenä liikkeelle panevana voimana ollut uusi *Palvelkaa Herraan iloiten* -opas, joka ilmestyi vuonna 2009.¹⁵¹ Sen jälkeisten vuosien kuluessa monissa seurakunnissa on oppaan neuvomat toimintamallit otettu käyttöön joko sellaisenaan tai soveltuvien osin. Useissa seurakunnissa on alettu ohjeistaa pappeja ja suntioita, että konsekroitua ehtoollisleipiä ei saa enää laittaa takaisin konsekroimattomien ehtoollisleipien joukkoon. Esimerkiksi on alettu ohjeistaa, että konsekroidut leivät on laitettava erilliseen säilytysrasiaan. Samoin konsekroidun viinin kohdalla on alettu ohjeistaa, että sitä ei saa palauttaa takaisin konsekroimattoman viinin joukkoon, vaan se tulee seurakunnasta riippuen joko nauttia loppuun, säilyttää erillään tai kaataa kirkon kivijalkaan. Lisäksi eräässä seurakunnassa on muutettu ohjeistusta niin, että yli jääneet konsekroidut ehtoollisaineet tulee nauttia sakastissa eikä alttarilla, kuten aiemmin oli ohjeistettu. Eräs vastaaja kertoo, että aiempi suullisesti suntioille annettu jälkikäsitteilyohjeistus on laitettu myös kirjalliseen muotoon. Toinen vastaaja puolestaan kertoo, että sovittu jälkikäsitteilytapa on kirjattu kirkon kuorisääntöön.

Kirkkoherrojen vastauksista esiin tulevia muita syitä ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksen muuttumiselle ovat muun muassa halu nostaa ehtoollisen arvoa kaikilla tavoin sekä palata kirkon vanhoihin perinteisiin ja se, että ehtoollista on seurakunnassa alettu viettää joka sunnuntai. Lisääntynyt ehtoollisten vietto on nostanut esille jälkikäsitteilyyn liittyvät kysymykset. Lisäksi mainitaan, että kirkon yleinen ilmapiiri on muuttunut korkeakirkollisemmaksi, mikä on johtanut suurempaan tarkkuuteen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä.

Yleiseltä kannalta voi todeta, että ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksen muuttumisen taustalla on useimmiten tietoisuuden lisääntyminen. Sitä tietoa on *Palvelkaa Herraan iloiten* -oppaan¹⁵² ja jumalanpalveluskoulutusten ohella antanut muun muassa Jari Jolkkosen väitöstudium¹⁵³ vuodelta 2004.

¹⁵¹ *Palvelkaa Herraan iloiten* 2009.

¹⁵² *Palvelkaa Herraan iloiten* 2009.

¹⁵³ Jolkkonen 2004.

6.3 Jälkikäsitteilyohjeiden ja -tapojen perustelut

Pyysin kirkkoherroja perustelemaan teologisesti heidän seurakunnissaan annetun ohjeistuksen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä. Perustelut jakaantuvat melko selkeästi kahtia sen mukaan, kokeeko kirkkoherra siunattujen ehtoollisaineiden olevan Kristuksen ruumis ja veri vielä ehtoollisen vieton jälkeen vai ei. Nämä kaksi ryhmää sisältävät vielä useita erilaisia perusteluja. Kaikkiaan kymmenen vastaajaa (noin 12 %) ei vastannut mitään kysymykseeni seurakunnassaan ohjeistetun jälkikäsitteilytavan perusteluista.

Yksi usein toistuvista perusteluista on vetoaminen uskonpuhdistaja Martti Lutheriin. Hänen kerrotaan esimerkiksi ajaneen virasta pois papin, joka sekoitti siunattuja ja siunaamattomia öylättejä keskenään. Samoin kerrotaan, että Luther käski höylätä viinitahran pois kirkon lattiasta, jos siunattua viiniä oli tippunut lattialle. Kolmantena Luther-kertomuksena vastausten joukossa kerrotaan, että Luther pohjasi ehtoollisopetuksensa Jeesuksen sanoihin ”Tämä on...” ja opetti siksi, että Jeesus Kristus on reaalisesti läsnä ehtoollisaineissa. Kertojan mukaan Lutherin näkemys on hyvin lähellä keskiajan katolisen kirkon transsubstantiaatio-opetusta, jonka käyttämän aristoteelisen substanssi-aksidenssi -käsitteistön Luther kuitenkin jätti pois ja perusteli ehtoollisen sakramenttiluonteen sen sijaan Jeesuksen sanoilla. Vastaajan mukaan transsubstantiaatio-sanalla Luther käytti reaalipreesens-sanaa kuvaamaan sitä tapaa, jolla Kristus on läsnä pyhitetyissä ehtoollisaineissa.

Martti Lutherin opettamasta reaalipreesens-opista ja sen in usu -ilmauksesta on kirkkoherrojen vastauksissa kahta erilaista tulkintaa. Perinteisen tulkinnan mukaan leipä ja viini ovat Kristuksen ruumis ja veri vain ehtoollisen vieton ajan.¹⁵⁴ Sen jälkeen niiden ajatellaan muuttuvan takaisin tavalliseksi leiväksi ja viiniksi. Joidenkin mukaan mitään muuttumista ei tapahdu missään vaiheessa, vaan Kristus on vain läsnä ehtoollistilanteessa, jossa nautitaan ihan tavallista leipää ja viiniä. Luultavasti tällä tavoin ajattelevat haluavat välttää transsubstantiaatio-oppia ja kaiken varalta irtisanoutua siitä mahdollisimman selkeästi. Heille transsubstantiaatio ja kaikki vähänkään ehtoollisaineiden muuttumiseen viittaava edustanevat roomalaiskatolista harhaoppia, josta on pysyttävä kaukana.

¹⁵⁴ Jolkkonen & Peura 1996, 439.

In usu -opin uudemman tulkinnan mukaan konsekroidut ehtoollisaineet ovat Kristuksen ruumis ja veri myös ehtoollisen vieton jälkeen. On mahdotonta määritellä, missä vaiheessa konsekraation vaikutus lakkaisi.¹⁵⁵ Tästä syystä joidenkin vastaajien mukaan on selkeintä, varminta ja turvallisinta nauttia siunatut ehtoollisaineet loppuun tai vaihtoehtoisesti säilöä ne erilleen siunaamattomista ehtoollisaineista. Joidenkin vastaajien mukaan tällaisella toiminnalla voidaan välttää turhia arvailuja, epäselvyyksiä ja paheksuntaa. Todellisuudessa tällainen siunattujen ehtoollisaineiden loppuun nauttiminen näyttää kuitenkin aiheuttavan myös paheksuntaa, sillä ei varmasti ole olemassa mitään inhimillistä toimintaa, joka olisi kaikkien ihmisten mielestä oikein.

Lutherin ohella vastaajat vetoavat perusteluissaan myös muihin kirkon piirissä toimiviin auktoriteetteihin. Yleisimpänä on vetoaminen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispoihin ja piispainkokouksen päätöksiin. Erityisesti piispainkokouksen hyväksymät jumalanpalvelusten oppaat¹⁵⁶ on ainakin joissain seurakunnissa luettu niin hyvin, että niillä voidaan perustella ehtoollisaineiden jälkikäsitteilytavat ja -ohjeistukset, jotka seurakunnassa on käytössä. Tosin yksi vastaaja kokee piispoilla olevan keskenään niin erilainen ehtoollisteologinen tietämys ja näkemys, että se johtaa huomattavan erilaisiin tapoihin ja ohjeistuksiin eri hiippakunnissa. Nämä erilaiset tavat ovatkin nähtävissä saamissani kyselyvastauksissa, vaikka suuntasin kyselyni vain kolmen hiippakunnan kirkkoherroille enkä kaikkiin yhdeksään¹⁵⁷ hiippakuntaan.

Yksittäisistä henkilöistä mainitaan nimiltä Kuopion hiippakunnan nykyinen piispa Jari Jolkkonen sekä Kirkon koulutuskeskuksen jumalanpalveluskouluttaja¹⁵⁸ Osmo Vatanen. Jolkkonen on käsitellyt ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä, erityisesti Lutherin suhtautumista siihen, muun muassa väitöskirjassaan *Uskon ja rakkauden sakramentti*¹⁵⁹. Sen kirjan vastaajat kertovat tarkentaneen Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ehtoollisteologiaa ja käsitystä reaaliapresensistä. Vatanen kohdalla yksi vastaaja mainitsee hänen Hymnologian ja liturgiikan seuran seminaarissa 23.11.2010 pitämänsä esitelmän, jonka otsikko on *Summa reverentia celebratur*¹⁶⁰. Muuten ei erikseen mainita, millä tavoin Vatanen on vaikuttanut, mutta luultavasti hän on jumalanpalve-

¹⁵⁵ Jolkkonen & Peura 1996, 439.

¹⁵⁶ Uusimpana oppaana on Palvelkaa Herraa iloiten 2009.

¹⁵⁷ Suomen evankelis-luterilaisen kirkon hiippakunnat ovat: Turun, Tampereen, Oulun, Mikkelin, Porvoon, Kuopion, Lapuan, Espoon ja Helsingin hiippakunnat. (Stiften och biskoparna 2015.)

¹⁵⁸ Teologimatrikkeli 2010, 1061.

¹⁵⁹ Jolkkonen 2004.

¹⁶⁰ Vatanen 2010.

luskouluttajana käsitellyt asiaa koulutuksissa. Koulutuksissa käyneet papit ovat sitten poimineet sieltä omiin seurakuntiinsa jälkikäsittelevät ja -ohjeet, jotka he sitten perustelevat sillä, että Vatanen on käskenyt tehdä niin.

Yksi yleisimmistä perusteluista on se, että vastaaja on kuunnellut ja seurannut viisaampiaan eikä ole itse erityisemmin miettinyt asiaa. Useat myös korostavat sitä, että kirkossa annettuja yhteisiä ja yleisiä ohjeita on lähtökohtaisesti noudatettava, vaikka itse olisikin eri mieltä. Esimerkiksi yksi vastaaja toteaa noudattavansa *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan¹⁶¹ antamia ohjeita yhtenäisyyden vuoksi, vaikka onkin itse aikoinaan omaksunut matalakirkolliseksi kutsumansa linjan, jossa ei nähty minkäänlaisena ongelmana sekoittaa siunattuja ja siunaamattomia ehtoollisaineita keskenään. Toinen vastaaja puolestaan kertoo käyttävänsä siunatut ehtoollisaineet aina loppuun, koska se on niin tärkeä asia joillekin toisille, vaikka hän itse voisi toimia muillakin tavoilla. Hänen mukaansa nauttimalla siunatut ehtoollisaineet loppuun ei voi loukata¹⁶² ketään. Hän kertoo suhtautuvansa loppuun nauttimisen kannattajiin niin sanotusti heikkoina veljinä. Siinä hän viittaa apostoli Paavalin opetukseen epäjumalille uhratun lihan syömisestä. Paavalin mukaan epäjumalille uhratun lihan syöminen ei ole vaarallista, sillä epäjumalia ei ole olemassa. Hän kuitenkin neuvoo välttämään epäjumalille uhratun lihan syömistä silloin, kun se aiheuttaa omantunnontuskia toisille uskoville ja johtaa mahdollisesti heidät lankeamaan.¹⁶³ Vähän samaan tapaan tämä kyselyyni vastannut kirkkoherra välttää tilanteita, joissa siunattuja ehtoollisaineita on jäljellä vielä messun jälkeen, koska osalle ihmisistä niiden jäljelle jäänti aiheuttaa omantunnontuskia.

Siunatun ehtoollisviinin kaatamista kirkon kivijalkaan vastaajat perustelevat sillä, että siunattu viini tulee kaataa nimenomaan siunattuun maahan eikä minne tahansa. Kivijalkaan kaatamista perustellaan myös sillä, että Kristuksen veri valui maahan Golgatalla, kun hänet ristiinnaulittiin. Siksi Kristuksen veri on edelleen kaadettava maahan. Kivijalkaan kaatamista pidetään myös käytännöllisenä ja vaivattomana jälkikäsittelevätapana, kun taas viinin juomisen koetaan hankaloittavan pappien virantöistä ja autolla ajamista sekä olevan hankalaa papeille, jotka eivät muuten juo

¹⁶¹ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009.

¹⁶² Todellisuudessa tuntuu, että kaikilla mahdollisilla tavoilla voidaan loukata jotakuta. Myös siunattujen ehtoollisaineiden loppuun nauttiminen tuntuu aiheuttavan joissain vastaajissa loukkaantumiseen viittaavia sanavalintoja.

¹⁶³ 1. Kor. 8.

lainkaan alkoholia. Ainakin yksi vastaaja laajentaa kivijalka-ajatuksen koskemaan myös luontoa, jonne hänen mukaansa on perusteltua ja arvokasta kaataa siunattu ehtoollisviini sen sijaan, että se juotaisiin loppuun sakastissa tai alttarilla.

Osa kirkkoherroista perustelee seurakuntansa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistuksen ja -tavat käytännöllisyydellä ja helppoudella. Osa jopa toteaa, että käytännölliset perustelut ohittavat teologiset perustelut. Esimerkiksi yksi vastaaja kertoo, että hänen seurakunnassaan siunattujen ja siunaamattomien ehtoollisaineiden toisistaan erillään pitäminen ei kuitenkaan toimisi käytännössä, sillä seurakunnassa käytetään alkoholitonta ehtoollisviiniä, joka ei säily seuraavaan messuun asti. Tästä syystä kyseisessä seurakunnassa siunattu ja ehtoollisen vietosta yli jäänyt viini kaadetaan viemäriin. Erään kirkkoherran mukaan ehtoollisen teknisten ratkaisujen korostukset ja lisäykset liturgiaan, joilla hän ilmeisesti tarkoittaa myös ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä, veisivät messussa liiaksi aikaa ja korostuisivat messun todellisen sisällön kustannuksella. Hän muistuttaa, että ehtoollista voi viettää myös yksinkertaisesti, kuten esimerkiksi vankilapapit toimivat. Hänen mukaansa vankilan käytännön pohjalta ehtoollisen ytimen muodostavat pelkät rippi, ehtoollisen asetussanat ja nauttiminen sekä papin saatesanat. Siihen ytimeen ei hänen mukaansa kuulu ehtoollisaineiden jälkikäsitteily. Tosin aina täytyy tehdä jonkinlaista jälkikäsitteilyä, jos ei ole osattu varata ehtoollisaineita täsmälleen oikeaa määrää.

Käytännöllisyydellä perustellaan myös se, että siunatut ehtoollisaineet säilytetään erillään siunaamattomista. Samalla sen koetaan käytännöllisen teologian näkökulmasta myös korostavan ehtoollisen pyhyttä, salaisuutta ja sakramentaalisuutta. Lisäksi käytännön syillä perustellaan myös siunatun viinin kaatamista kirkon kivijalkaan, koska vähänkään suuremman viinimäärän juominen vaikeuttaa virantoimitusta ja on hankala työtehtävä sellaisille ihmisille, jotka eivät käytä lainkaan tai ainakaan paljoa alkoholia.

Ehtoollisen pyhyden ja mysteeriluonteen säilyttäminen ja korostaminen on esillä perusteluissa myös sitä kautta, että halutaan suhtautua pyhitettyihin ehtoollisaineisiin Kristuksen ruumiina ja verenä myös ehtoollisen vieton jälkeen. Päinvastaista perustelua edustaa ainakin kolme vastaajaa, jotka pitävät tällaista suhtautumista pyhitettyihin ehtoollisaineisiin taikuskona, maagisuutena tai mystiikkana, johon he eivät halua lietsoa ihmisiä tai joka ei heidän mukaansa kuulu luterilaisuuteen. Siksi he kerto-

vat käsittelevänsä ehtoollisen vietosta yli jääneitä pyhitettyjä ehtoollisaineita arkisesti, samalla tavalla kuin mitä tahansa muutakin leipää ja viiniä, jota kirkossa sattuu olemaan.

Monissa perusteluissa vedotaan siihen, että pyhitettyihin ehtoollisaineisiin on suhtauduttava kunnioittavasti ja arvokkaasti. Lähes kaikki esiin tulleet jälkikäsitteilytavat ovat jonkun mielestä arvokkaita ja taas toisten mielestä ehtoollisen arvolle sopimattomia. Kyse on suurelta osin vastaajien henkilökohtaisista mieltymyksistä, heidän saamastaan koulutuksesta ja kokemuksesta sekä heidän näkemyksistään siihen, millä tavoin Kristus on läsnä ehtoollistilanteessa.

Kirkon perinne tulee esiin useiden vastaajien perusteluissa. Osalla se on ainoana perusteena, kun osalla se on yhtenä perusteluna muiden joukossa. Perinteellä perustellaan muun muassa siunattujen ehtoollisaineiden loppuun nauttiminen sekä siunatun viinin kaataminen kirkon kivijalkaan. Nämä molemmat ovat perinteisiä ja pitkään kirkon piirissä vaikuttaneita tapoja. Perinteellä perustellaan myös siunattujen ehtoollisaineiden laittamista takaisin siunaamattomien joukkoon. Erään kirkkoherran mukaan siunattuja ehtoollisaineita ei ole ennenkään jälkikäsitelty mitenkään erityisesti, vaan laitettu takaisin siunaamattomien joukkoon, koska aineet eivät hänen mukaansa muutu missään vaiheessa mitenkään.

Yksi vastaaja vetoaa perinteeseen, koska hän ei koe Raamatun antavan minkäänlaisia ohjeita tai perusteluita, kuinka pyhitettyihin ehtoollisaineisiin tulisi suhtautua. Kunkin papin omia jälkikäsitteilytapoja ja -perinteitä kunnioittaa puolestaan yksi vastaajista. Hän kertoo, ettei ole halunnut antaa tiukkoja ja kaikkia pappeja koskevia jälkikäsitteilyohjeita, vaan haluaa erilaisten käytäntöjen vallitsevan seurakunnassa rinnakkain.

Muutamit vastaajat toteavat suoraan, että he eivät perustele mitenkään seurakunnassaan annettuja ohjeita ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä. Eräs vastaaja toteaa, että ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä on kyse niin itsestään selvistä asioista, että niitä ei tarvitse erikseen perustella ja avata mitenkään. Kuitenkin hän mainitsee perusteluina saamansa koulutuksen ja kirkon perinteessä hyväksi havaitut tavat. Itsestään selvyyspitämistä ja jyrkän toteavaa vastaamista on havaittavissa myös reaali-presensperusteluissa. Eräs kirkkoherra kysyy, miten siunatut ehtoollisaineet voisivat ylipäätän-

sä olla käytön ulkopuolella. Toinen puolestaan toteaa, että kirkon ehtoollisperinteessä on itsestään selvää, että siunattuja ja siunaamattomia ehtoollisaineita ei sekoiteta keskenään. Päinvastaisella puolella todetaan itsestään selvyytensä muun muassa, että luterilaisessa kirkossa on reaali-presensoppi eivätkä leipä ja viini muutu olemukseltaan miksikään, vaan ovat ehtoollisen jälkeenkin tavallista leipää ja viiniä, johon tulee suhtautua niin kuin muuhunkin leipään ja viiniin.

Joidenkin vastaajien mukaan ehtoollinen on mysteeri, jota ei pidä yrittää ymmärtää tai selittää liian syvällisesti tai tarkasti. Erään vastaajan mukaan ehtoollisen mysteerissä pyhitetyt ehtoollisaineet ovat Kristuksen ruumis ja veri salatulla tavalla. Siksi on tärkeää suhtautua niihin arvokkaasti ja kunnioittavasti, sillä ne ovat Kristuksen ruumis ja veri myös ehtoollisen vieton jälkeen. Ehtoollinen on pyhä toimitus, jota ei tarvitse eikä edes voi koskaan täysin ymmärtää.

Yhtenä selkeästi omana perusteluna vastaajat nostavat esiin ekumenian eli kristillisten kirkkojen välisen yhteyden ja yhteistyön. Yhden vastaajan mukaan se on jopa ainoa syy nykyisille käytännöille ja ohjeille, sillä hän ei löydä luterilaisesta opista perustetta niille. Esimerkiksi roomalaiskatolisessa ja ortodoksisessa kirkossa ehtoollisaineiden ajatellaan muuttuvan konkreettisesti Kristuksen ruumiiksi ja vereksi ja siksi niihin suhtaudutaan erityisellä ja arvokkaalla tavalla myös ehtoollisen vieton jälkeen. Erään vastaajan mukaan Suomen evankelis-luterilainen kirkko on ekumeenisissa yhteyksissä sitoutunut siihen, että yli jääneitä siunattuja ehtoollisaineita käsitellään kunnioittavasti ja että vältetään kaksoiskonsekraatiota eli ehtoollisaineiden konsekroimista kahteen kertaan. Osa vastaajista puolestaan toteaa, että kahteen tai useampaan kertaan konsekroiminen ei ole mikään ongelma eikä siitä ole mitään haittaa, jos ehtoollisaineet konsekroidaan kaiken varalta useita kertoja. Yksi vastaaja perustelee tätä kaksoiskonsekraation sallimista sillä, että ehtoollisella käytettävät leipä ja viini ovat sellaisia, että niille on järkevää käyttöä vain messussa.

Joidenkin vastaajien mielestä kirkossa on tärkeämpiäkin asioita ja myös ongelmia kuin ehtoollisaineiden jälkikäsitteleminen. Erään vastaajan mukaan ehtoollisvieraan täytyy saada nauttia ehtoollinen rauhassa ja ilman epäilyksiä, että ehtoollisaineet olisivat jollain tavalla väärin käsiteltyjä. Hänen mukaansa Jumalan sana pyhittää ehtoollisaineet ja ne otetaan uskolla vastaan eivätkä pappien yksittäiset toimet saisi nousta liiaksi esille. Hänen mielestään tämän vuoksi pappien ei pitäisi liiaksi mieltä sopivaa

konsekroitavien ehtoollisaineiden määrää eikä lainkaan ylijääneiden jälkikäsittelyä, vaan laittaa ehtoollisen vieton jälkeen konsekroidut ehtoollisaineet suoraan konsekroimattomien joukkoon. Eräs toinen vastaaja näkee puolestaan jälkikäsittelystä käytävässä keskustelussa niin paljon ongelmia, että niihin ei hänen mukaansa tulisi uhra- ta aikaa ja voimia. Esimerkkinä hän mainitsee sen, että ehtoollisvälineiden pesemisen yhteydessä siunattua viiniä joutuu väkisinkin viemäriin ainakin vähän. Hänen mu- kaansa jälkikäsittelyproblematiikkaa ei saisi nostaa ehtoollisen varsinaisen merkityk- sen yläpuolelle.

7 SUHTAUTUMINEN EHTOOLLISAINEIDEN JÄLKIKÄSITTELYYN

7.1 Työntekijöiden suhtautuminen

Kysyin kirkkoherroilta, minkälaista keskustelua heidän työyhteisöissään on käyty ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä. Lähes kaikki vastaajat kirjoittivat jonkinlaisen vastauksen kysymykseeni. Olen yllättynyt tämän kohdan vastausten tasosta ja laajuudesta.

Vastauksista on löydettävissä muutamia kohtalaisen laajasti toistuvia teemoja. Monet kirkkoherrat kertovat, että ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä ei ole heidän työyhteisöissään käyty lainkaan keskustelua tai on käyty vain vähäistä keskustelua. Jotkut vastaajista pitävät asiaa niin itsestään selvänä, että siitä ei tarvitse tai haluta keskustella. Esimerkiksi työyhteisön kerrotaan kokevan jälkikäsitteilyn sopimattoman maagiseksi asiaksi, joten siitä ei edes haluta keskustella. Matalakirkollisena itseään pitävä papisto ei aina näe tarvetta keskustella tällaisista heidän mielestään epäoleellisista ja itsestään selvistä asioista. Toisaalta voi myös nähdä, että jälkikäsitteelyyn innokkaasti suhtautuvat työntekijät saattavat myös pitää sitä itsestään selvänä asiana, josta ei tarvitse keskustella.

Huolimatta siitä, että monien seurakuntien työyhteisöissä ei ole käyty keskustelua ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä, on sitä vastoin monissa työyhteisöissä myös keskusteltu aiheesta, jopa ihan työntekijöiden tai pappien virallisissa kokouksissa, joko pakolla tai vapaaehtoisesti. Useissa seurakunnissa on tällaisten keskustelujen pohjalta laadittu myös kirjallisia menettelytapaohjeita tai päivitetty seurakunnan kuorisääntöä. Joissain seurakunnissa keskustelun seurauksena on päätetty muuttaa jälkikäsitteilykäytäntöä, kun taas jossain on todettu olemassa olevan käytännön olevan sopiva. Jossain on puolestaan todettu vallitseva tilanne esimerkiksi toteamalla, että aina on kaadettu siunatut viinit kirkon kivijalkaan ja niin tehdään jatkossakin.

Mikäli seurakunnan työyhteisössä on käyty keskustelua ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä, keskustelijoina ovat olleet papit, suntiot (tai seurakuntamestarit) ja vähemmässä määrin myös diakoniatyöntekijät. Muita ammattiryhmiä ei ainakaan mainita vastauksissa, lukuun ottamatta yhtä alkoholisoitunutta kanttoria, joka oli halukas

juomaan jäljelle jääneen siunatun ehtoollisviinin. Joissain seurakunnissa keskustelu on käyty vain pappien kesken, jolloin suntioita ja diakoniatyöntekijöitä on ehkä vain tiedotettu sovituista tavoista. Toisaalla taas keskusteluihin on otettu mukaan myös suntiot ja diakoniatyöntekijät. Paikoitellen on käsitelty asiaa myös messuissa avustavien vapaaehtoisten perehdytyksessä.

Jälkikäsitteily saattaa työyhteisössä nousta keskusteluun silloin, kun uusi työntekijä on tullut työyhteisöön. Työntekijät tulevat erilaisista taustoista ja erilaisista seurakunnista tai suoraan oppilaitoksista. Muualta tuleva työntekijä on saattanut tottua erilaiseen tapaan toimia ja siksi on hyvä käydä avointa keskustelua jälkikäsitteilykäytännöistä. Joissain seurakunnissa on keskusteluissa tultu tulokseen, että suntiolla on merkittävä rooli uusien työntekijöiden ja sijaisten ohjeistamisessa jälkikäsitteilyyn liittyvissä asioissa.

Työyhteisöjen sisällä on saattanut tulla esiin erilaisia näkemyksiä ja tulkintoja ehtoollisaineiden jälkikäsitteilystä. Esimerkiksi osa erään seurakunnan papeista pitää väkivaltaisena toimintana tunkea yli jääneitä siunattuja leipiä omaan suuhunsa, kun taas toisten mielestä se on luontevaa ja ehtoollisen arvoa kunnioittavaa toimintaa. Vastauksissa melko usein esiintyvä karkea jaottelu on, että nuorempi papisto suhtautuu kunnioittavammin siunattuihin ehtoollisaineisiin kuin vanhempi papisto. Tämän takia on jouduttu tekemään kompromisseja vanhojen ja uusien näkemysten välillä sekä muokkaamaan seurakunnan jälkikäsitteilykäytäntöjä sen mukaisesti. Toisaalla taas on päätetty, että kulloisenkin messun selebranti eli ehtoollisen asettamisen toimittava pappi saa päättää sillä kertaa käytettävän jälkikäsitteilytavan.

Muutokset ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykulttuurissa tapahtuvat hitaasti ja vähitellen. Muutokset on tehtävä hienovaraisesti ja huolellisesti valmistellen. Muuten ne voivat kääntyä jopa itseään vastaan. Kaikkea ei voi muuttaa samalla kertaa eikä pakottaen. Esimerkiksi eräässä seurakunnassa on ensin päivitetty ehtoollisaineiden jälkikäsitteily nykyohjeistuksen mukaiseksi ja sitten alettu pohtia korporaaliliinan käyttämistä ehtoollisen asettamisessa. Kuitenkin kaikenlaiset muutokset, sekä nopeat että hitaat, aiheuttavat usein työntekijöissä muun muassa epäoikeudenmukaisuuden tunnetta sekä turvattomuutta ja epävarmuutta omasta asemastaan. Ihmiset eivät kovin mielellään luovu totutuista työtavoistaan eivätkä aina edes tiedosta vastustavansa uudistuksia. Jotta muutos ei tulisi yllätyksenä, on hyvä ottaa työntekijät jo varhain

mukaan valmistelemaan ja suunnittelemaan mahdollisia muutoksia tai ainakin tiedottaa heitä vähitellen asian edetessä.¹⁶⁴

Eri ammattiryhmien välillä on myös saattanut esiintyä näkemuseroja. Karkeasti jaoteltuna ehtoollisaineiden jälkikäsitteily kiinnostaa enemmän pappeja kuin suntioita ja seurakuntamestareita. Muutama kirkkoherra toteaa, että suntioilta ja seurakuntamestareilta tulee joskus viestiä, että he pitävät erityistä jälkikäsitteilyä tai keskustelua siitä tarpeettomana. Muuan suntio oli puolestaan huomauttanut papistoa, että viinin juominen alttarilla suoraan isosta kalkista näyttää rumalta. Papisto ei ollut kuunnellut suntion palautetta kuin vasta paljon myöhemmin ja vasta silloin luopunut tavasta juoda siunattu viini suoraan kalkista.

Pappien ja suntioiden välisten näkemuserojen lieennyttämiseksi eräs kirkkoherra esittääkin, että suntiokoulutuksessa tulisi laajemmin käsitellä myös ehtoollisen teologiaa ja siitä nousevia käytäntöjä. Samalla hän ehdottaa samanlaista täydennyskoulutusta myös työssä oleville suntioille ja seurakuntamestareilla, joilla saattaa olla opinnoistaan jo pitkä aika. Todellisuudessa tällaista täydennyskoulutusta onkin järjestetty, kun Lapuan tuomiorovasti Matti Salomäki on pitänyt Kirkonpalvelijat ry:n koulutus- ja opintopäivillä Jyväskylässä 25.6.2013 esitelmän ehtoollisaineiden jälkikäsitteilystä.¹⁶⁵ Luonnollisestikaan se esitelmä ei ole tavoittanut koko suntioiden ja seurakuntamestareiden ammattikuntaa, sillä koulutus- ja opintopäiville on osallistunut vain murto-osa Kirkonpalvelijat ry:n jäsenistöstä.¹⁶⁶ Yleisestikin tällaisiin ammatillisiin koulutuspäiviin taitaa osallistua vain pieni, motivoitunein ja valveutunein joukko alansa ammattilaisia. Esitelmässään Salomäki selostaa vuonna 2009 julkaistun *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaan antamat ohjeet¹⁶⁷ ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä ja vertaa niitä aiempiin tapoihin. Hän myös kertoo ohjeiden opilliset ja raamatulliset perustelut sekä käy läpi jälkikäsitteilyn historiaa.¹⁶⁸

Seurakuntien työyhteisössä käydyt keskustelut ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä ovat sisältäneet keskustelua sekä asian opillisista puolista että myös käytännön toteutuk-

¹⁶⁴ Rubenowitz 1984, 112–114.

¹⁶⁵ Salomäki 2013.

¹⁶⁶ Kirkonpalvelijat 2014. Kirkonpalvelijat ry:llä on vuoden 2013 lopussa ollut 2204 jäsentä. Jyväskylässä 25.–26.6.2013 järjestettyjen koulutus- ja opintopäivien ryhmäkuvasta voi laskea, että osanottajia on ollut hieman yli 100. Vaikka ryhmäkuvassa eivät olisikaan kaikki osanottajat, niin on hyvin epätodennäköistä, että osanottajia olisi ollut kovin paljoa enempää.

¹⁶⁷ *Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, 102.

¹⁶⁸ Salomäki 2013.

sesta. Käytännön toteutuksen piiriin kuuluu muun muassa keskustelu, tarvitseeko seurakuntaan hankkia uusia ehtoollisaineiden säilytysastioita vai onko jo olemassa astioita, jotka sopisivat siunattujen ehtoollisaineiden säilytykseen. Käytäntökeskusteluihin kuuluvat myös diakoniatyöntekijöiden ohjeistaminen yksityisehtoollisiin, joissa käytetään valmiiksi siunattuja ehtoollisaineita. Eräässä seurakunnassa on tarvittu keskustelua, siunataanko diakoniatyöntekijöille ehtoollisaineet seurakunnan messussa vai erikseen joskus muulloin. *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -opus ei kuitenkaan mainitse, että konsekrointi voitaisiin tehdä messun ulkopuolella. Opas kertoo ainoastaan, että diakonian virkaan vihitty voi viedä messussa konsekroidun ehtoollisen sairaalle.¹⁶⁹

Opillisiin keskusteluihin kuuluvat keskustelut jälkikäsitteilytapojen teologisista perusteluista, joita vastaajat eivät tarkemmin erittele vastauksissaan. Monet toteavat vain, että asian teologiset perustelut on työyhteisössä ymmärretty ja hyväksytty sellaisenaan sekä tarvittaessa luotu jälkikäsitteilykäytäntö, joka on perusteltavissa teologisesti. Eräs kirkkoherra kertoo työyhteisönsä todenneen, että yliopistollisen dogmatiikan tarjoamat opilliset sovellukset menevät liiaksi selittelyn puolelle.

Eräs kirkkoherra toteaa osuvasti, että käytännön tulisi nousta teologiasta, mutta teologian on oltava sellaista, että se sopii yhteen käytännön kanssa. Hän toivoo varaa soveltaa tilanteen mukaan ja toimia kulloisenkin messun luonteeseen sopivalla tavalla, joka tukisi ja ylläpitäisi ehtoollisen sakraaliluonnetta, mutta ei olisi seurakuntalaisille liian vieras. Toinen kirkkoherra puolestaan toteaa, että jälkikäsitteilyn logiikka tulee ontumaan niin kauan kuin pikareiden pohjalle jää viiniä, joka sitten päättyy pesuveden mukana viemäriin.

Eräs vastaajista kertoo papiston muistuttavan toisiaan ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn eri puolista silloin tällöin ottamalla asian esille keskusteluissa. Toisaalla taas kirkkoherra kertoo kokoavansa messun toimittajat jonain suurena kirkollisena juhlahänä sakastiin messun jälkeen ja jakavansa ylijääneet siunatut leivät ja viinin heille. Tällä hän on halunnut vihjata ja muistuttaa toisille, että niinkin voisi toimia. Josain seurakunnassa on taas välillä keskusteltu, mitä erilaisia käytäntöjä ylipäätensä on olemassa kirkon piirissä.

¹⁶⁹ *Palvelkaa Herraa iloiten 2009*, 102.

7.2 Seurakuntalaisten suhtautuminen

Kysyin kirkkoherroilta, minkälaista palautetta ja kysymyksiä seurakuntalaisilta on tullut ehtoollisaineiden jälkikäsitelystä. Suurimmaksi osaksi kirkkoherrat vastasivat, että seurakuntalaisilta ei ole tullut minkäänlaista palautetta tai kysymyksiä tästä asiasta. Osa kirkkoherroista epäili, että seurakuntalaisilla ei tule edes mieleen pohtia, mitä ylijääneille ehtoollisaineille tapahtuu, koska he eivät näe siinä minkäänlaista ongelmaa. Yksi kirkkoherra totesi, että jälkikäsitelyasiat kuuluvat papeille eikä niihin pitäisi seurakuntalaisilla olla mitään sanomista.

Siunattujen ehtoollisaineiden jälkikäsitely tapahtuu yleensä sakastissa, piilossa seurakuntalaisilta. Siitä syystä seurakuntalaiset eivät varmasti ole edes tietoisia seurakunnan tavasta jälkikäsitellä ehtoollisaineita eivätkä huomaa, vaikka jälkikäsitelyta-voissa tapahtuisi muutoksia. Ainoastaan alttarilla suoritettava loppuun nauttiminen ja siunattujen leipien laitto takaisin siunaamattomien leipien rasiaan saattavat näkyä messun osallistujille ja siten herättää kysymyksiä ja kommentteja. Erityisesti pappien näyttävä viinin juonti alttarilla on useissa seurakunnissa herättänyt muun muassa kysymyksiä, kummastusta, hilpeyttä ja paheksuntaa. Tästä syystä osa seurakunnista on luopunut tavasta, että siunattu viini juotaisiin loppuun alttarilla. Sen sijaan on siirrytty esimerkiksi juomaan viini sakastissa vähäeleisemmin tai kaatamaan se kirkon kivijalkaan. Myöskin siunattujen leipien loppuun syöminen sakastissa on joissain seurakunnissa koettu hyväksi ja sopivan vähän huomiota herättäväksi tavaksi, josta ei tule kiusallisia kysymyksiä.

Suurieläinen siunattujen ehtoollisaineiden loppuun nauttiminen on päätynyt myös uutisiin sekä Suomessa että Ruotsissa. Suomessa esimerkiksi Yleisradio uutisoi internet-sivuillaan heinäkuussa 2013, että Kemijärven virkaa tekevä kirkkoherra oli ohjeistanut seurakuntansa papistoa, että jäljelle jäänyttä viiniä ei saa enää juoda näyttävästi alttarilla. Seurakunnan ehtoollisen vieton perinteisesti päättäneet liturgin pitkät kulaukset suoraan viinimaljasta olivat aiheuttaneet muun muassa tirsuntaa rippikoululaisissa sekä myös muuta kritiikkiä seurakuntalaisissa.¹⁷⁰ Vähää myöhemmin samasta tapauksesta uutisoitiin myös Kotimaa24:n internet-sivuilla.¹⁷¹

¹⁷⁰ Länkinen 2013.

¹⁷¹ Raudaskoski 2013.

Helmikuussa 2013 ruotsalainen Metro-lehti on internet-sivuillaan kertonut eräästä Luulajan hiippakunnan papista, jonka seurakuntalaiset olivat nähneet juovan ehtoollisviiniä suoraan viinimaljasta ja kerran jopa suoraan viinikannusta, josta viiniä kaadetaan maljaan. Lehden mukaan seurakuntalaiset olivat nähneet kyseisen papin juopuneena töissä myös muissa tilanteissa ja hänellä kerrotaan olevan alkoholiongelma. Pappi itse kiistää sekä alkoholiongelman että suoraan kannusta juomisen, mutta myöntää juoneensa katolisen tavan mukaan jäljelle jääneen siunatun viinin suoraan maljasta.¹⁷² Nämä Kemijärven ja Luulajan tapaukset osoittavat ja vahvistavat omalta osaltaan, että seurakuntalaisilta ei aina löydy ymmärrystä siunatun ehtoollisviinin loppuun juomiselle. Toisaalta seurakuntalaisilla ei ehkä ole tietoa, miksi niin toimitaan ja siksi tilanteet aiheuttavat hämmennystä. Tällöin hämmennystä voisi ehkä vähentää kertomalla jossain sopivassa tilanteessa, miksi niin toimitaan.

Osa kyselyni vastaajista kokee, että seurakuntalaisia ei pidä liiaksi huolestuttaa ehtoollisteologisella problematiikalla ja kummallisilla tavoilla. Ei ole seurakuntalaisille hyväksi, jos he päätyvät messun jälkeen tai sen aikana pohtimaan, oliko ehtoollinen sittenkään oikeaoppisesti vietetty ja vaikuttaako vastaanotettu ehtoollinen niin kuin ehtoollisen pitäisi vaikuttaa. Eräs vastaaja kiteyttää seurakuntalaisilta saamansa suoran ja epäsuoran palautteen seuraavilla kokemuksillaan, jotka eivät kuitenkaan suoraan liity ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn. Siitä huolimatta niistä voi saada jonkinlaista viitettä, millaista palautetta seurakuntalaisten nähden suoritetusta näytävästä ja aikaa vievästä jälkikäsitteilystä saattaisi tulla.

Mitä monimutkaisempaa ja enemmän seurakunnalle käsittämätöntä liikuskellua alttarilla on ja mitä enemmän se vie aikaa ehtoollisen kuluessa, sitä vähemmän tulee väkeä ehtooliselle, kun kirkossa on muuten paljon väkeä.

Liikaa huomiota menisi messussa muotoon (astioitten ja tekstiilien siirtelyyn) sisällön sijaan. Korvissa entisen mummon ääni kovaan ääneen kirkon penkissä, kun papilta kesti ehtoollisvälineitten korjaaminen vanhallaikin mallilla hiukan kauan ennen kiitosrukousta: "Mikä se siellä papilla oikein kestää!!?"

Joskus harvoin joku seurakuntalainen saattaa kysyä, mitä yli jääneille ehtoollisaineille tapahtuu. Seurakuntalaisilta tulevat ehtoollisaineita koskevat kysymykset koskevat

¹⁷² Bratt Lejring 2013.

jälkikäsitteilyn sijaan yleensä viinin alkuperää tai mahdollisuutta saada gluteenitonta ehtoollisleipää ja alkoholitonta ehtoollisviiniä. Koska normaali ehtoollisviini sisältää alkoholia, se on altis aihe vitsailulle. Kirkkoherrat kertovat seurakuntalaisilta kuullun muun muassa vitsailua ehtoollisviinin juomisesta muulloinkin kuin ehtoollisella tai että pappi siunaisi tarkoituksella liikaa viiniä, jotta saisi itse juoda paljon, kun nauttii ehtoollisen viimeisenä. Eräs kirkkoherra toteaa, että viinin nauttiminen herättää aina ja joka tapauksessa pahennusta, kuten hän arvelee käyvän myös, jos seurakuntalaiset saisivat tietää, että käytetään jo aiemmin siunattuja ehtoollisaineita. Toinen kirkkoherra puolestaan kertoo, että seurakuntalaisten kysymykset jälkikäsitteilyä loppuivat, kun seurakunnan messuissa siirryttiin käyttämään pelkästään alkoholitonta viiniä ja gluteenitonta leipää. Ilmeisesti alkoholittomuus tekee viinistä vähemmän kiinnostavan.

Osassa seurakuntia on ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä keskusteltu myös messuissa avustavien vapaaehtoisten seurakuntalaisten kanssa, esimerkiksi messuavustajakouluksissa. Erään kirkkoherran kokemus on ollut, että maallikkoavustajat ovat suhtautuneet kunnioittavasti siunattuihin ehtoollisaineisiin, kun ovat olleet esimerkiksi mukana nauttimassa siunattuja ehtoollisaineita loppuun tai näkemässä muiden suorittamaa jälkikäsitteilyä. Yksi kirkkoherra arvelee, että näiden messuavustajien kautta tieto jälkikäsitteilyä ja sen perusteista leviää myös seurakuntalaisten keskuuteen. Niin se luultavasti leviääkin, ainakin aktiivisimpien seurakuntalaisten keskuuteen.

Seurakuntalaisten keskuuteen tiedon levittämistä on ainakin yhdessä seurakunnassa tehty myös kinkereillä, joissa asiaa on kirkkoherran mielestä käsitelty jopa laajasti. Hänen mukaansa ihmiset ovat olleet kiinnostuneita asiasta ja hän kokee, että myös tavalliset seurakuntalaiset ovat varsin hyvin perillä jälkikäsitteilyasioista. Tällainen kokemus on jonkinlaisessa ristiriidassa muiden kirkkoherrojen kokemuksen kanssa, mutta se ei kuitenkaan mitätöi tämän kirkkoherran kokemusta, vaikka vähän ihmeelliseltä se vaikuttaakin. Tämä kertomus osoittaa, että ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyasioista tiedottaminen on tärkeää, sillä se rauhoittaa seurakuntalaisten mieltä. Siitä, että seurakuntalaiset ovat perillä jälkikäsitteilyasioista, saattaa kirkkoherran mukaan johtua se, että seurakuntalaiset eivät kysele ja kommentoi. Toisessa seurakunnassa on puolestaan toivottu jonkinlaista hengellistä opetusta jälkikäsitteilyä, mutta kirkkoherra ei ole ainakaan vielä ottanut asiaa esille, vaikka on saarnoissaan muuten käsitellyt ehtoolliseen liittyviä asioita.

8 LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

Tutkimukseni tuloksia voidaan kokonaisuudessaan pitää luotettavina, sillä kyselyni vastausprosentti nousi kokonaisuudessaan lähes puoleen (49 %) kohderyhmästä. Sitä voidaan pitää hyvänä saavutuksena, joka myös nostaa tutkimukseni luotettavuutta. Oulun hiippakunnasta kysymyksiini vastasi yli puolet (53 %) kirkkoherroista. Kuopion hiippakunnasta jopa kaksi kolmasosaa (67 %) kirkkoherroista vastasi. Näiden kahden hiippakunnan osalta tutkimustuloksia voidaan pitää jopa hyvin luotettavina.

Sen sijaan Turun arkkihiippakunnan osalta tutkimuksen luotettavuus on alhaisempi kuin Kuopion ja Oulun hiippakuntien osalta, sillä sen kirkkoherroista vain 30 prosenttia vastasi kyselyyni. Turun arkkihiippakunnan osalta on kuitenkin havaittavissa yhtenäistä, muista hiippakunnista poikkeavaa linjaa, jota voitaneen pitää melko luotettavana. Tietysti voi olla pelkkää sattumaa, että juuri sillä tavalla toimivien seurakuntien kirkkoherrat vastasivat ahkerimmin ja muulla tavoin toimivat seurakunnat vastasivat laiskemmin. Lisäksi 30 prosentin vastausaktiivisuus on lähellä ennalta arveltua ja odotettua yhden kolmanneksen vastausaktiivisuutta.

Laatimani kyselylomake kävi läpi useita palautekierroksia tutkielmaseminaarissa. Lisäksi se oli myös esitestauksessa kahdella tuntemallani kirkkoherralla, jotka edustavat eri sukupolvia, eri sukupuolia ja eri hiippakuntia. Heiltä ja tutkielmaseminaarista sekä ohjaajilta sain arvokasta palautetta, jonka avulla saatoin parantaa kyselylomaketta entisestään. Huolellinen lomakkeen ja kysymysten suunnittelu on yksi tutkimuksen luotettavuutta lisäävä tekijä.¹⁷³ Kaikista monitulkintaisuuksista ja vaikeista kysymyksistä ei kuitenkaan ollut mahdollista päästä eroon ilman, että kysely olisi pelkistynyt liikaa. Siksi kyselyyn jäi kysymyksiä, jotka vastaajat saattoivat ymmärtää eri tavoin tai kokea liian vaikeiksi vastata. Esimerkiksi kaikki eivät ilmeisesti olleet ymmärtäneet, miksi kysyin erikseen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykäytännöistä ja -ohjeista. Myös eräässä kysymyksessä ollut viimeisimmän 15 vuoden ajanjakso aiheutti joillekin vaikeuksia vastata, koska he eivät muista tai tiedä niin pitkän ajan tapahtumia seurakunnassaan. Kuitenkin 15 vuoden ajanjakson kysyminen oli oleellista tutkimuksen kannalta, koska kaksi kertaa sinä aikana eli vuosina 2000 ja 2009 on

¹⁷³ Hirsjärvi e.a. 1997, 194.

tullut uusi jumalanpalvelusten opas, jossa annetaan ohjeita muun muassa ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä.¹⁷⁴

Kyselytutkimukseni sisälsi noin 20–40 kysymystä riippuen siitä, kuinka monta täydentävää lisäkysymystä¹⁷⁵ vastaajille tuli. Tästä syystä oli vaarana, että vastaajat eivät ehkä jaksaneet vastata loppuun asti huolellisesti, rehellisesti ja keskittyneesti. Kuitenkaan en saanut ihan tyhjiä vastauksia juuri lainkaan, mutta sain jonkin verran ”Katso edellinen vastaus” -tyyppisiä vastauksia. Myös samojen ja lähekkäisten asioiden käsittely eri puolilta useassa eri kysymyksessä saattoi aiheuttaa vastaajissa turhautumista, joka on saattanut vaikuttaa vastaamiseen. Kysymysten määrä ja samankaltaisuus on myös saattanut johtaa siihen, että vastaaja ei ole jaksanut lukea kysymystä kunnolla tai loppuun asti ja on sitten arvannut kysymyksen tai jopa ymmärtänyt sen kokonaan väärin. Tällöin hän on saattanut vastata johonkin muuhun kuin siihen, mitä olen heiltä kysynyt. Saamissani kyselyvastauksissa on havaittavissa jonkin verran tällaisia piirteitä tai ainakin epäilyksiä väärin ymmärtämisestä. Varmuutta ei kuitenkaan ole. Nämä kaikki seikat ovat tyypillisimpiä kyselytutkimuksen luotettavuutta koettelevia tekijöitä.¹⁷⁶

Kyselytutkimusten ongelmana on yleisesti myös vastaamattomuuden suuri osuus. Kyselyn saaneista suuri osa jättää tavallisesti kokonaan vastaamatta, sillä kyselyitä tulee niin paljon ja ihmisillä on muutakin tekemistä kuin täytellä erilaisia kyselyitä. Osaltaan kyselyni vastausprosenttia ja sitä kautta luotettavuutta nosti todennäköisesti se, että lähetin kyselyni virallisten organisaatioiden (eli tuomiokapitulien) kautta rajatulle erityisryhmälle (eli kirkkoherroille).¹⁷⁷ Tuomiokapitulista tullut pyyntö vastata kyselyyn on saattanut luoda kirkkoherroille painetta vastata.

Monilta osin en osannut oikein odottaa, mitä vastauksia tulee, joten tein avoimia kysymyksiä. Saatujen vastausten joukossa on myös yllättäviä ja mielenkiintoisia vastauksia. Avoimet vastaukset ovat usein varsin lyhyitä ja ylimalkaisia, joten niiden ymmärtäminen ja tulkitseminen osoittautui haastavaksi. On hyvin mahdollista, että olen

¹⁷⁴ Palvelkaa Herraa iloiten 2000; Palvelkaa Herraa iloiten 2009.

¹⁷⁵ Käyttämäni sähköinen elomake-järjestelmä esitti laatimiani täydentäviä lisäkysymyksiä vastaajille silloin, kun he vastasivat kaikille vastaajille suunnattuihin strukturoituihin kysymyksiin tavoilla, jotka olin ennalta määrittänyt lisäkysymystä ja -vastausta vaativiksi. Tästä syystä yksittäiselle vastaajalle esitettiin riippuen hänen muista vastauksistaan vähimmillään vain noin 20 kysymystä ja enimmillään jopa noin 40 kysymystä.

¹⁷⁶ Hirsjärvi e.a. 1997, 191.

¹⁷⁷ Hirsjärvi e.a. 1997, 191–192.

tulkinnut osan vastauksista väärin tai täydentänyt niitä omalla mielikuvituksellani suuntaan, joka ei ehkä vastaakaan todellisuutta. Kyselytutkimuksen luotettavuuden yhtenä riskitekijänä onkin useimmiten vastausten pinnallisuus.¹⁷⁸ Saamissani vastauksissa on myös useita ”katso edellinen vastaus” -tyyppisiä vastauksia, joiden kohdalla jouduin vähän arvailemaan, mihin aiempaan vastaukseensa vastaaja viittaa, mutta yleensä yhteys oli aika selvä.

On myös aiheellista pohtia, ketkä jättivät vastaamatta ja miten he suhtautuvat ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn. Mahdollisesti he saattavat olla heitä, jotka pitävät jälkikäsitteilyä käytävää keskustelua turhana, kuten eräs kyselyyni vastannut kirkkoherra kertoi joidenkin ajattelevan. Kirkkoherrat ovat myös usein kiireisiä ja heille tulee paljon sähköpostia. Siksi voi olla myös sattumaa, ketkä ehtivät vastata ja ketkä huomasivat tuomiokapitulin kautta tulleen linkin kyselylomakkeeseeni. Myös kirkkoherrojen yleinen asenne opiskelijoita ja erilaisia tutkimuksia kohtaan on varmasti vaikuttanut. Myös muistot omista opiskeluaajoista ja oman opinnäytetyön tekoprosessista saattavat vaikuttaa vastaamisaktiivisuuteen lisäävästi tai alentavasti. Esimerkiksi eräs vastaaja vaikutti ilahuneen tutkimusaiheestani ja kertoi itsekin tutkineensa ehtoollisteologiaa pro gradu -tutkielmassaan.

Yhtenä tutkimustuloksia vääristävänä seikkana on myös saattanut olla sosiaalisen suotavuuden ilmiön, jota esiintyy erityisesti asennemittausten yhteydessä. Silloin vastaajat valitsevat sen vaihtoehdon, jota he arvelevat kysyjän odottavan tai jonka arvelevat olevan soveliainta.¹⁷⁹ Vaikka kyselyni ei sisältänyt vastaajien asenteita mitaavia ”samaa mieltä/eri mieltä” -väittämiä, se sisälsi kuitenkin useita kysymyksiä, joihin oli vastattava joko ”kyllä” tai ”ei”. Näiden kohdalla osa vastaajista on saattanut vastoin todellista tilannetta valita sen vaihtoehdon, joka on esimerkiksi piispojen ohjeen mukainen ja siksi niin sanotusti soveliaain vaihtoehto. Kuitenkin saamani kyselyvastaukset ovat hyvin vaihtelevia, joten luultavasti enemmistö on vastannut kysymyksiin ihan todenmukaisesti.

Suuntasin kyselytutkimukseni seurakuntien kirkkoherroille. Mietin myös kyselyn suuntaamista kaikille papeille tai suntion tehtäviä hoitaville, jotta olisin saanut laajempaa ja toisenlaista näkökulmaa aiheeseeni. Totesin sellaisen monia ammattiryh-

¹⁷⁸ Hirsjärvi e.a. 1997, 191.

¹⁷⁹ Hirsjärvi e.a. 1997, 199.

miä kattavan tutkimuksen kuitenkin liian työlääksi ja päätin valita kirkkoherrat, vaikka tiedostinkin, että kirkkoherrat eivät välttämättä aina tiedä, mitä heidän seurakunnissaan tapahtuu. Kyselyn suuntaamista kirkkoherroille kuitenkin puolsi myös se, että kirkkoherra vastaa seurakuntansa toiminnasta, vaikka ei olisikaan tietoinen kaikista sen yksityiskohdista.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Kirkkojärjestys 1993, 6 luku 13 §.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pro gradu -tutkielmaa tehdessäni sain kuulla yhdeltä seurakunnan työntekijänäkin toimineelta tuttavaltani ihmettelevän kommentin: ”Mitä tutkimista siinä on? Viinihän kaadetaan kirkon kivijalkaan.” Luonnollisesti monet ihmiset katsovat tätä asiaa vain oman seurakuntansa sekä omien kokemustensa ja näkemystensä näkökulmasta. Ehtoollisaineiden jälkikäsitteily ja siitä käytävä keskustelu ovat kuitenkin paljon laajempi ja moninaisempi aihe. Kuten monissa muissakin asioissa, myös tässä asiassa kirkon piirissä elää lukuisa määrä erilaisia tapoja, perinteitä, tottumuksia, tulkintoja, näkemyksiä ja kokemuksia. Jotkut pitävät omaansa ainoana oikeana, kun taas toiset sallivat ja ymmärtävät myös erilaisuutta. Tämä tuli selkeästi esille myös kirkkoherroilta saamissani vastauksissa.

Piispaikokouksen antamat ohjeistukset ehtoollisaineiden jälkikäsitteilystä eivät ole tiukan ehdottomia, vaan niissä on liikkumavaraa. Tästä syystä varsin monien seurakuntien jälkikäsitteilytavat sopivat *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -oppaan raameihin. Pyrkimys varata oikean kokoinen määrä ehtoollisaineita konsekroitavaksi on hyvin yleistä, lähes itsestään selvää. Arviointi ei kuitenkaan aina onnistu. Siksi tarvitaan erilaisia konsekroitujen ehtoollisaineiden jälkikäsitteilytapoja. Opas kehottaa nauttimaan loppuun ylijääneet konsekroidut aineet tai säilyttämään ne erillään myöhempää käyttöä varten. Viinin osalta noin puolessa seurakunnista tavat vastaavat *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -oppaan ohjeita. Leivän osalta noin kahdessa kolmasosassa seurakuntia noudatetaan oppaan antamia ohjeita. Hiippakunnittain tarkasteltuna konsekroidun viinin osalta laajimmin oppaan ohjeistuksia noudatetaan Kuopion hiippakunnassa. Leipien osalta ylivoimaisesti laajinta ohjeistuksen noudattaminen on Oulun hiippakunnassa. Turun arkkihiippakunta tulee molemmissa kohdin selvästi jäljessä kahdesta muusta hiippakunnasta.

Seurakuntien tavoissa jälkikäsitellä konsekroituja ehtoollisaineita on tapahtunut melko laajasti muutoksia 2000-luvulla. Syitä muutoksille ovat muun muassa *Palvelkaa Herraa iloiten* -oppaat sekä aiheesta saatu uusi opetus ja tutkimustieto. Käytäntöjen päälinjana on, että on yhä enemmän siirrytty säilyttämään konsekroituja ehtoollisaineita erillään konsekroimattomista tai alettu nauttia ne loppuun messun päätteeksi sen sijaan, että laitettaisiin ne takaisin konsekroimattomien aineiden joukkoon.

Suurimman vastuun ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyn toteuttamisesta kantavat suntiot. Siksi olisikin hyödyllistä käsitellä tätä teemaa myös suntioiden koulutuksissa. Muutenkin lisätietämys jälkikäsitteilyä ja erityisesti sen opillisista perusteista on hyödyllistä papistolle ja muille seurakunnan työntekijöille sekä joskus myös seurakuntalaisille. Sekä seurakuntalaisten että seurakunnan työntekijöiden suhtautumisessa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyyn esiintyy monia vaihtoehtoja, vaikka toisaalta osalla ei tule edes mieleen olla jotain mieltä.

Palvelkaa Herraa iloiten 2009 -oppaan mukaan messusta ylijääneitä konsekturoituja ehtoollisaineita voi käyttää sairaan ehtoollisilla diakoniatyöntekijöiden tekemien kotikäyntien yhteydessä. Kyseessä on uusi tapa, joka ei ole ainakaan vielä levinnyt kovin laajalle, mutta sitä kohtaan koetaan kiinnostusta. Aika näyttää, kuinka laajaksi tämä alkukirkosta periytyvä tapa muotoutuu Suomessa.

Noin kahdella kolmasosalla kyselyyni vastanneista seurakunnista on olemassa ohjeistus ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyä. Niistä lopuistakin monet ovat pieniä seurakuntia, joissa ei tarvita erillistä ja byrokraattista ohjetta. Seurakuntien omien ohjeistusten kirjo on laaja, kuten myös erilaisten käytäntöjen määrä. Ohjeistusten tasolla muutoksia ei ole kuitenkaan tapahtunut ihan yhtä laajasti kuin käytäntöjen tasolla. Virallisen tai epävirallisen ohjeistuksen muuttaminen lienee hitaampaa ja työläämpää kuin konkreettisen käytännön muuttaminen.

Sekä ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeissa että -käytännöissä tapahtuneet muutokset ovat monilta osin ammentaneet kirkon perinteestä, vaikka sitä ei välttämättä tiedostetakaan. *Palvelkaa Herraa iloiten 2009* -oppaan antamat kaikki vaihtoehtoiset jälkikäsitteilytavat nousevat jälkikäsitteilyn historian eri vaiheista. Ohjeet ja käytännöt nousevat myös teologien ehtoollisteologisesta ymmärryksestä, erityisesti siitä, ovatko ehtoollisleipä ja -viini heidän mukaansa Kristuksen ruumis ja veri vielä ehtoollisen vieton jälkeenkin vai eivät. Ohjeiden ja käytäntöjen takaa löytyy muun muassa sellaisia auktoriteetteja kuin Martti Luther, Jari Jolkkonen tai Osmo Vatanen, joilla kirkkoherrat sitten perustelevat seurakuntiansa tapoja ja ohjeita. Joissain seurakunnissa käytännöllisyys ja taloudellisuus ohittavat teologiset perustelut.

Yhtenä ratkaisemattomana ongelmana nousee esiin kysymys, miten tulisi suhtautua ehtoollispikarien pohjalle jäävään viiniin. Pesun yhteydessä se päättyy yleensä viemä-

riin. Jos konsekroidun ehtoollisviinin ajatellaan olevan Kristuksen verta, jota ei saa kaataa viemäriin, niin miksi pikarien pesun yhteydessä pienen pieni määrä Kristuksen verta saakin sitten päätyä viemäriin. Tässä olisi ehkä aihetta jonkinlaiselle opilliselle jatkotutkimukselle ja piispalliselle lisäohjeistukselle.

Tässä tutkielmassani en selvittänyt jälkikonsekraatiota (eli sitä, miten toimitaan, kun ehtoollisen vieton aikana otetaan jaettavaksi lisää ehtoollisaineita), vaikka mainitsenkin siitä tutkielmassani. Mainitsen siitä, koska osa vastaajista viittaa siihen vastauksissaan. Ehtoollisaineiden jälkikonsekraatio ja jälkikäsitteily liittyvät keskustelussa ja ihmisten, erityisesti pappien, mielissä tiiviisti yhteen. Jälkikonsekraatiotavoissa ja sen perusteluissa voisikin olla yksi mahdollinen jatkotutkimuksen aihe.

Muita mahdollisia jatkotutkimusaiheita voisivat olla seurantatutkimus tai nyt tekemäni tutkimuksen laajentaminen kattamaan kirkkoherrojen lisäksi myös suntiot ja muun papiston, vaikka totesinkin, että se olisi vaikeaa. Seurantatutkimuksessa toistettaisiin sama tutkimus esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua ja katsottaisiin, onko tilanne seurakunnissa muuttunut, kun muun muassa merkittävä osa seurakuntien kirkkoherroista on vaihtunut ja uutta papistoa on tullut lisää. Yksi mahdollinen jatkotutkimussuunta voisi olla myös kyselyn laajentaminen koskemaan muutkin hiippakunnat, sillä jo tässä kolmen hiippakunnan tutkimuksessa löytyi varsin merkittäviä eroja hiippakuntien väliltä.

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

Tutkimusaineisto:

Oulun hiippakunnan, Kuopion hiippakunnan ja Turun arkkihiippakunnan kirkkoherroille ehtoollisaineiden jälkikäsitteystä helmikuussa 2014 tehdyn kyselyn aineisto, jossa on 86 sähköisesti palautettua kyselylomaketta. Tekijän hallussa.

Muut lähteet:

BEM

1982 Baptism, Eucharist and Ministry. Faith and Order paper no. 111. World Council of Churches: Geneva.

Jumalanpalveluksen opas

1983 Jumalanpalveluksen opas. Hyväksytty piispainkokouksessa 15.9.1983. Suomen kirkon seurakuntatoiminnan keskusliitto: Helsinki.

Kirkkojärjestys

1993 Kirkkojärjestys (1055/1993). –
[<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055#L5>]. Luettu 23.4.2015.

Kuopion synodaalokokous

2002 Pöytäkirja Kuopion hiippakunnan ylimääräisestä synodaalokokouksesta 4.2.2002. Saatavissa Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulista.

Palvelkaa Herraa iloiten

2000 Palvelkaa Herraa iloiten – Jumalanpalveluksen opas. 2. painos. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000:6. Kirkkohallitus: Helsinki.

2009 Palvelkaa Herraa iloiten – Jumalanpalveluksen opas. 3. uudistettu painos. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:9. Kirkkohallitus: Helsinki.

Piispainkokouksen pöytäkirja

- 1978 Piispainkokouksen pöytäkirja – Biskopsmötets protokoll 12.–
13.9.1978. Kirkkohallitus: Helsinki.
- 1983 Piispainkokouksen pöytäkirja – Biskopsmötets protokoll 14.–
15.9.1983. Kirkkohallitus: Helsinki.
- 2000a Piispainkokouksen istunnon 8.–9.2.2000 pöytäkirja. –
[[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/K00.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/K00.pdf)]. Ladattu 10.1.2012.
- 2000b Piispainkokouksen istunnon 12.–13.9.2000 pöytäkirja. –
[[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/S00.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/S00.pdf)]. Ladattu 10.1.2012.
- 2008 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen istunnon
12.2.2008 pöytäkirja. –
[[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577225770A667/\\$FILE/K08.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577225770A667/$FILE/K08.pdf)]. Ladattu 12.9.2012.
- 2009 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piispainkokouksen istunnon 8.–
9.9.2009 pöytäkirja. –
[[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/\\$FILE/S09.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E352D23BB03CA307C22577000024A667/$FILE/S09.pdf)]. Ladattu 14.10.2011.

Päiväjumalanpalveluksen opas

- 1971 Päiväjumalanpalveluksen opas. 2. painos. Kirjapaja: Helsinki.

Teologimatrikkeli

- 2010 Suomen teologit – Finlands teologer 2010. Suomen kirkon pappisliitto
– Finlands kyrkas prästförbund: Helsinki.

Tunnustuskirjat

- 2003 Evankelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat. SLEY-kirjat: Helsinki.

Kirjallisuus:

Beskow, Per

- 1975 Teologisk ordbok. AWE/Gebbers: Stockholm.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula

1997 Tutki ja kirjoita. 4. painos. Kirjayhtymä: Helsinki.

Jolkkonen, Jari

1996 Kristuksen verta viemäriin? Jälkikonsekraatio ja ylijääneiden ehtoollisaineiden jälkikäsitteily reformaatioissa. Teologinen Aikakauskirja 101. 18–27.

2004 Uskon ja rakkauden sakramentti. Opin ja käytännön yhteys Martti Lutherin ehtoollisteologiassa. Diss. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisu 242. Helsinki.

2005 Ehtoolliskäytäntö ja sen teologia. – Käytännöllinen teologia – teoriaa vai käytäntöä? STKS:n symposiumissa marraskuussa 2004 pidetyt esitelmät. Jaana Kivekäs (toim.). Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisu 245. Helsinki. 39–61.

Jolkkonen, Jari & Peura, Simo

1996 Luterilainen ehtoollisteologia ekumeenisessa ja liturgianhistoriallisessa kontekstissa. Teologinen Aikakauskirja 101. 425–440.

Jussila, Jarmo & Oinonen, Mikko & Unkuri, Juha & Vatanen, Osmo (toim.)

2004 Aamenesta öylättiin – Kirkon ja uskon sanakirja. Kirjapaja: Helsinki.

Kallatsa, Markus

2013 Ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyohjeistus Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa 1971–2009. Kandidaatin tutkielma. Tekijän hallussa.

Koivu, Tapio

1996 Mitä vikaa viemärissä? Kommentteja teol. maist. Jolkkoselle. Teologinen Aikakauskirja 101. 392–393.

Kotila, Heikki

2000 Liturgian lähteillä – Johdatus jumalanpalveluksen historiaan ja teologiaan. Käytännöllisen teologian laitoksen julkaisuja 97. Helsinki.

Lehtonen, Samuel

1973 Yhteisesti ja yhteen ääneen – Perustietoa jumalanpalveluksesta. Kirjaneliö: Helsinki.

Martola, Yngvill

1995 Koetinkivi. Teologinen Aikakauskirja 100. 350–352.

Repo, Heikki

2011 Jumalanpalvelus ja ehtoollinen – Jari Jolkkonen kertoo, mikä muuttui ja miksi. Selebrantti 1/2011. 20–22.

Rubenowitz, Sigvard

1984 Organisaatiopsykologia. Suom. Maarit Tillman. Ekonomia-sarja 96. Weilin+Göös: Espoo.

Teinonen, Seppo A.

1975 Teologian sanakirja. Kirjaneliö: Helsinki.

Teinonen, Riitta & Teinonen, Seppo A.

1975 Ajasta ylösousemukseen – Sata sanaa teologiaa. Kirjaneliö: Helsinki.

Internet-aineisto:

Biskop i Kuopio stift

2012 Jari Jolkkonen ny biskop i Kuopio stift. –
[<http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/C53E9942488EABA5C22579AA00455058?OpenDocument&lang=SV>]. Ladattu 8.1.2015.

Bratt Lejring, Elina

2013 Präst drack upp nattvardsvin och hamnade i slagsmål. –
[<http://www.metro.se/nyheter/prast-drack-uppp-nattvardsvin-och-slogs/EVHmbv!uHcXYZEGwo1ms/>]. Ladattu 13.9.2013.

Brödet och vinet

- 2014 Brödet och vinet. –
[<http://evl.fi/EVLsv.nsf/Documents/45192E6CABB6C54BC225731A00382037?OpenDocument&lang=SV>]. Ladattu 20.10.2014.

Kirkonpalvelijat

- 2014 Kirkonpalvelijat ry:n internet-sivut. – [<http://www.kirkonpalvelijat.fi/>]
Luettu 5.9.2014.

Kuopion hiippakunta

- 2014 Hiippakunta. – [<http://www.kuopionhiippakunta.fi/hiippakunta/>]. Ladattu 7.3.2014

Länkinen, Tiina

- 2013 Rippisesonki on ehtoollisviinin aikaa - kirkkoherra kielsi papeilta jämmät. – [http://yle.fi/uutiset/rippisesonki_on_ehtoollisviinin_aikaa_-_kirkkoherra_kielsi_papeilta_jamat/6737520]. Ladattu 13.9.2013.

Mattsson, Jesper

- 2004 Vad händer med nattvardsvinet och brödet som blir över? –
[<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?di=680577>]. Ladattu 13.9.2013.

Nattvard

- 2014 Nattvard. - [<http://www.ev12.fi/ordlista/index.php/Nattvard>]. Ladattu 20.10.2014

Oulun hiippakunta

- 2014 Seurakunnat. – [<http://www.oulunhiippakunta.evl.fi/seurakunnat/>]. Ladattu 7.3.2014.

Raudaskoski, Joonas

- 2013 ”Kauhean näköistä jos pappi ryystää puoli litraa ehtoollisviiniä” –
[<http://www.kotimaa24.fi/uutiset/kotimaa/12033-kauhean-naekoeistae-jos-pappi-ryystaeae-puoli-litraa-ehtoollisviinia#!kmt-start=20>]. Ladattu 18.9.2013.

Salomäki, Matti

- 2013 Ehtoollisaineet ja niiden jälkikäsittely. Luento Kirkonpalvelijat ry:n Opinto- ja koulutuspäivillä Jyväskylässä 25.6.2013 –
[<http://www.kirkonpalvelijat.fi/media/EhtoollisaineetJaNiidenJalkikasittely.pdf>]. Ladattu 18.9.2013.

Stiften och biskoparna

- 2015 Stiften och biskoparna. –
[<http://evl.fi/EVLsv.nsf/Documents/273A0255F1E65237C22570C300509DD4?OpenDocument&lang=SV>]. Ladattu 23.5.2015.

The Porvoo Communion

- 2014 Frequently Asked Questions. –
[http://www.porvoocommunion.org/porvoo_communion/faq/]. Ladattu 31.10.2014.

Vatanen, Osmo

- 2010 ”Summa reverentia celebratur” – vietetään korkeimmalla kunnioituksella (CA XXIV) – Messun ehtoollisosa Jumalanpalveluksen oppaassa (2009). Esitelmä Hymnologian ja liturgiikan seuran seminaarissa 23.11.2010. – [<http://www2.siba.fi/hymno/julkaisut.html>]. Ladattu 24.10.2011.

LIITE 1: SÄHKÖISEN KYSELYLOMAKKEEN KYSYMYKSET (5 sivua)

Ehtoollisaineiden jälkikäsitteleminen

Arvoisa kirkkoherra,

Olen teologian kandidaatti Markus Kallatsa ja opiskelen läntistä teologiaa Itä-Suomen yliopistossa Joensuussa. Teen käytännöllisen teologian alaan kuuluvaa pro gradu -tutkielmaani ehtoollisaineiden jälkikäsitteilykäytännöistä seurakunnissa. Tutkielmani ohjaajina toimivat käytännöllisen teologian professori Paavo Kettunen ja yliopistonlehtori Jouko Kiiski. Selvitän, mitä seurakunnat tekevät käyttämättä jääneille siunatuille ehtoollisaineille ja miten ne perustelevat käytäntönsä teologisesti. Maantieteellisesti kattavan ja erikokoisia seurakuntia sisältävän otoksen saamiseksi suuntaan kyselyn Oulun hiippakunnan, Kuopion hiippakunnan ja Turun arkkihiippakunnan kirkkoherroille.

Toivon, että sinulla on 10–15 minuuttia aikaa vastata seuraaviin kysymyksiin. Saatua vastausta käsitellään luottamuksellisesti eikä vastaajien henkilöllisyys tule millään tavalla ilmi edes tutkijalle. Kyselyn lopussa sinulta kysytään vielä suostumusta, että antamiasi vastauksia voidaan käyttää tulevaisuudessa myös muissa Itä-Suomen yliopiston teologian osaston alaisissa tutkimushankkeissa.

Pyydän vastaamaan 2.3.2014 mennessä.

Vastaajan taustatiedot

Sukupuolesi	mies	nainen
Syntymävuotesi	[TEKSTIRUUTU]	
Papiksivihkimisvuotesi	[TEKSTIRUUTU]	
Kuinka monta vuotta olet toiminut seurakuntasi kirkkoherrana?	[TEKSTIRUUTU]	
Hiippakuntasi	Kuopion hiippakunta Oulun hiippakunta Turun arkkihiippakunta	

Seurakuntasi väkiluku 0–4999
5000–9999
10000–14999
15000–19999
20000–29999
30000–39999
40000 tai enemmän

Seurakuntasi papiston lukumäärä 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 tai enemmän, montako?
Montako? [TEKSTIRUUTU]

Varsinaiset kysymykset

1. Miten seurakunnassasi yleensä käsitellään ehtoollisen vietosta yli jäänyttä siunattua ehtoollisviiniä? (Valitse yksi.)

- Juodaan loput alttarilla ehtoollisen vieton päätteeksi
- Juodaan loput sakastissa messun jälkeen
- Säilytetään myöhempää käyttöä varten erillisessä astiassa
- Kaadetaan takaisin siunaamattoman viinin sekaan ja käytetään myöhemmin
- Kaadetaan kirkon kivijalkaan
- Kaadetaan viemäriin
- Jotenkin muuten, miten? (Vastaa alle ilmestyvään laatikkoon.)

Jotenkin muuten, miten? [TEKSTIRUUTU]

2. Miten seurakunnassasi yleensä käsitellään ehtoollisen vietosta yli jääneitä siunattuja ehtoollisleipiä? (Valitse yksi.)

- Syödään loput alttarilla ehtoollisen vieton päätteeksi
- Syödään loput sakastissa messun jälkeen
- Säilytetään myöhempää käyttöä varten erillisessä astiassa, erillään siunaamattomista ehtoollisleivistä
- Laitetaan takaisin siunaamattomien leipien joukkoon ja käytetään myöhemmin
- Jotenkin muuten, miten? (Vastaa alle ilmestyvään laatikkoon.)

Jotenkin muuten, miten? [TEKSTIRUUTU]

3. Pyritäänkö seurakunnassasi välttämään ehtoollisaineiden ylijäämistä?

- Kyllä
- Ei

Jos pyritään, miten. [TEKSTIRUUTU]

4. Onko jälkikäsitteilykäytäntö seurakunnassasi muuttunut viimeisimmän 15 vuoden aikana?

- Kyllä
- Ei

Minkälaisia muutoksia ja milloin on tapahtunut? Mitkä syyt ovat johtaneet muutoksiin?

[TEKSTIRUUTU]

5. Onko seurakunnassasi ohjeistusta ehtoollisen vietosta yli jääneen siunatun ehtoollisviinin ja ehtoollisleipien jälkikäsitteilyä?

- Kyllä
- Ei

Milloin ohjeistus on laadittu ja kuka sen on laatinut? [TEKSTIRUUTU]

Jos ohjeistus on kirjallinen, niin voisitko lähettää sen minulle tutkimusta varten joko sähköpostitse osoitteella kallatsa@student.uef.fi tai postitse osoitteella: Markus Kallatsa, Huvilakatu 26 B 39, 80200 Joensuu.

Jos ohjeistus on suullinen, niin voisitko kuvailla sitä kirjallisesti tähän.

[TEKSTIRUUTU]

Miksi ohjeistusta ei ole? [TEKSTIRUUTU]

6. Onko ohjeistus seurakunnassasi muuttunut viimeisimmän 15 vuoden aikana?

- Kyllä
- Ei

Minkälaisia muutoksia ja milloin on tapahtunut? Mitkä syyt ovat johtaneet muutoksiin?

[TEKSTIRUUTU]

7. Miten sinä kirkkoherrana perustelet teologisesti seurakunnassasi annetun ohjeistuksen?

[TEKSTIRUUTU]

8. Minkälaista keskustelua työyhteisössänne on käyty ehtoollisaineiden jälkikäsitte-
lystä?

[TEKSTIRUUTU]

9. Minkälaista palautetta tai kysymyksiä seurakuntalaisilta on tullut liittyen ehtoollis-
aineiden jälkikäsitteilyyn?

[TEKSTIRUUTU]

10. Kuka seurakunnassasi suorittaa jälkikäsitteilyn?

- Liturgi
- Suntio
- Jumalanpalveluksen toimittajat yhdessä
- Joku muu, kuka? (Vastaa tämän alapuolelle ilmestyvään laatikkoon.)

Joku muu, kuka? [TEKSTIRUUTU]

11. Onko ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä eroja eri työntekijöiden välillä?

- Kyllä, minkälaisia? (Vastaa alle ilmestyvään ruutuun.)
- Ei

Kyllä, minkälaisia? [TEKSTIRUUTU]

12. Palvelkaa Herra iloiten 2009 -jumalanpalvelusten oppaan mukaan diakoniatyön-
tekijä voi messun jälkeen viedä sairaille ja vanhuksille ehtoollista, joka on jäänyt
ylitse messussa. Onko seurakunnassasi käytössä tällaista tapaa?

- Kyllä
- Ei

Miten tämä on toiminut käytännössä? [TEKSTIRUUTU]

13. Onko seurakunnassasi kappeliseurakuntia?

- Kyllä
- Ei

Montako? [TEKSTIRUUTU]

Toimitaanko seurakuntasi kappeliseurakunnissa ehtoollisaineiden jälkikäsitteilyssä
samalla tavalla kuin seurakunnassasi muuten toimitaan?

[TEKSTIRUUTU]

14. Mitä muuta haluat sanoa ehtoollisaineiden jälkikäsittelystä? (esim. ongelmat, alkoholittoman viinin ja gluteenittoman leivän jälkikäsittely...)

[TEKSTIRUUTU]

Annan suostumuksen, että antamiani vastauksia voidaan käyttää tulevaisuudessa myös muissa Itä-Suomen yliopiston teologian osaston alaisissa tutkimushankkeissa.

- Kyllä
- Ei

Kiitos vastauksistasi! Vastauksesi saat lähetettyä TALLENNA-painikkeella.